

Hans Fredrik Dahl: Partipressen – fra utvikling til avvikling
Henrik G. Bastiansen: Partipressens fall
Rune Ottosen: Arbeiderbevegelsens Presseforbund
Birgit Røe Mathisen: Fra partipresse til lokalisme
Lennart Weibull: Är partipressen död eller levande?
Gudleiv Forr: Presseminne Caro Olden

NORSK
PRESSE
HISTOR
ISK FOR
ENING

DEN NORSKE PARTIPRESSEN

– FRA UTVIKLING TIL AVVIKLING

Pressehistorisk tidsskrift nr. 21 2014

Norsk Pressehistorisk Forening

www.pressetidsskrift.no

Den norske partipressen

–Fra utvikling til avvikling

Utgitt av
Norsk Pressehistorisk Forening

**Redaksjon for dette nummeret
av Pressehistorisk Tidsskrift:**

Erika Jahr (ansv. red.)
Marte Stapnes (red.sekr.)
© 2014 Forfatterne

Design: Endre Barstad
Omslagsfoto: Socialdemokraten fra 1898.
Faksimile: Nasjonalbiblioteket
Grafisk produksjon: Endre Barstad

ISSN 1891-9472

Utgitt av Norsk Pressehistorisk Forening
Abonnementet er inkludert i
medlemskontingenten.

Adresse:
Norsk Pressehistorisk Forening
c/o Mediebedriftenes Landsforening
Kongensg 14
0153 Oslo

Hjemmeside: www.presetidsskrift.no

Redaksjonsadresse:
Pressehistorisk tidsskrift
v/ Redaktør Erika Jahr
Drammensveien 113
0273 Oslo
Telefon: 97141306
E-post: erika.jahr@gmail.com

Neste nummer

Norsk Pressehistorisk Forening markerer både
utbruddet av første verdenskrig i 1914 og
grunnlovsjubileet i 2014 med seminarer.

Innlegg og artikler fra seminarene blir tema for
neste nummer av Pressehistorisk tidsskrift.

Kjære leser!

Rune Ottosen
Leder Pressehistorisk Forening
ro@pressehistorisk.no

Pressehistorisk tidsskrift er lagt om og kommer fra nå av i digital utgave. Det er flere grunner til omlegningen fra papir. Dels er trykke- og portoutgiftene for tidsskriftet etter hvert blitt høye, dels håper Norsk Pressehistorisk Forening at den nye publiseringsplattformen vil kunne nå nye og flere lesere.

Vi håper også at den nye utgaven blir brukervennlig i den forstand at det er enkelt å orientere seg på siden og finne nytt og gammelt stoff der. Arkivet av tidligere utgaver av tidsskriftet blir nå tilgjengelig. Forutsetningen for at du får tilgang til nyeste utgave av tidsskriftet, er at du er abonnent – eller at du blir det. Fra og med dette nummeret overtar Erika Jahr som tidsskriftets redaktør etter Arnhild Skre. Vi takker Arnhild Skre for den innsatsen hun har gjort for tidsskriftet og er glad for å ønske Erika Jahr velkommen som ny redaktør.

Vi vil også gjerne takke Endre Barstad og Marte Stapnes for det viktige arbeidet de har gjort for å etablere vår nye digitale plattform.

Rune Ottosen
Leder i Norsk Pressehistorisk Forening
Oslo, mai, 2014

Den norske partipressen – utvikling og avvikling

Erika Jahr
Redaktør
Erika.jahr@gmail.com

En av mine tidlige sjefer var Steinar Hansson i ukeavisen Ny tid. Ny tid, hvori opptatt Orientering, var i en omformingsfase på slutten av 70-årene. Avisen var organ for det relativt nystiftede Sosialistisk Venstreparti. Partiet var preget av flere fløyer, alle ville ha sin linje representert. Hansson sto i mang en kamp for redaksjonell frihet fra partiet. Det hendte de menige journalistene også fikk føle på kroppen hvordan det var å legge seg ut med mektige politikere. Hansson ble senere, som redaktør av Arbeiderbladet, en drivkraft for løsrivelse og navneskifte til Dagsavisen.

Som ung journalist arbeidet jeg også i Østlendingen. Avisen var organ for Senterpartiet, sjefredaktør var Andreas Hagen. Østlendingen ble ofte omtalt som organ for den såkalte Hedmarksgeriljaen, en radikal fløy av partiet. Mange var de politikerne – fra Senterpartiet, men også fra andre parti – som fant veien opp til andre etasje og redaksjonen. Det var gjerne lederen eller profilerte kommentarer de ville diskutere – og bestride. Noen ganger slapp de inn på sjefens kontor, andre ganger ikke. Men avisen var sentrum for meningsbrytninger og meningsmangfold. Den var fargerik i ordets beste forstand. Det er et slikt mangfold som Henrik G. Bastiansen i sin artikkel nedenfor spør om er blitt borte etter avviklingen av partipressen.

Denne utgaven av Pressehistorisk tidsskrift handler om avviklingen av partipressen i Norge. Artiklene er et resultat av et nordisk seminar om partipressens fall i Odense senhøstes 2012. Seminaret ble arrangert av Dansk mediemuseum i samarbeid med de pressehistoriske foreningene i Norge og Sverige. Artiklene setter partipressen under lupen og gransker den fra forskjellige vinkler.

Hans Fredrik Dahl beskriver den historiske utviklingen av avisene de om lag hundre årene pressen var lojal mot partiene. Det kunne ligge helt ulik historisk bakgrunn for etableringen av forholdet mellom avis og parti. Noen steder ble avisen etablert først, og knyttet seg deretter til et parti, andre steder stiftet et parti en avis for å komme i gang. Og andre steder igjen førte lokal misnøye med den lokale avisens valg av parti til etableringen av en ny avis på stedet. Dahl argumenterer for at partipressen egentlig burde ha opphørt lenge før den gjorde det, men at blant annet den funksjonelle grunnen, med systemet for overføring av midler, gjorde at avisene holdt på partiloyaliteten. Partiene ga økonomisk trygghet. Da avviklingen for alvor startet i kjølvannet av EF-saken i 1972, var det også fordi det var en gjennomgripende endring i medietilbudet. Fjernsynet la beslag på avislesernes tid, og det etablerte seg som upartisk, noe avisene måtte forholde seg til.

Henrik G. Bastiansens artikkel om partipressens fall ser også på konsekvensene for journalistikken. Bastiansen analyserer partipressens fall i fire stadier: senit, krise, oppbrudd

og ny uavhengighet. Avis-konkurranse, svekkelse av partiene, pressefolks egen motstand mot partipressetradisjonene og kapitaliseringen av pressen angis som forklaringsfaktorer. Det var ikke mediekonsernernes framvekst som førte til avviklingen av partipressen, avviklingen av partipressen var derimot en forutsetning for opprettelsen av mediekonsernene. De umiddelbare konsekvensene av partipressens fall var bortfallet av organisatoriske apparat, den partiløje journalistikken og debatten innbyrdes mellom ulike partiaviser. Mer langsiktige konsekvenser av at partijournalistikken ble borte, er inntrykket av at avisene er blitt likere og mer preget av konsensus. Det har i sin tur skapt nye rammevilkår for politikken, pressen står sterkere når den opptre samlet, og politikernes posisjon er blitt svekket. Men om norsk presse og debatt kan karakteriseres som for ensidig og ensartet, er et åpent spørsmål når vi ser på nettdebattenes fremvekst, mediernes økte interesse for debattstoff og den økende interessen for ytringsfrihet.

Rune Ottosen artikkel retter oppmerksomheten mot Arbeiderbevegelsens Presseforbund (APF). Ingen andre parti enn Det norske Arbeiderparti hadde større kontroll med driften av sine aviser. For de fleste journalistene var det også partiløjaliteten som avgjorde yrkesvalget. Ottosen analyserer Arbeiderpressen og konstaterer at den mer enn noe annet konsern symboliserer overgangen fra en ideologisk basert partipresse til et helkommersiell konsern. Gjennom analysen av hvordan A-pressens eierstruktur utviklet seg fra et partibasert pressesystem til et milliardkonsern, viser han at den militante fagorganisasjonen APF etter hvert endret karakter til å bli et diffust presselaug med egne økonomiske motiver som bidro til aksjespekulasjon og berikelse av enkeltpersoner.

Birgit Røe Mathisens doktorgrad handler om journalistikken som kom til å fylle tomrommet som oppsto etter partipressens fall. Store deler av lokalpressen var jo eid av partier. Røe Mathisen diskuterer hva som ble den overordnede dagsordenen da partipressen ble avvirket. Hun finner at lokalsamfunnets ve og vel har blitt en viktigere ideologisk rettesnor for lokalmediene, uttrykt i begrepet lokalisme. Analysen er empirisk basert på tre lokalavisers dekning av konflikten om hvor en ny flyplass på Helgeland i Nordland skulle ligge. Journalistene er mindre kritiske, og journalister og kilder konvergerer i en felles kamp for lokalsamfunnet. Når lokalsamfunnets interesser trues utenfra, blir de lokale mediene en del av det lokale forsvaret, og de blir en del av den lokale kampanjen. Det gjelder både på nyhetsplass og på kommentarplass.

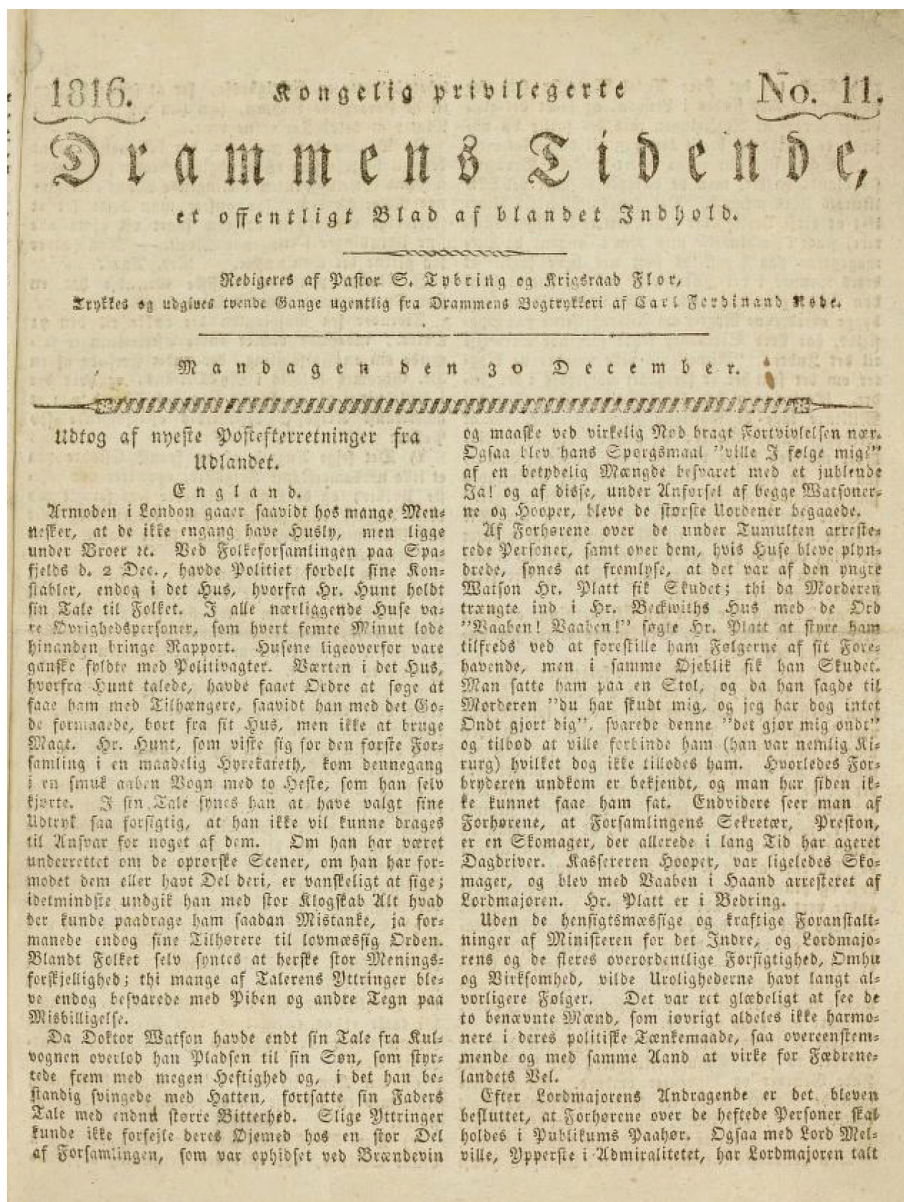
Lennart Weibull oppsummerer seminaret fra Odense. Han diskuterer hva partipresse egentlig innebar, og dens fremvekst. Weibull konstaterer en slående likhet ved partipressens utvikling i de fem nordiske landene, og diskuterer faktorer som påvirket partipressens tilbakegang. Weibull redegjør også for den nordiske forskningen om partipressen. Artikkelen er tidligere publisert i tidsskriftet *Nordicom Information*.

Presseminnet er skrevet av Dagbladets mangeårige redaktør og kommentator Gudleif Forr. Det er et portrett av den legendariske Dagbladet-journalisten Caro Olden. Som ung journalist arbeidet hun i Socialdemokraten som under Martin Tranmæls ledelse ble til Arbeiderbladet. Men etter fem år, i 1928, sluttet hun. Hun fikk nok av Tranmæls autoritære stil med krav om at journalistikken skulle underlegges partiets krav, skriver Forr.

God lesning!
Erika Jahr
 Oslo, mai, 2014

Innhold

Kjære leser!	5
Den norske partipressen – utvikling og avvikling.....	6
Hans Fredrik Dahl	
Partipressen i Norge – fra utvikling til avvikling	10
Henrik G. Bastiansen	
Fra konflikt til konsensus?	
Partipressens fall og konsekvensene for journalistikken	16
Rune Ottosen	
Arbeiderbevegelsens Presseforbund (APF)	
– fra militant partiorganisering til konsernkanal og diffust presselaug	46
Birgit Røe Mathisen	
Fra partipresse til lokalisme	
– lokal journalistikk og lokale kampsaker	70
Lennart Weibull	
År partipressen død eller levande?	
Reflexioner frå et presshistoriskt seminarium	90
Gudleiv Forr	
Caro Olden «Røyk og genever»	
En verdensborger fra Oldgrenda.....	104
Forfattere	109
Pressehistoriske skrifter	110

Drammens Tidende ble høyreavis i 1884. I 1897 gikk avisen sammen med Buskerud Blad, og sammen ble de Høyres største organ utenfor Oslo. Faksimile: Nasjonalbiblioteket.

1 Partipressen i Norge

– fra utvikling til avvikling

Hans Fredrik Dahl
Professor Emeritus
h.f.dahl@media.uio.no

I behandlingen av et slik komplekst fenomen som partipressens avvikling hører naturligvis en mer generell forståelse av virkemåten med. Hva slags fenomen har vi egentlig med å gjøre? Det dreier seg om noe som hadde lang varighet; vi regner partipressens tid for å omfatte de omkring 100 år da pressen var lojal mot partiene. Vi må forstå hvorfor og hvordan dette fenomenet oppstod og virket, før vi kan gripe nedleggelsen og avviklingen av det. Mitt bidrag springer ut fra arbeidet med firebindsverket *Norsk presses historie*, som utkom i 2010. Det er altså resultatene herfra jeg støtter meg til, rent empirisk, mens slutningene er hentet fra den generelle litteraturen om emnet.

Tilkomsten av partipressen er vel kjent. Man pleier å ta utgangspunkt i forfatningsstriden i Norge fra midten av 1800-tallet og fremover. En slik strid kjennes fra de fleste land, og har å gjøre med den allmenne stemmerettens fremmarsj og en derav følgende ny rolle for parlamentet. I Norge ble denne striden farget av at kongen/kongemakten var svensk. Den førte nesten til borgerkrig – i hvert fall til en gjennomgripende polarisering av samfunnets institusjoner som også rammet pressen. Men

varigheten, og den store betydning som partitilknytningen hadde for avisbransjen som helhet, rakk mye lenger og fornyet seg også etter at forfatningskampen og dens polarisering var avsluttet. Bare for å nevne kongemakten: Ved etableringen av et eget norsk monarki i 1905 ble kongen effektivt fratatt enhver politisk rolle utover de rent rituelle. Likevel ble partienes forhold til pressen fortsatt stående ved lag, og det peker slik sett mot dype, strukturelle snarere enn mot situasjonelle trekk. Derfor er også avviklingen, forstått som noe som etterfulgte en lang periode av ikke-avvikling, like viktig for forståelsen av avisen som medium som av dens rolle som historisk aktør.

*«Gud nåde den partiledelse som
satte seg opp mot denne avis
og dens posisjon!»*

Forholdet mellom avis og parti kan være meget ulikt i de enkelte

tilfeller. La oss ta tre eksempler som geografisk lå nær hverandre, men som tegner en helt ulik historisk bakgrunn for etableringen av det nære forhold mellom presse og parti.

- En eksisterende avis kunne i 1870- eller 1880-årene velge side i forfatningskampen og blir til venstreavis eller høyreavis. For eksempel Drammens Tidende (opprinnelig stiftet 1816, siden fusjonert med Tiden), som blir høyreavis i 1884, og som i 1897 går sammen med Buskeruds Blad for å bli Høyres største organ utenfor Oslo. Gud nåde den partiledelse som satte seg opp mot denne avis og dens posisjon! Vi har her eksempel på at avisen kom først, partiet deretter.

- Men vi kan også tenke oss at et parti stifter en avis for å komme i gang på et sted. Man vil sikre tilhengere blant leserne. Men erfaringsmessig har etablering, drift og ikke minst finansiering av et avistiltak vist seg hensiktsmessig som kjernedannende for politisk virksomhet lokalt sett. All politikk er som kjent lokal, og alle aviser kommer jo ut et sted. Sammenfallet ser vi ofte i arbeiderbevegelsens pressehistorie, for eksempel på Rjukan. Ved stiftelsen av Saaheim Arbeiderparti i 1912 ble spørsmålet om å etablere en egen avis for arbeiderne på Rjukan satt på dagsordenen. I årene som fulgte, ble det gjort flere konkrete forsøk, men først i 1923 ble Rjukan Arbeiderblad (RA) opprettet av organisasjoner med tilknytning til den lokale arbeiderbevegelsen. Parti kom altså først, så avisen.

*«Lokal polarisering fører altså
til avisdannelse, omtrent som
i Ibsens Rosmersholm»*

- Endelig har vi tilfellet der lokal misnøye med at det partiet som stedets avis velger, fører til at en avis blir startet på stedet. Eksemplet kan være Hamar, der Hamar Stiftstidende (startet 1847) på grunn av sin høyreorienterte kurs fikk konkurrenten Oplandenes Avis (V) i 1872 (den fusjonerte 1916 med Stiftstidende). Lokal polarisering fører altså til avisdannelse, omtrent som i Ibsens Rosmersholm.

Det tre tilfellene utgjør helt ulike hendelsesmønstre. Å kalle de tre for «partipressens tilblivelse» kan derfor være litt risikabelt. Jeg gjør det likevel fordi alle tre legger til grunn at det oppstår en nær sammenheng mellom avis og parti. Leserne formenes som velgere, og velgerne oppmuntres til å bli lesere. Så nær er dette forholdet at man med fordel kan betrakte partipressen som et *system*. Altså som en

struktur av elementer der de enkelte deler henger sammen, i et system som definerte avisens lesere som partiets stemmer eller medlemmer.

Det er altså leserne, det vil si kjøperne eller abonnentene, det gjelder, de som avisen redaksjonelt henvender seg til. Ikke annonsørene – enda de var viktigere for avisen økonomi enn leserne. De betalte annonsene var sjelden partistyrte. I annonse-forstand var altså ikke pressen en partipresse, annet enn i mild grad. I leser/velger-forstand, derimot, var den det. Og som *system* kom den ekstra klart til

syne i 1930-årene, da det oppstod en intens strid mellom høyre- og arbeiderpressen om annonseinntektene. Striden om annonsørene ga seg utslag i direkte utfall mellom de

to som førte til at Høyre overveide å gå rettens vei mot arbeiderpressen – men ble overtalt av presseorganisasjonene til å la være: Det ville ha ødelagt systemet.¹

Partipressen var et system som ble til, og så avvirket etter om lag 100 år. Det kan nok diskuteres hvor lojal pressen egentlig var i denne epoken, og i hvilken grad den var begrenset av sitt eget parti. Det var mange konflikter. Men det ble altså oppfattet som at det eksisterte et «bånd» mellom presse og parti, og båndet ble opprettholdt av flere lag av institusjoner. Disse politiske del-institusjonene og foreningene av pressefolk var ofte sterkere enn de nasjonale institusjonene. Og for publikum var båndet tydelig ved at de fleste avisene var inndelt i politiske blokker, noe de rapporterte selv til den felles avismatrikkel som ble utgitt, og der partitilhørigheten til hver enkelt avis var oppgitt. Partiloyaliteten var en definert egenskap ved avisens *kvalitet*. La meg belyse dette ved å

[1] Henrik G. Bastiansen i *Norsk presses historie bind 2* s. 105 f.

trekke fram ett enkelt ord. Gjennom hele pressens historie har vi som en av de vanligste metaforer for avisers kvalitet, hørt om dens fargerikdom. En «fargerik» avis er en god avis. For hundre år siden var fargerikdom ensbetydende med *partipolitisk* engasjement. «Fargerik» var den avis som tok parti, var konsistent i sine redaksjonelle verdivalg og endringsorientert, det vil si partipolitisk engasjert. «Fargeløs» var den avis som ikke var partipolitisk engasjert. I dag er det omvendt: Den partibundne avis regnes som fargeløs og kjedelig, forutsigbar og grå, mens den «fargerike» er uavhengig. Samme betegnelse, omvendt mening.

Vurderingen av om en avis er «god» eller ikke, kan være underbygd av forskjellige faktorer: økonomi, markedsposisjon, innhold og så videre. Alt knyttes gjerne sammen i en helhet. I den rike litteraturen om dette kan vi uansett skjelne mellom ulike forklaringer på hvorfor en avis måtte forlate partipressens trygge havn for å bli «god», eller på hvorfor den ble *bedre* av ikke lenger å være partibundet som avis.

En ideologisk grunn ligger i den alminnelige oppfatningen av hva som gir det beste utgangspunktet for å fremskaffe stoff og nyheter: at partitilhørighet begrenser tilfanget av nyheter, mens partiavhengighet øker bredden av stoff. Bevegelsen «from views to news» går altså gjennom partifrihet. Vi tenker oss gjerne at denne ideen kommer fra utlandet – at den skyldes unge, moderne avisfolk i motsetning til gamle og veltilpassede, og at partipressens avvikling i 1970–80-årene kom som en følge av et lederskifte langs disse linjer. Det er bare det, at dette hadde vært kjent og anerkjent før! At partitilhørigheten begrenset nyhetene, var jo erkjent langt tilbake, for eksempel av Tor Gjesdal, som i 1935 vant Oslo Journalistklubbs

pris ved å si nettopp dette. Det er vanskelig å tenke seg at partipressens fall skulle skyldes en ideologisk import av nye tanker. Tankene var jo alt kjent. De var bare ikke tillagt vekt før i 1970–80-årene.

Det samme kan man si om markedssituasjonen. Fra og med konjunkturuomslaget i 1920 var det klart at det var «for mange aviser» på hvert utgiversted – rent markedsmessig. Skulle man vokse (og en viss vekst er nødvendig for enhver bedrift), syntes det klart at man måtte søke hele markedet, ikke bare den partigitte andel av det. Dette var noe enhver kunne se:

Opplagsmessig måtte avisen strekke seg etter alle lesere, ikke bare etter dem partimønsteret tilsa. Men det skjedde ikke. Ved det dramatiske skillet

i avisveksten som inntraff i 1920, skulle man ventet at avisene ville oppgi partibindingen. Men den varte i 50 år ennå.

En tredje forklaring på partipressens avvikling gjelder partiene selv og deres forhold til publikum og velgere. Man kan se en forandring her som spilte inn for avisene, i og med den over tid synkende partiloyalitet. Partiene mister grep over velgerne og vi får økt velgerfrihet og hyppigere skifter fra valg til valg, slik valgundersøkelsene viser. Dette følges av et synkende partipolitisk engasjement generelt. Dette betyr for avisenes del at partiene ikke lenger kan levere lesere – eller transformere stemmer til lesere. I begynnelsen av partivesenet kunne man se muligheter for *økning* av lesere gjennom økt oppslutning av velgere. Valgdeltakelsen steg. Men så snart deltakelsen stabiliserte seg og ble til stagnasjon, opphørte fordelene. Etter valgene i 1930-årene har deltakelsen oftere sunket enn vært jevn. Men hvorfor fortsatte partipressen likevel?

*«En «fargerik» avis
er en god avis»*

Høyres generalsekretær 1914-36, Harald Gram.
Foto: Byhistorisk samling/ Oslo Museum.

Her må vi tenke på den funksjonelle grunn for partipressen. Den utgjør også et system for overføring av ressurser. Det gjelder særlig arbeider- og høyrepressen, som kjent. Arbeiderpressen utviklet elementer av en «konsernmodell» alt i mellomkrigstiden. Og Høyres avisstøtte var omfattende, så omfattende at generalsekretær Harald Gram i 1925 skrøt av å støtte 72 aviser (på en tid da det fantes høyst 60 høyreaviser). Det er ikke kjent hvor mye som ble overført til sammen. Men betydelige summer må det ha vært, og en trygghet i nedgangstider må de ha gitt. Avisenes rasjonalitet ble dermed å holde på partiloyaliteten *tross* de elementer av nyhetsideologi, markedsutvidelse og økt partiskepsis/velgerstagnasjon som gjorde seg gjeldende. Den økonomiske trygghet som partiene ga, avgjorde saken.

Vi kan tenke på dette som en langsiktig fordel avisene hadde ved at partiene fra 1880 tilbød

ressurser i form av stemmer (lesere) i vekstperioder, i form av midler under nedgangen i mellomkrigstiden. Overgangen kan tidfestes ganske presist. Norsk presses historie 1880–1970 blir *delt* av konjunkturomslaget i 1920. Før 1920: vekst i lesere, etter 1920: stagnasjon/nedgang, men den økonomiske krise ble avhjulpet av partiene.

Ressursgrunnlaget i midler ble dramatisk endret i 1970 ved innføring av den offentlige pressestøtten. Denne statsstøtten kom *i stedet* for partistøtten. Og de avisene som fikk mest fordi de sto svakest i markedet, ble også lengst knyttet til sine partier. De som sto sterkt i markedet, fikk ikke noe. Ideologien bak pressestøtten var altså å opprettholde partipressen som system, ved at staten overtok for partiene. Den offentlige avisstøtten opprettholdt strukturen av partipressen, slik den var formet siden 1880-årene.

Men knapt var pressestøtten begynt å virke, i 1970-årene, før partipressen gikk mot avvikling.

Og det gikk fort. I løpet av 20 år var den forsvunnet, på tross av pressestøtten. De aviser som tjente mest på støtten, holdt i det lengste fast ved sitt parti. Men til slutt ga også arbeiderpressen tapt.

Det partimønster som spilte inn ved avviklingen i 70-årene, var at Venstre kom i akutt krise på grunn av EF-saken. Det er i seg selv interessant at det var venstrepressen som begynte avviklingen. Venstreavisene utgjorde per 1970 en stor og betydningsfull del av partipressen. Men at de ble fulgt av de andre, betyr at også disse andre var motivert for å si opp partiloyaliteten: at EF-saken i 1972 var et påskudd og ikke en årsak til den systemendring som inntrådte.

Hva var det da som hadde skjedd innen 1972, da avviklingen begynte å rulle?

Jeg har argumentert for at de faktorer som ofte trekkes fram, vanskelig kan forklare partipressens avvikling og fall, fordi de gjorde seg gjeldende lenge før 1970-årene. Systemets ulempe med hensyn til nyhetstilgang, markedsbegrensingene, svikten i partienes grep over publikum – alt dette var jo kjent og anerkjent lenge før 1972. (Andre faktorer som undertiden trekkes inn, regner jeg som følger av partipressens avvikling, ikke som dens årsaker: profesjonalisering av journalistikken, eller kjede- og konserndannelser i pressen.)

Svaret er kanskje fjernsynet, den gjennomgripende endring i medietilbudet som inntraff da fjernsynet i løpet av 1960-årene la beslag på 2–2,5 timer av avislesernes tid. Fjernsynet var et *u-partisk* nyhetsmedium. Fjernsynet etablerte dermed en partinøytral diskurs i landets overlegent viktigste kanal. Det måtte avisene forholde seg til. Fordi de måtte tilpasse seg den nye mediesituasjonen som var oppstått med fjernsynets utbygging i løpet av 1960-årene, måtte partiloyaliteten avvikles fra avisenes side. Kort og brutalt var det dette som skjedde rundt 1972.

Kings Bay-saken ble et tydelig eksempel på hvordan borgerlige aviser og arbeideraviser sto i sterk opposisjon til hverandre. Her står folk i kø utenfor Stortinget for å få overvære den påfølgende Kings Bay-debatten som gikk over fire dager i august 1963. Foto: Norsk Folkemuseum.

2 Fra konflikt til konsensus?

Partipressens fall og konsekvensene for journalistikken

Henrik G. Bastiansen
Førsteamanuensis ved Avdeling for
mediefag ved Høgskolen i Volda
bastians@hivolda.no

Hvilke konsekvenser fikk avviklingen av partipressen for avisene og for den offentlige debatten i Norge? Det er problemstillingen i denne artikkelen. Svaret skal gis på denne måten: Først gir jeg en kortfattet oversikt over partipressens fall i Norge i perioden 1945–2000. Deretter peker jeg på tre konsekvenser av dette – de diskuteres både på kort og lang sikt. Deretter tar jeg opp noen nye tendenser i norsk presse og debatt, før jeg samler det hele til en avsluttende diskusjon.¹

Bakgrunnen for denne artikkelen er min mangeårige forskningsinteresse for partipressen. Jeg arbeidet inngående med dette emnet i min doktorgrad, *Da avisene møtte TV. Partipressen, politikken og fjernsynet 1960–1972*, fra 2006. I dette arbeidet var det konkurransen mellom fjernsynet og partipressen som var temaet, og særlig hvordan TV-mediet utfordret partipressen gjennom sine nyheter og debattprogrammer.² Deretter ga Prosjektet Norsk Presses Historie 1660–2010 meg i oppdrag å gi en bred og samlet fremstilling av partipressens fall. Jeg arbeidet intensivt med dette i 2007–2008. Sommeren 2008 la

jeg frem et manus på 600 sider med tittelen *Lojaliteten som brast*. Partipressen i Norge fra senit til fall 1945–2000. Dette ble så utgitt i serien *Pressehistoriske Skrifter* året etter, og dannet deretter grunnlaget for fremstillingen av partipressens fall i pressehistorieverkets tredje bind.³

Denne avhandlingen bygde på enorme mengder inntil da ubrukt materiale fra partipressens mange arkiver. Jeg fikk tilgang til primærkilder fra alle de fire store partipolitiske avisgruppene: arbeiderpressen, høyrepresen, venstrepressen og senterpartipressen. Ingen andre forskere hadde tidligere hatt tilgang til dette materialet. Siden publiseringen i 2009 er *Lojaliteten som brast* faktisk blitt ett av min mest siterte verk. I ettertid er jeg overrasket over den store interessen det på nytt har blitt for partipressen: ikke bare avisoppslag, radio-programmer, foredrag og debatter, men også blant presseforskerne. Det er bare å slå fast at partipressen engasjerer fortsatt, det er helt tydelig. På et dypere nivå reiser den jo spørsmålet om pressens oppgaver i samfunnet, og særlig hvilken politisk rolle avisene spiller i et demokrati som det norske.

I denne artikkelen sammenfatter jeg en del resultater fra min partipresseforskning, men jeg legger også til en del observasjoner jeg har gjort over lengre tid. I andre halvdel kommer en diskusjon om de nyeste trekk – som nødvendigvis må bygge på mer løselige observasjoner og refleksjoner med bare delvis

[1] En tidligere versjon av denne artikkelen ble lagt frem som paper på et pressehistorisk seminar om avviklingen av partipressen i Norden, avholdt ved Mediemuseet i Odense, Danmark 8.–9. november 2012.

[2] Bastiansen 2006.

[3] Bastiansen 2009, Hjeltnes (red.) 2010.

Folkeavstemningen i 1972 ble et vendepunkt for partipressen. Her: Morgenbladet og Arbeiderbladets aviser fra valgnatten tirsdag 26. september 1972.

støtte i ny forskning og primærkilder. La oss kalle det en kvalifisert diskusjon. Det viktigste grepet i denne diskusjonen er å legge perspektiver fra partipressen til grunn også i forståelsen av den senere avisutviklingen i Norge.

Partipressens fall – fire stadier

I *Lojaliteten som brast* delte jeg den norske partipressens fall i fire stadier. De kan plasseres i forhold til hverandre som fallende terrasser. Den røde tråden er avisenes partipolitiske lojalitet. Den ble det stadig mindre igjen av fra fase til fase. Det er derfor jeg kaller dette en historie preget av subtraksjonens logikk.

Første fase: Partipressen i senit 1945–1972

I 1945 ble partipressen gjenreist etter å ha vært forbudt under krigen. Mest påfallende var gjenreisningen av arbeiderpressen. Dens målrettede ekspansjon under den driftige disponenten Johan Ona kom snart til å skremme den borgerlige pressen. Derfor satset også

Høyre, Venstre og Bondepartiet på å reetablere sin partipresse. Resultatet var ikke bare at partipressen gjenoppstod, den fikk faktisk en ny glansperiode fra og med 1945. Norsk partipresse opplevde en storhetstid som strakte

seg gjennom 1950- og 1960-årene og helt frem til folkeavstemningen om EF i 1972.

I hele denne tiden bygde partipressen på den grunnleggende ideen at det fantes et

direkte årsaksforhold mellom partipressens styrke og partiets valgresultat. Man tenkte slik at jo sterkere partipresse et parti hadde på et utgiversted, jo bedre valgresultat ville partiet oppnå på stedet. Denne oppfatningen ga partiavisene en avgjørende rolle i agitasjonen for partiene. Oppfatningen ga samtidig grunn til å frykte motpartens presse.⁴

«Den røde tråden er avisenes partipolitiske lojalitet. Den ble det stadig mindre igjen av fra fase til fase»

[4] Dette avsnittet bygger på Bastiansen 2009: 17–117.

Andre fase: Partipressen i krise 1972–1981

Troen på partipressens evne til å forme velgermassen fikk et grunnskudd i løpet av natten til tirsdag den 26. september 1972. Kvelden før hadde hele det norske folk fulgt den spennende opptellingen etter folkeavstemningen om norsk medlemskap i Det Europeiske Fellesskap (EF, nå EU). Den bitre striden endte med en oppsiktsvekkende seier for nei-siden. Flertallet av norske aviser hadde derimot befunnet seg på ja-siden. Årsaken var at de var lojale mot sine partiers EF-standpunkt. Resultatet var at pressen kom på tvers av folkemeningen, flertallet. Dette var synlig for alle. Virkningene i ettertid rev opp mange etablerte lojalitetsbånd mellom aviser og partier. NRK-fjernsynet dannet kontrasten; der hadde man en dekning som kom til å stå svært nær det endelige valgresultatet.

Dette fikk dramatiske konsekvenser. Venstre ble delt i to: Utbrytere dannet Det Liberale Folkepartiet, mens de øvrige satt igjen i et rest-Venstre. På samme måte delte Venstrepressen seg. Noen fulgte Det Liberale Folkepartiet, andre fulgte Venstre. Så viste det seg at ingen av de to partiene oppnådde mer enn tre prosent av stemmene ved valg. Aviser i begge leire valgte da å bryte med sitt parti og erklære seg partipolitisk uavhengige.

Slik gikk venstrepressen i oppløsning. Det skjedde utover i 1970-årene etter 1972. Det hadde også bygd seg opp motsetninger og konflikter mellom de øvrige partiene og deres presse. I høyrepressen økte skepsisen mot Høyre, i senterpartipressen kom det også skarpe konflikter mellom presse og parti. Størst var konfliktene likevel i arbeiderpressen; flere store redaktørkonflikter viste at det foregikk brytninger mellom eldre og nyere presseidealer.

«Troen på partipressens evne til å forme velgermassen fikk et grunnskudd i løpet av natten til tirsdag den 26. september 1972»

Arbeideravisenes formulering om å være «organ for Det norske Arbeiderparti» ble utfordret av et nytt ideal om å opptre som «korrektiv» til partiet og fagbevegelsen. Det innebar å gi dem kritikk. Ser vi alt dette i sammenheng, er det tydelig at hele partipressesystemet befant seg i krise i perioden 1972–81.⁵

Tredje fase: 1981–91: Det store oppbruddet

Fra 1981 ble oppløsningen av venstrepressen et forbilde for de gjenværende deler av partipressen. Høyrepressen var den første avisgruppen som fulgte etter. Den ville ikke lenger kalle seg «høyrepresse.» Høyres Pressebyrå skiftet navn til Norpress. Etter 1985 falt den konservative pressens organisasjonsapparat

rett og slett sammen. Litt senere skjedde det samme med senterpressen. Den ville heller ikke lenger ha lojalitet mot Senterpartiet som sin primære oppgave. Det kom til uttrykk i en langvarig strid om Senterpartiets Pressekontor: Skulle kontoret tilhøre partiet eller pressen? Striden endte med at partiet tapte og pressen vant: Kontoret skiftet navn til Senterpressens Oslo-kontor – noe som tydelig viste hvordan kontoret gikk fra å være et partikontor til å bli pressens eget kontor.

Tilsvarende endringer fant også sted i A-pressen. Denne avisgruppen hadde lenge slitt med dårlig økonomi. I 1986–87 stod den på avgrunnens rand med endeløse underskudd. Da overtok Alf Hildrum som sjef. Og under hans ledelse omstilte A-pressen seg fra en løst sammensatt avisgruppe til et moderne aviskonsern. Det innebar også revisjon av de mønstervedtektene som beskrev arbeideravisenes samfunnsoppgave. Omstillingen var brutal og kontroversiell, men også målrettet

[5] Dette avsnittet bygger på Bastiansen 2009: 118–241.

og effektiv. A-pressen-konsernet begynte snart å gå med overskudd. I 1991 fikk Hildrum også endret mønstervedtektene, som gjaldt alle aviser i A-pressen. De skulle ikke lenger være «organ for Det norske Arbeiderparti», men heller bygge på arbeiderbevegelsens ideer og verdigrunnlag. Det var en svekkelse av arbeideravisenes lojalitetsbånd, men også en tilpasning til de nye forhold som hersket mellom avisene og partiet.⁶

Fjerde fase: Den nye uavhengigheten 1991–2000

Disse endringene var stort sett realisert innen 1991. Resten av 1990-årene frem til årtusenskiftet var en tid da de aller siste restene av partipressetradisjonen forsvant, slik at det nye uavhengighet-sidealet kom til å seire som presseideologi. Avisenes uavhengighet var en idé som hadde vokst siden 1970-årene, men i 1990-årene fikk det sitt definitive gjennombrudd. Journalistikk med partipolitiske hensikter begynte nå å tilhøre fortiden. Dette viste seg på flere måter: De gjenværende politiske pressekontorene ble lagt ned. Aviser med politisk tittel skiftet navn: Arbeiderbladet ble til Dagsavisen, Bergens Arbeiderblad til Bergensavisen (BA), Telemark Arbeiderblad til TA osv. Fortsatt kunne nok avisenes formålsparagraf signalisere avisenes grunnsyn, men ikke lenger i form av et spesifikt partipolitisk standpunkt. I Norsk Aviskatalog forsvant kolonnen for avisenes partipolitiske syn i 1995. Den hadde stått der i alle år helt til 1994.

Slik ble 1990-årene en tid der norske aviser reviderte sitt presseideologiske grunnlag. Plutselig ville avisene ikke lenger vedkjenne

seg sin partipolitiske fortid. I en rekke norske avishistorier er avisens epoke som partiorgan underkommunisert av forfatterne, konstaterer Per Overrein.⁷ Partipolitiske hensyn ble nå rett og slett ansett som en forurensning av journalistikken – til tross for at norske aviser hadde vært partiaviser i over 100 år.⁸

Forklaringsfaktorer

I fremstillingen ovenfor har jeg nøyd meg med å skissere partipressens fall – egentlig en lang og komplisert utvikling – i svært korte trekk. En like kort og forenklet forklaring kan gis ved å sette opp hovedårsakene til svekkelsen i hver enkelt fase.

I første fase (1945–1972) forsvant en del mindre partiaviser. Hovedårsaken til det var *avis konkurranse*s brutale mekanismer. Den rammet nummer 2-aviser, men også nummer 3- og num-

mer 4-aviser. Avisbransjen mottok ingen pressestøtte før i 1969. Ja, hele støtteordningen kom i gang som et forsøk på å verne om avisene som partipolitiske talerør.

I den andre fasen (1971–1981) er det *partisvekkelse* som forklarer reduksjonen i antallet partiaviser. Dette gjelder særlig Venstres presse, men også Høyre, Senterpartiet og Arbeiderpartiet fikk oppleve at de ikke lenger hadde den samme autoritet og appell til sine pressefolk som i gullalderen etter 1945. Årsaken til partienes svekkelse finner vi i den bitre EF-striden i 1972, som virket sammen med radikale strømninger, en ny generasjon pressefolk og opprør fra grasrota. Resultatet ble en krisetid for partipressen.

«Omstillingen var brutal og kontroversiell, men også målrettet og effektiv»

[6] Dette avsnittet bygger på Bastiansen 2009: 242–392.

[7] Overrein 2005.

[8] Dette avsnittet bygger på Bastiansen 2009: 393–456.

Daværende disponent Johan Ona viser utviklingen i A-pressen etter krigen: Høyre-pressen taper terreng. Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

I tredje fase (1981–1991) kom *pressefolkernes egen motstand* mot partipressetradisjonen til å virke inn på dets organisasjoner. Denne motstanden vokste frem i 1970-årene, men først i 1980-årene slo den inn i organisasjonene for alvor. Konservativer aviser ville ikke lenger opprettholde sin organisasjon, Norsk Høyrepress. Det samme gjaldt Senterpartiets Pressekontor, som i 1989 ble et servicekontor for pressen selv. I A-pressen kom initiativet for å fjerne forpliktelsen til å være «organ for Det norske Arbeiderparti» fra A-pressens egen ledelse. Pressefolkernes motstand er en viktig forklarende faktor, men den opptrer først for alvor etter at avis konkurransen og partisvekkelsene har gjort sitt. Dette er viktig, for det hjelper oss til ikke å overvurdere pressefolkernes såkalte «frigjøring fra partibånd», som er en heltepreget fremstilling som pressefolk elsker.

«I tredje fase (1981-1991) kom pressefolkernes egen motstand mot partipressetradisjonen til å virke inn på dets organisasjoner. Denne motstanden vokste frem i 1970-årene»

I den fjerde fasen (1991–2000) kommer økonomiske forhold inn for fullt, med *kapitaliseringen* av pressen. Igjen er kronologien viktig, fordi det er en utbredt oppfatning at det var mediekonsernernes fremvekst som førte til avviklingen av partipressen. I virkeligheten var det omvendt: Avviklingen av partipressen var en forutsetning for opprettelsen av avis konsernene. Nyskapningen Orkla Media kjøpte det tidligere høyrebladet Moss Avis i 1985 og begynte med det å bygge seg opp som mediekonsern ved å overta en rekke ikke-sosialistiske aviser. Orkla Media bygde seg opp som en stor aktør i avisbransjen. Det førte i sin tur til konserndannelse i Schibsted og i A-pressen, som mente de måtte møte utfordringen fra Orkla på en aktiv måte. Den største kapitaliseringen av pressen var det dog LO som stod for, da LO ga 160 millioner for å sikre omdannelsen av A-pressen til et konsern.

Disse fire forklaringsfaktorene kan i skisseaktig form sammenfatte de viktigste årsakene til at den norske partipressen falt sammen i løpet av de periodene jeg har identifisert. Selve forklaringsfaktorene har jeg hentet fra Per Overrein (2005), men han har ikke satt dem opp i korrekt kronologisk rekkefølge. Når man gjør det, ser man at de passer godt på de fasene jeg bruker.

Tre umiddelbare konsekvenser

Når vi nå har sett på faser og faktorer bak partipressens fall, må vi spørre om hvilke konsekvenser dette førte til. Hva fulgte partipressens fall? Det er lett å peke på tre umiddelbare konsekvenser.

For det første: med partipressens fall forsvant hele dens organisatoriske apparat. Hver partiavis var vevd inn i en rekke partipolitiske organisasjoner: Norsk Høyrepressen, Den Konservative Presses Forening, Venstrepresselaget, Senterpresselaget, Norsk Arbeiderpresse A/S, Arbeiderpressens Samvirke AL, Arbeiderbevegelsens Presseforbund, Arbeiderpressens Annonsekontor osv. Hver avisgruppe hadde også sine egne pressekontorer: Arbeidernes Pressekontor, Høyres Pressebyrå, Venstres Pressekontor og Senterpartiets Pressekontor. Det fantes også egne organisasjoner for avisutgiverne i flere av avisgruppene. Partipressen var faktisk gjennomorganisert, med kompliserte og mangfoldige organisatoriske rammer omkring den enkelte partiavis. Det var et organisasjonsliv med egne vedtekter og formålsparagrafer, styre og råd, disponenter og direktører og årsberetninger og regnskap som ble ajourført hvert eneste år.

Da partipressen gikk i oppløsning, var det ikke lenger behov for noe av dette – og så forsvant det. Det eneste som levde videre, var A-pressen

i sin nye konsernform – og A-pressens Oslo-redaksjon (det tidligere Arbeidernes Pressekontor) under sitt nye navn fra 2001: Avisenes Nyhetsbyrå (ANB). Alle andre deler av partipressens organiserte liv er forsvunnet.

Det andre som forsvant, var *partijournalistikken*. En partiavis skrev fordelaktig om sitt eget parti og kritisk om alle de andre. Det var en systematisk tendens. Leserne skulle styrkes i troen på avisens parti og dets synspunkter. Samtidig måtte de gjøres skeptiske og kritiske til alle de andre partiene. Arbeiderpressen skrev med nødvendighet kritisk om borgerlig presse, mens høyreaviser, venstreaviser og senterpartipressen skrev tilsvarende kritisk om arbeiderpressen.

Den partiløje journalistikken nådde et klimaks på valgdagen. Da var det vanlig at partiavisene agiterte for sitt parti og anbefalte leserne å stemme

på det: «Stem Arbeiderpartiet i dag», «I dag stemmer vi Høyre», «Stem Senterpartiet» osv.

Alt dette – hele den partiløje journalistikken i all sin bredde – forsvant da partipressen gikk i oppløsning. Når en tidligere lojal partiavis derfor begynte å skrive kritisk om sine egne, førte det ofte til konflikter med partiet. Det finnes utallige redaktørkonflikter som oppstod nøyaktig på de tidspunkter da avisene begynte å avvike fra partiets linje. Etter hvert måtte partiene likevel avfinne seg med at avisene ikke lenger var partipolitiske talerør. En ny partiuavhengig journalistikk vokste frem – og den tok ikke hensyn til moderpartiets interesser. Også valgdagens stemmeanbefalinger forsvant med partipressen. Når vi vet at partijournalistikken preget partiavisene hver eneste dag, så begynner vi å ane hvor stor en forandring av journalistikken dette var.

Det tredje som forsvant med partipres-

*«Også valgdagens
stemmeanbefalinger forsvant
med partipressen»*

sen var den *innbyrdes debatten mellom ulike partiaviser*. Den normale situasjonen i partipressens tid var jo at avisene skrev polemisk mot hverandre: Arbeiderpressen angrep høyrepressen og høyrepressen angrep arbeiderpressen. Venstrepressen og senterpressen stod også i opposisjon til arbeiderpressen, men kunne også angripe hverandre. Angrep og forsvar hang gjerne sammen med hvem som hadde regjeringsmakt, og hvem som befant seg i opposisjon – både nasjonalt og lokalt. Partipressens redaktører likte å kritisere sine motparter, ja, de synes å ha hatt en særegen glede over å finne så hardtslående argumenter mot hverandre som mulig. De simpelthen elsket å polemisere mot sine motstandere. Redaktørene av norske partiaviser hadde store muligheter til å få ut sin aggresjon ved å angripe motpartens presse. Denne typen debatt var en direkte konsekvens av at avisene var partiaviser. Om en partiavis kom med et argument, kunne den være sikker på at motpartens presse ville angripe det og gjøre alt for å tilbakevise argumentet. Et partipolitisk argument ble derfor som regel møtt med et syrebåd av motforestillinger i andre deler av partipressen. Det hersket i praksis en konstant borgerkrig mellom partiavisene. Dette gjorde at samfunnsdebatten ble skarp og temperaturen høy – men også spenningsfylt og til dels underholdende å følge med på. Da partipressen gikk i oppløsning, forsvant altså den voldsomme polemikken mellom ulike partiaviser. Den hadde vært et kjennetegn ved den offentlige debatten i Norge siden parlamentarismens gjennombrudd i 1884.

«Et partipolitisk argument ble derfor som regel møtt med et syrebåd av motforestillinger i andre deler av partipressen»

Ut fra dette ser vi at hvis vi vil diskutere konsekvensene av partipressens fall, må vi altså diskutere følgende tre temaer:

1. *Hva har det betydd at de partipolitiske avisorganisasjonene forsvant?*
2. *Hva har det betydd at partijournalistikken ble borte?*
3. *Hva har det betydd at den løpende debatten mellom partiaviser av ulik farge har tatt slutt?*

Dette er så viktige spørsmål at vi i det følgende skal diskutere dem hver for seg.

Langsiktige konsekvenser av organisasjonsapparatets bortfall

Hva innebar det egentlig at partipressens organisatoriske apparat forsvant? For å svare på det må vi vurdere omgivelsenes betydning for den enkelte avis, og særlig hva overgangen fra partipresse

til aviskonserner har betydd for avisene. Der den enkelte partiavis før var omgitt av de partipolitiske organisasjonene, ble de på få år i stedet omgitt av store mediekonserner. Dette er en betydelig endring av avisenes ytre rammebetingelser.

Orkla Media var som nevnt først ute da det kjøpte opp Moss Avis i 1985. Dette var starten på en mangeårig oppkjøpsstrategi som gjorde selskapet til en gigant i norsk avisbransje. Orkla var en ny aktør som opprinnelig ikke hadde noen industrielle tradisjoner innenfor avissektoren. Avisene Orkla kjøpte, var ikke-sosialistiske aviser, ettersom lønnsomme arbeideraviser ikke var til salgs. Slik kom Orkla til å samle opp i seg tidligere partiaviser på bo-

gerlig side.⁹ Snart ble Orkla en så sterk aktør at Schibsted fant tiden inne til å organisere seg som avis konsern, etter å ha vært et familiedrevet avishus siden 1860. Med to slike giganter som konkurrenter fant til slutt også A-pressen grunn til å gå over til konsernformen. Det skjedde i 1990–91.

Disse forandringene i eierform var stor. I en forstand kan den kanskje også sees som en forsinket tilpasning til den nye lovgivningen på feltet: Regjeringen Bratteli hadde endret aksjeloven med virkning fra 1.1.1977. Revisjonen fikk virkning for andelslag, som nå måtte omorganiseres til aksjeselskaper. Mange norske aviser var på dette tidspunktet organisert som andelslag. Det tok flere år før avisene tilpasset seg loven ved å endre selskapsform. I A-pressen ble dette først gjennomført tidlig i 1980-årene.¹⁰ Avisenes nye selskapsform åpnet for nye private investorer, som kunne kjøpe seg inn i bransjen med lånte midler, siden kredittrestriksjonene var opphevet av Willoch-regjeringen. Overgangen til aksjeselskap som selskapsform gjorde det antakelig lettere å etablere konserner i avisbransjen.

Avisenes vei fra andelslag og partipresse til aksjeselskap og konserner var en stor ytre forandring. Men den blir mindre om vi ser den i et lengre tidsperspektiv. Vi må nemlig ikke undervurdere hvordan også partiavisene var vevet inn i en organisatorisk overbygning med fellesannonser, felles annonsekontorer, fellestrykkerier, felles innkjøp av trykketeknikk

og avis papir og sentral produksjon av politisk fellesstoff i de politiske pressekontorene. Dette sparte den enkelte avis for store beløp. Det var faktisk partipressen som gikk foran når det gjaldt å innføre stordrift og rasjonalisering i norsk avisbransje. Derfor er de store avis konsernene ikke en fullt så stor forandring sammenliknet med partipressen. Konsernene ville også utnytte stordriftsfordelene – bare på nye måter. Om man legger dette perspektivet til grunn, så reduseres det revolusjonerende innrykket som lett omgir konsernene. Konsernene

representerte noe nytt da de kom, men i vesentlige deler av deres virksomhet – stordrift, rasjonalisering – gikk partipressen foran. Det er således felles trekk mellom partipressen og avis konsernene – en kontinuitet i

«Konsernene representerte noe nytt da de kom, men i vesentlige deler av deres virksomhet – stordrift, rasjonalisering – gikk partipressen foran»

funksjoner som er lett å overse.

Ett av de viktigste spørsmålene knyttet til forholdet mellom partipressen og avis konsernene, er om det var avis konsernene som forårsaket partipressens fall. Oppfatningen om at det var slik, passer lett inn i forestillingen om overgangen fra en ideelt begrunnet og samfunnsengasjert journalistikk i partipressen, til dagens situasjon der konsernenes viktigste hensikt med journalistikken er å tjene penger. Men så enkelt er det altså ikke. Når vi studerer hendelsen kronologi, gir det faktisk et helt motsatt bilde: Avviklingen av partipressen var en forutsetning for dannelsen av konsernene. Hvis partipressens organiserte liv – slik det var i 1950-årene – hadde fortsatt med full styrke inn i 1980- og 1990-årene, ville konsernene neppe ha kunnet vokse frem. Partipressen ville antakelig ha forhindret det, for så sterk var den i sin glanstid. Men ettersom partipressen ble svekket og til slutt falt bort, så åpnet det avisbransjen for nye aktører. Konserndannelsene

[9] Roppen 2003, Johansen 2011.

[10] Se Bastiansen 2009: 368–69. Bratteli-regjeringens endring av aksjeloven med virkning fra 1.1. 1977 og konsekvensene av dette for avisenes selskapsform er fortsatt lite kjent blant norske pressehistorikere.

kan sees som en *virkning* av partipressens fall og ikke som en årsak til den.

Når dette er slått fast, må vi på den annen side ikke undervurdere hvor store endringer konserndriften kan medføre for avisene over tid. I dag ser vi at konsernene synes å tilta seg en stadig sterkere innflytelse over avisdriften – i hvert fall om vi sammenlikner med Orkla Medias tidligste år. Schibsted-konsernet har rasjonalisert bort hundrevis av redaksjonelle stillinger i høyt tempo i den hensikt å tilpasse seg et lavere inntektsnivå og sikre utbytte til eierne. Men aller viktigst er det at de omstiller seg til et marked der nye digitale kanaler og plattformer begynner å overta de oppgaver som papiravisene har levd av til nå.

«En viktig konsekvens av partipressens fall og sammenbruddet i dens organiserte indre liv er følgelig fremveksten av de store aviskonsernene»

Den største nyheten på dette området de senere år er fusjonen mellom A-pressen og Edda Media (det tidligere Orkla Media) i 2012. Medietilsynet godkjente at A-pressen kunne overta Edda Media. Det nye konsernet – under navnet Amedia – fikk hele 78 aviser og over 100 nettpublikasjoner. Medietilsynets godkjennelse har da også vært kontroversiell. Medietilsynets oppgave er å anvende skjønn ut fra den gjeldende lovgivning om eierskapsbegrensninger i mediebransjen. Det kan synes overraskende at Medietilsynet har godkjent et mediekonsern som får like mange papiraviser som arbeiderpressen og høyrepressen hadde *til sammen* i partipressens tid (antallet nettpublikasjoner kommer i tillegg) – i hvert fall når det har vært et uttalt mediepolitisk mål å sikre spredt eierskap. Det nye Amedia-konsernet ser seg som en sammensmeltning av de to tidligere konsernene. Fusjonen ble i 2012 symbolisert ved at den røde fargen til A-pressen og den blå fargen til Edda Media smeltet sammen til Amedias nye konsernfarge: lilla!¹¹

Alt dette gir grunnlag for tre konklusjoner. For det første: Overgangen fra den organiserte partipressen til de store aviskonsernene var faktisk ikke var så stor som mange vil ha det til – i hvert fall ikke når det gjelder organisatoriske overbygninger omkring den enkelte avisen. Partiavisene hadde overbygninger som vi i dag kan se peker fremover mot konsernene – de ville også utnytte stordriftsfordelene. Johann Roppen har i sitt arbeid ikke funnet noe eksempel på at avisene i Orkla Media-konsernet måtte endre sine formålsparagrafer da de ble kjøpt opp.¹² For det andre: Årsaksforholdet mellom de to er omvendt av det mange har trodd. Det var ikke konsern-ene som avvirket partipressen, men partipressens fall som åpnet for konserndannelser i bransjen. En viktig

konsekvens av partipressens fall og sammenbruddet i dens organiserte indre liv er følgelig fremveksten av de store aviskonsernene. Først når disse to momenter er slått fast, kan vi åpne for at konsernene på lengre sikt representerer noe nytt – med sine harde krav om avkastning til aksjonærene, altså prinsippet om at avisdriften i siste instans skal tjene eiernes økonomiske interesser.

Langsiktige konsekvenser av partijournalistikkens bortfall

Det andre spørsmålet ovenfor er: Hvilke konsekvenser har det fått at partijournalistikken er blitt borte i norsk presse?

Det er ikke lenger slik at avisene skriver konsekvent positivt om sitt eget parti og konsekvent negativt om alle de andre. Når de ikke lenger tilhører noe parti og ikke lenger viser partiloyalitet – slik som før, kan de skrive hva de vil, og kritisere hvem de vil. De har ikke noe bundet mandat med lojalitetskrav overfor sitt tidligere moderparti. Stoffet er ikke lenger redi-

[11] Jf. Amedias hjemmesider, høsten 2012.

[12] Roppen 2003.

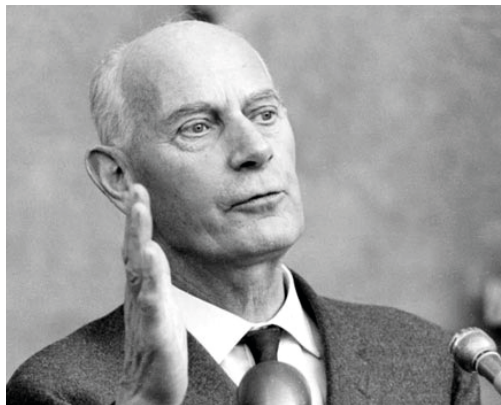
Høyres John Lyng på talerstolen. Bilde fra Kings Bay-debatten i Stortinget august 1963. Foto: Åsgeir Valldal/ Norsk Folkemuseum.

gert ut fra hensynet til hva som tjener partiet. Hva har så dette ført til?

Et umiddelbart inntrykk er at avisene er blitt likere. Forskjellene mellom dem er blitt mindre. De markante forskjellene som var så tydelige i partipressens tid, er blitt så små at det er vanskelig å oppdage dem i det hele tatt. Det er vanskelig å identifisere større meningsforskjeller mel-

lom avisene når vi ikke lenger har en arbeiderpresse, en høyrepresse, en venstrepress og en senterpresse. Det er blitt vanskeligere å se hva den enkelte avis står for, og vanskelig å finne noen profil i selve opinionsstoffet. Kristin Clemet har pekt på dette som en ny tendens i Aftenpostens lederartikler – en avis som tidligere ble regnet som selve hovedorganet for den norske konservatismen. Den tidligere høyrepolitikereren skrev i 2007 at Aftenposten ikke lenger ga uttrykk for borgerlig-liberale synspunkter som skilte seg ut fra sosialdemokratiske oppfatninger. De fleste lederartikler hun hadde gjennomgått, var «politisk nøytrale» – med få meninger, «enda færre sterke meninger og ingen kontroversielle meninger».

*«Et umiddelbart inntrykk er
at avisene har blitt
likere»*

Einar Gerhardsen gikk av som regjeringssjef i 1963 som følge av Kings Bay-saken. Foto: Regjeringen.no.

Aftenposten var verken borgerlig eller særlig meningsbærende, skrev hun.¹³

En årsak til at partijournalistikken forsvant, henger direkte sammen med sammenbruddet i partipressens organisatoriske apparat: nedleggelsen av de politiske pressekantorene. Så lenge disse skrev daglige ledere og kommentarer som de sendte ut til sine aviser, ville det

med nødvendighet oppstå kontraster mellom hvordan avisene vurderte løpende saker. Kommentarene fra Arbeidernes Pressekontor hadde en helt annen tendens enn det som kom fra Høyres Pressebyrå, Venstres Pressekontor og Senterpartiets Pressekontor. Deres nedleggelse har redusert de langsiktige meningsforskjellene mellom avisene. En sannsynlig konsekvens av dette er at NTB's betydning som stoffleverandør kan ha blitt enda viktigere for avisene enn tidligere. For partiavisene ble stoffet fra NTB hele tiden supplert med det som kom fra det politiske pressekantoret. En grundig undersøkelse av pressens bruk av NTB-stoff tyder i hvert fall på at NTB i dag kan regnes

[13] Sit.e. Bastiansen 2009: 477.

som pressens skjulte redaktør.¹⁴

Hvis det er korrekt at avisene virkelig er blitt likere hverandre, har det en stor og viktig konsekvens: Da finnes det heller ikke lenger noe markant skille mellom en regjeringsvennlig presse og en opposisjonspresse. Denne motsetningen var grunnleggende i partipressens tid – med utenrikspolitikken som det store unntaket.¹⁵ I dag er skillet mellom regjeringspresse og opposisjonspresse forsvunnet. Denne typen distinksjon har ikke lenger noen mening. Det er en viktig forandring av norsk avisjournalistikk. Hva det innebærer, kommer til syne i avisene hver eneste dag. Den gang polariteten mellom regjeringspresse og opposisjonspresse fortsatt bestod, kunne en uheldig statsråd regne med stor velvilje og utbredt forståelse i egen presse. Angrepene kom fra politiske motstandere – i opposisjonspressen. Slik kom kritikk og defensorat til å stå imot hverandre i de ulike delene av partipressen. I dag gjelder ikke dette lenger. Hvis en statsråd i dag opptrer uheldig, vil han eller hun ikke kunne regne med å møte velvilje eller forståelse i *noen del* av pressen. Der det tidligere hersket splittelse i avisenes innbyrdes vurderinger, vil de nå alle sammen gå til angrep og opptre slik som opposisjonspressen gjorde tidligere. Ingen avis vil se det som sin oppgave å tale statsrådets sak og kritisere vedkommendes kritikere ved å skrive om motpartens ondsinnede pressekampanje de siste ukene osv. Kritikken av kritikerne er falt bort.

*«En presse som reagerer likt
vil også lett jage i flokk»*

Dette er en dyptgående strukturell endring av reaksjonsmønsteret i norsk presse og debatt. Når alle aviser går til angrep, skaper de et samlet opinionstrykk som ikke fantes i partipressens tid. Trykket skapes av samstemtheten mellom avisene. Det øker presset mot statsråden. Kritikk fra et samlet pressekorps virker i dag langt sterkere enn i partipressens tid, da angrep ett sted ble møtt med forsvar i andre partiaviser. Slik kan vi si at partipressens fall og bortfallet av partijournalistikken har gitt helt nye rammevilkår for politikken: Pressen står sterkere i sine synspunkter når den opptrer samlet, mens politikernes posisjon er blitt svekket.

En lang rekke enkeltsaker – som har vokst til store skandaler – viser at det i praksis er svært vanskelig – ja, nesten umulig – å bli stående oppreist i en mediestorm som drives frem av en samstemt presse forsterket av radio, fjernsyn og nettaviser. Vi har mange eksempler på politikere som har trukket seg som følge av et slikt press:

Tore Tønne, Åslaug Haga, Manuela Ramin-Osmundsen, Audun Lysbakken og en lang rekke andre. Hvis trykket fra mediene er sterkt nok, er det i dag få som makter å forbli på sin post.

Hvor stor denne forandringen faktisk er, kan vi bare forstå når vi sammenlikner bakover i tid. Et nærliggende tilfelle er Kings Bay-saken i 1963. En samlet borgerlig presse gikk da til angrep på regjeringen til Einar Gerhardsen hele sommeren, men A-pressen slo hardt tilbake. Den talte om lag 40 arbeideraviser – og de gjorde alt de kunne for at leserne ikke skulle bli overbevist av kritikken fra borgerlig hold. Opposisjonens kritikk mot regjeringen ble altså møtt av A-pressens motkritikk av de borgerlige. Dette økte temperaturen i det som ble den største politiske krise i norsk etterkrigs-

[14] Milde 2007.

[15] Det gjelder særlig for ukeavisen *Orientering*, som med sitt tredjestandpunkt under den kalde krigen tok avstand fra den samstemmige oppslutningen om det norske medlemskapet i NATO, som ble støttet både av A-pressen og borgerlig presse. Se Fonn 2011.

tid frem til da.¹⁶ Et slikt forløp ville neppe vært mulig i dag, for nå ville ingen aviser tatt stilling for den kritiserte part. Avisene står heller sammen om å kritisere. Slik fyller de i dag rollen som samfunnets vaktbikkje, i hvert fall slik de selv oppfatter det. Resultatet er en samlet presse-makt med store dimensjoner.

Med noen forbehold vil jeg hevde at slike mediestormer – drevet frem av en samlet presse som hovedaktør – i stor grad må kunne sees som et resultat av at partijournalistikken er borte. Om vi leter etter slike saker, vil vi altså finne økende hyppighet i tiden etter partipressens fall og partijournalistikkens bortfall. Konkret gjelder det tiden fra ca. 1990 og fremover. I den grad det fantes liknende samstemmighet mellom avisene i partipressens tid, skyldtes det andre forhold (som enigheten om NATO-medlemskapet mellom A-pressen og borgerlig presse). En presse som reagerer likt, vil også lett jage i flokk. Slik sett har partijournalistikkens bortfall åpnet for store og samstemte kritikkstormer i norsk presse.

Et eksempel på dette er den såkalte Syse-saken høsten 1990. En grundig empirisk undersøkelse viser at det ble trykket i alt 1315 artikler i 32 aviser i løpet av 16 dager. Det er et gjennomsnitt på 41 artikler per avis. Pressen viste stor samstemmighet i behandlingen av saken. Publisiteten ga en selvforsterkende effekt: 28 av de 32 undersøkte avisene krevde statsministerens avgang. De så det usynlige, at statsministeren burde trekke seg. Men det gjorde han ikke. Derimot så de ikke det som lå i dagen, nemlig at avisene presenterte saken på samme måte. Mengden av kritikk mot statsministeren ble så stor at det slo tilbake på pressen: Mange fikk sympati for Syse. Han fikk en slags martyrolle. VG og NTB var de ledende i

Jan P. Syse under en 1. mai-tale på Farmannstorvet i Tønsberg i 1987. Foto: Per Moe.

saken, men nesten alle norske aviser av en viss størrelse fulgte opp. Det er flere forklaringer på dette, men viktigst er kanskje at mediene påvirket hverandre. Forskeren forklarer dette slik:

En samstemmig presse stadfestet i isteden konklusjonen om hans avgang og drev spekulasjoner om de politiske implikasjoner. Det var nettopp forventningen om en slik nyhet pressen selv hadde skapt, og som dermed hadde størst nyhetsverdi for pressen selv.¹⁷

Arbeiderbladet slo fast at «pressen nå opptre mer samlet enn kanskje noen gang tidligere i et politisk kontroversielt spørsmål.»¹⁸ Den økende samstemmigheten i pressen ga den også en økende rettmessig eller urettmessig makt. Et pluralistisk mediesystem var ingen garanti mot en slik samstemmighet.¹⁹

[17] Gran 1994: 86.

[18] Arbeiderbladet 21. september 1990, sitert etter Gran 1994: 96–97.

[19] Gran 1994: 101.

[16] Se Bastiansen 2006: 144ff.

Syse-saken inntraff på et tidspunkt da partipressens epoke var over. Den viser også fremveksten av en ny type undersøkende journalistikk, særlig i VG og NTB. Når øvrig presse fulgte opp – sammen med radio og fjernsyn – ble resultatet en mediestorm av gigantiske dimensjoner. En slik samstemmighet ville neppe inntruffet i partipressens glansdager, for den ville vært splittet mellom tilhengere og motstandere. Dette blir i forskningen kalt «flokkjournalistikk» og er mye omtalt i faglitteraturen.²⁰

I praksis er det vanskelig å vinne frem med alternative synspunkter når en slik mediestorm bryter løs. Når ingen vil ta den kritiserte parten i forsvar, og når de heller ikke interesserer seg for vedkommendes versjon av saken, da inntreffer det en type «medielogikk» som akselererer prosessen helt til saken når sitt klimaks og vedkommende trekker seg. Dette kan skje helt uavhengig av om vedkommende faktisk har rett i sin sak. Et eksempel er kritikkstormen mot daværende helsedirektør Anne Alvik i 1999–2000. Hun opplevde å få bølge etter bølge av beskyldninger rettet mot seg i mediene. Kjente og profilerte personer sluttet seg til kritikken uten førstehåndskjennskap om det som foregikk. Hun opplevde kritikkstormen som langvarig og ubegrunnet. I ettertid har Riksadvokaten og staten renvasket henne for anklagene. I 2010 fortalte hun om forløpet i boken «Min side av saken».²¹

Hvis dette hadde skjedd i partipressens tid, ville Alvik blitt forsvart i deler av partipressen. Det skjedde ikke her. Presset ble så sterkt

at hun måtte trekke seg som helsedirektør. Slike mediestormer er blitt så påfallende i nyere norsk journalistikk at NRK-fjernsynet har laget en egen dokumentarserie om dem. I serien, som fikk navnet *Overeksponert*, fikk medienes ofre fortelle sin egen versjon av det som skjedde. Og det de fortalte, ga et helt annet inntrykk av saken deres enn det mediene hadde skapt.

Disse stormene må kunne sees som ett resultat av at partiloyaliteten er borte i pressen, kombinert med en ny sans for kritisk og under-

søkende journalistikk. Men det ville være naivt å tro at partiloyalitetens bortfall i pressen har foregått uten at politikerne har satt i gang aktive mottiltak. For det har de nemlig gjort: De

har satset på PR og kommunikasjonsrådgivere.

I min avhandling *Lojaliteten som brast* fant jeg at det eksisterer en direkte årsakssammenheng mellom avisenes reduserte partiloyalitet og en fremvoksende PR-tenkning i de politiske partiene.²² Nettopp fordi partiene ikke lenger kunne regne med god dekning i sine «egne» aviser, begynte de å ta i bruk PR-strategier. Mens de tidligere kunne spre sine synspunkter gjennom partipressen, begynte de nå å tenke generell eksponering i mediene på tvers av deres tidligere politiske syn. Dette er en av årsakene til fremveksten av PR-bransjen og at den fra 1990-årene er blitt en storindustri i Norge. PR er rett og slett politikernes svar på partipressens fall. I dag går ekspolitikere ofte rett fra sine politiske verv og over til PR-byråer som First House og andre. Når PR-byråene tar oppdrag fra partier og politikere i dag, vil det

*«PR er rett og slett politikernes
svar på partipressens fall»*

[20] Se for eksempel Allern 2001.

[21] Alvik 2010.

[22] Se Bastiansen 2009 side 102ff, 111ff og 167ff.

de gjør, være beslektet med det partipressen gjorde: å få frem deres synspunkter offentlig. Hvis partipressen – og de politiske pressekontorene – hadde fortsatt, ville politikerne ikke hatt det behovet for PR-tjenester som de har i dag. Det samme gjelder den økende anvendelsen av kommunikasjonsrådgivere i departementer og offentlig forvaltning.

Langsiktige konsekvenser av at debatten mellom partiaviser er falt bort

Det tredje spørsmålet var: Hvilken betydning har det så at debatten mellom aviser med ulik partifarge har falt bort? Tidligere var det nærmest borgerkrig mellom de ulike partiavisene. Et særtrekk ved partipressen var nettopp at avisene sloss innbyrdes. Motsetninger ble hele tiden konfrontert med hverandre. Også dette er i dag helt annerledes enn før.

«Bortfallet av innbyrdes debatt mellom avisene har fjernet en vesentlig del av samfunnsdebatten»

Dagens pressefolk liker å se seg som samfunnets vaktbikkje; de vil rette søkelyset mot svakheter og skjevheter i samfunnet. Idealet om å «avdekke kritikkverdige forhold» har stått i Vær Varsom-plakaten siden 1975. Avisene retter da også hele tiden et kritisk blikk mot statens organer og offentlige institusjoner. Private bedrifter og næringsliv får også søkelyset rettet mot seg – særlig i aviser som Dagens Næringsliv og Finansavisen. Men *en* samfunnsmyndighet ser ut til å glimre med sitt fravær når pressefolk gransker makthaverne: pressen selv. Odd Raaum skriver at i partipressens tid var «aviser med ulik politisk forankring motivert for å saumfare *hverandres* journalistikk på en mer inngående måte enn den avpartifiserte pressen senere skulle komme til å gjøre.»²³ Så tydelig var dette at Norsk Journalistlag tok opp spørsmålet i 1997. Laget vedtok da at «Det er i publikums interesse at det drives kritisk jour-

nalistikk på pressen. Kollegialitet betyr ikke likegyldighet overfor hva som skjer i pressen selv...

Kravet til åpenhet må også gjelde for mediene selv.»²⁴ Aftenpostens tidligere kulturredaktør Knut Olav Åmås innrømmer åpent at «mediefolk flest [vegrer] seg for å kritisere kolleger og konkurrerende aviser og kanaler i full offentlighet.»²⁵

Kampen mot motpartens presse var en hovedoppgave for enhver partiavis. Derfor er det en stor forandring av den offentlige debattens struktur at denne form for avisdebatt har falt bort. Mens avisene tidligere gransket hverandre daglig for å finne svakheter de kunne slå ned på, leser de nå hverandre for å finne sitater til sine morospalter, men de fører ikke lenger den type kritisk debatt innbyrdes som de gjorde i

partipressens tid.

Bortfallet av innbyrdes debatt mellom avisene har fjernet en vesentlig del av samfunnsdebatten. En avis møter i dag langt mindre motstand mot sine synspunkter fra andre presseorganer enn det som var vanlig tidligere. Den ideologiske hovedkonflikten i norsk partipresse – som gikk mellom den sosialdemokratiske arbeiderpressen og den liberal-konservative høyrepressen – er det ikke mye igjen av i norsk avisverden. Motsetningene bunnet den gang i ulike samfunnssyn og kom på trykk hver eneste dag. Motsetningene var prinsipielle og ideologisk begrunnet – og systematiske over tid. Inntil de forsvant.

Dette bortfallet har viktige konsekvenser. Det har for det første styrket avisenes stilling

[23] Raaum 1999: 96, sitert etter Bastiansen 2009: 481.

[24] Sit.e. Bastiansen 2009: 481.

[25] Åmås 2007: 129.

overfor hverandre. De risikerer ikke så mye kritikk fra andre aviser som før. Denne virkningen løper sammen med en annen tendens, nemlig at avisene er blitt likere hverandre. Forskjellene mellom deres meninger er blitt mindre. Meningsstoffets markante preg, som påvirket partiavisenes omdømme og profil, er det vanskelig å finne spor etter i dag. Mye av dagens meningsstoff kan trykkes i en hvilken som helst avis. Samfunnsdebatten lever altså videre, men uten den ideologiske borgerkrigen som raste mellom partiavisene: Arbeiderpressen argumenterte for sosialdemokratiet, høyrepressen for konservatismen, venstrepressen for sosialliberalismen og senterpartipressen for distriktspolitikken og bygdeinteressene. Deres argumenter hadde en klar avsender: moderpartiet som målbar samme standpunkt i kommune, fylke og stat. Det kunne enhver leser se. Det var derfor avisene hele tiden kom i konflikt med hverandre. Det bidro faktisk til å stimulere samfunnsdebatten.

Når debatten mellom avisene har falt bort, blir forskjellene mindre. Dette kan være noe av årsaken til at dagens norske presse fremstår som mer «grå» enn tidligere. Den har ikke lenger den samme typen meningsforskjeller som for et par generasjoner siden. Derfor kan pressefolk bevege seg mellom jobber i helt forskjellige aviser, noe som var utenkelig i partipressens tid.

Tre tendenser i samme retning?

Vi kan nå se at slutten på partipressens organisasjonsapparat og partijournalistikk og bortfallet av den innbyrdes debatten er pressehistoriske endringer som har fått store konsekvenser. Vi kan kalle det for en *strukturell forvandling* av den måten politiske meninger offentliggjøres og debatteres på – altså en dyptgripende endring av den politiske debattens infrastruktur. Vi kan oppsummere dette i følgende tabell:

Fenomen:	Skjebne:	Kortsiktige virkninger:	Langsiktige virkninger:
<i>Partipressens organisatoriske apparat</i>	– lagt ned i 1980- og 90-årene	– la avisbransjen åpen for konserndannelser	<i>Mediekonsernene dominerer</i>
<i>Partijournalistikken</i>	– forsvant gradvis i 1970-, 1980-, og 1990-årene	– økt samstemmighet i pressen – mediestormer som nytt fenomen	<i>Politikerne svarer med PR. En PR-bransje vokser frem. Kommunikasjons-rådgivere overalt.</i>
<i>Innbyrdes debatt mellom partiavisene</i>	– forsvant gradvis i 1970- og 1980-årene	– økende konsensus og konformitet – avisene blir mer like	<i>Dårlig klima for avvikende meninger.</i>

Denne tabellen viser sammenhengen mellom utviklingen av partipressen og hva som deretter skjedde. Det er påfallende at hver av de tre endringene har gjort at ulike aviser har nærmet seg hverandre. *Organisatorisk* er avisene i dag med i samme konsernet – der de tidligere var deler av ulike partipolitiske avisgrupper. Eierskapet kan altså være felles på

tvers av tidligere meningsforskjeller. Dette har brakt avisene tettere sammen. *Innholdsmessig* betyr partijournalistikkens bortfall at avisenes journalistikk er blitt likere. Og *relasjonelt* betyr bortfallet av den innbyrdes borgerkrigen mellom ulike partiaviser at avisene står nærmere hverandre enn før. De forsøker ikke lenger å bekjempe hverandres samfunnssyn, men er

kolleger som lever av de samme meningene og en type debattstoff som egentlig ikke skiller dem noe særlig fra hverandre.

Alle de tre endringene peker altså mot konvergens: Etter partipressen har norske aviser konvergert. Pressen har fått hjelp til dette av en journaliststand som har arbeidet for profesjonalisering av presseyrket i flere tiår.

Dagens presse bygger ikke lenger på innbyrdes konflikt som grunnprinsipp, men drives av en journaliststand som er felles for hele pressen.

Hvis vi skal drøfte dette videre, må vi spørre

hvorvidt norsk presse kan sies å ha gått fra en konflikttilstand i partipressen tid til en konsensustilstand i dag.

Norske journalisters politiske oppfatninger i tiden etter partipressen

Vi kan begynne med de meningsmålingene som er foretatt blant norske journalister i de senere år. De er utført av Respons Analyse AS. Nye tall ble lagt frem av professor Frank Aarebrot på Nordiske Mediedager i Bergen i mai 2012.

De danner følgende overblikk over journalistenes partipolitiske oppfatninger i perioden 2001–2012:

Norske journalisters partipolitiske oppfatninger i perioden 2001-2012. Alle tall i prosent.

	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Rødt	6	3	2	3	4	3	5	5	4	7
SV	25	36	32	21	20	16	18	21	17	12
Ap	30	33	33	40	37	35	43	39	33	35
Sp	3	2	1	4	3	4	2	3	3	3
Venstre	6	7	6	11	11	20	14	12	14	13
Kr F	6	3	5	4	4	3	1	2	3	3
Høyre	21	12	16	13	14	14	13	14	23	22
Frp	0	3	3	4	5	3	3	2	1	2
Andre	2	0	1	1	1	2	2	1	1	3
N=	348	296	410	400	460	376	348	406	392	539

Kilde: Respons Analyse AS: Medievaner og holdninger, 2012, side 27.

Oversikten viser en klar tendens gjennom hele perioden. Allerede i det første undersøkte året ser vi at partiene Rødt, SV og Arbeiderpartiet nådde en oppslutning på til sammen 61 prosent blant journalistene i 2001,

mens Høyre, Venstre, Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet til sammen oppnådde 33 prosent. Om man regner Senterpartiet til venstresiden, blir fordelingen mellom venstresiden og høyresiden på 64 prosent mot 33 prosent.

I 2003 oppnådde Rødt, SV, Arbeiderpartiet og Senterpartiet til sammen 74 prosent, mens Høyre, Venstre, Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet oppnådde 25 prosent. Forholdet venstre–høyre var altså 74–25. I året 2005, da den rødgrønne regjeringen til Jens Stoltenberg tiltrådte, var journalistenes tilslutning til Rødt, SV, Senterpartiet og Arbeiderpartiet på 68 prosent, mens deres tilslutning til Høyre, Venstre, Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet fortsatt lå på 25 prosent, altså 68–25. De følgende årene var forholdet mellom de to sidene slik: i 2006 68–32 prosent, i 2007 64–34 prosent, i 2008 58–40 prosent, i 2009 58–31 prosent, i 2010 68–30 prosent, i 2011 57–41 prosent, og i 2012 57–40 prosent.

Disse tendensene ligger langt utenfor feilmarginene og må derfor regnes som signifikante.²⁶

Tallene viser at et stort flertall av norske journalister sympatiserte med partiene på venstresiden. For en rekke år gjelder det at *journalistenes oppslutning om partiene på venstresiden er mellom to og tre ganger så stor som deres oppslutning om de borgerlige partiene*. Professor i sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen, Frank Aarebrot, har beregnet at hvis norske journalister alene skulle velge stortingsrepresentanter, ville antallet mandater fordelt seg slik på partiene i 2012:²⁷

Rødt:	13
SV:	23
Arbeiderpartiet:	66
Venstre:	24
Høyre:	41
Kristelig Folkeparti:	1
Senterpartiet:	1
Fremskrittspartiet:	0

[26] Feilmarginene ligger på +/- 2,5-4,5 prosentpoeng for hovedfrekvensene, oppgir Respons Analyse AS, side 2.

[27] Ulf Andenæs: «Den konservative pressens fall», i Aftenposten 12. mai 2012.

Hvis Stortinget i 2012 utelukkende var valgt blant journalistene, ville venstresiden altså fått 103 representanter og de borgerlige 66. Kristelig Folkeparti og Senterpartiet ville bare så vidt fått en representant hver, mens Fremskrittspartiet ikke ville fått noen. Venstresiden ville altså fått rent flertall.

Slike beregninger må naturligvis tas med forbehold. Og det er i og for seg heller ikke noe mål i seg selv at norske journalister skal være statistisk representative for velgermassen. Likevel er det påfallende å se hvordan norske journalister år etter år avviker så mye fra det publikum de betjener og alle dem de henvender seg til. Velgerne deler faktisk ikke journaliststandens tyngdepunkt på venstre side av det politiske spektrum. Norske journalister er mer venstreorientert enn det deres publikum er. Det betyr også at den borgerlige siden er underrepresentert i journalistyrket i forhold til velgeroppslutningen. Hvorvidt dette skyldes at yrket har større appell til folk på venstresiden enn dem på høyresiden, kan vi bare spekulere på.

Hvis det er korrekt at norske journalister i så stor grad befinner seg på venstresiden, så vil betydningen av dette stikke dypere enn det umiddelbare inntrykket som tallene gir. Et venstreorientert journalistmiljø vil lett kunne oppfatte kontroversielle saker på samme måte og stille spørsmål på samme måte. I en velferdsstat med en stor offentlig sektor vil venstresidens standpunkter lett kunne bli sammenfallende med det statlige sosialdemokratiet – slik det er nedfelt i lover, regler og ordninger. En slik journalistikk vil se det som sin oppgave å avdekke svakheter i velferdsstaten: negative sider ved velferdsordningene og mangelfull offentlig oppfølging av svake grupper med sosiale problemer osv. Slike saker vil gi mediene en lang rekke nyhetsoppslag og gir dem store muligheter for å drive kritisk journalistikk, i den forstand at velferdsstaten ikke fungerer godt nok – slik at flere ordninger må til.

Denne type nyheter ser vi stadig i norske medier. Og selv om de fleste vil mene at det er positivt at feilbehandling og regelbrudd blir avslørt, så er en slik journalistikk også problematisk. Den tar sitt utgangspunkt i det bestående – og blir derfor lett sosialdemokratisk i sin karakter. Når den krever bedre støtte- og velferdsordninger, bekrefter den dermed den velferdsstaten som allerede eksisterer. Journalistikken utfordrer da ikke det bestående, men fungerer revisjonistisk. Selv den mest kritiske sosialjournalistikken gjør egentlig ikke noe annet enn å kreve forbedringer av det eksisterende systemet. Det gjelder ikke minst mange journalistiske arbeidere som siden er blitt belønnet med utmerkelser fra SKUP.²⁸

Her er det mange som glemmer at utbyggingen av sosialdemokratiet og velferdsstaten i sin tid faktisk var svært omstridt. Dette skjedde nettopp i partipressens tid, og avisene var ofte dypt splittet i slike spørsmål. Arbeiderpressen støttet utviklingen iherdig, mens borgerlig presse var skeptisk til utbyggingen av statlig makt. I dag må vi kunne si at sosialdemokratiet og velferdsstaten har seiret ideologisk; det finnes lite igjen av den sterke ideologiske motstanden som tidligere fantes mot dem. Det striden står om i dag, er hvilke midler som skal brukes: offentlige eller private – mens velferdsstaten i stor grad er blitt nasjonens ideologiske felleseie. Sosialdemokratene vant denne kampen. Siden er konfliktnivået dempet. Alt dette får betydning for presseyrket: Journalistikk i en velferdsstat blir lett en gren av sosialdemokratiet og kjemper gjerne for det folk «har krav på», som det ofte heter. Spissformulert kan vi si det slik: Norsk journalistikk er blitt sosialdemokratisk.

Kontrasten til dette finner vi i partipressen. I partipressens tid måtte standpunkter og motstandpunkter bryne seg mot hverandre – fordi det eksisterte en ideologisk kamp om hvordan samfunnet skulle utvikles. Hovedposisjonene i denne kampen ble dannet av arbeiderpressen og høyrepressen, men venstrepressen markerte seg også sterkt. Senterpartipressen var den svakeste, men merkbar nok i spørsmål om primærnæringer og distriktspolitikk. I dag er den type motstand som for eksempel kom til uttrykk i høyrepressen, forstummet.

Journalist Ulf Andenæs i Aftenposten sier det slik:

«Norsk journalistikk er blitt sosialdemokratisk»

I partiavisenes tid dominerte den borgerlige og konservative presse. Særlig mektig

var Høyrepressen. De store Venstreavisene hersket i sør og vest. Etter at både Høyrepressen og så godt som all annen partipresse er borte, vil redaksjonene gjenspeile holdninger som er vanlige i de kretser som journalister tilhører nå. Dette skiftet påvirker opinionsklimaet i den norske offentligheten hver dag.²⁹

Ulf Andenæs har selv bakgrunn fra høyrepressen. Den var størst, men i dag er den borte. Da er også avisbransjens ideologiske motposisjon til sosialdemokratiet forsvunnet. I stedet har vi fått en journalistkultur der et overveldende flertall tilhører venstresiden. Dette har redusert det ideologiske mangfoldet som fantes i norske aviser – selve spenningen mellom partiorganer av ulik farge. I 2012 gikk A-pressen og Edda Media som sagt inn i Amedia-konsernet, mens den tidligere høyrepressen – en gang landets største politiske avisgruppe – egentlig ikke har noen ideologiske etterfølgere i dagens aviser. Riktignok har vi næringsliberale aviser

[28] Se Bastiansen 2011: kapittel 3.

[29] Ulf Andenæs: «Den konservative pressens fall», i Aftenposten 12. mai 2012.

som Dagens Næringsliv og Finansavisen, men de er nisjeaviser for næringslivet mer enn tale-
rør for Høyre med basis i et liberal-konservativt
samfunnssyn. Det er polariteten – selve kam-
pen mellom motsetninger – som er blitt borte
med partipressen. I stedet har vi fått en ny,
felles journalistkultur med tyngdepunkt på
venstresiden. Det betyr at vi i dag har en mer
homogen journalistkultur enn tidligere. Det
er derfor nærliggende å spørre om samfunns-
debatten er blitt mer konform etter parti-
pressens tid.

Fra konflikt til konformitet?

Det er lett å postulere at overgangen fra en parti-
presse til en parti-uavhengig presse har fått store
konsekvenser, men det
er mye vanskeligere å analysere hvordan denne
forandringen har påvirket samfunnsdebatten.
Så vidt jeg kjenner til, foreligger det fortsatt
ikke analyser som har tatt opp dette spørsmå-
let bygd på nye empiriske undersøkelser. I det
følgende må vi derfor bygge på andre kilder,
særlig meningsytninger fra ulike kanter. La oss
se på et leserinnlegg i Aftenposten. Det kan
kanskje brukes til å belyse hvordan enkelte
observatører utenfor journalistenes egne rek-
ker oppfatter norsk samfunnsdebatt og norske
journalister i dag:

*De fleste av dagens norske aviser, tidsskrifter
og TV plasserer seg på samme side og med de
samme synspunkter i samfunns- og kulturde-
batten. De får godt følge av intelligentsiaen på
universitetene, forfatterne og kunstnerne. Dette
er de politisk korrekte journalistiske meningene,
godt plassert på venstresiden i politikken. Det vi-
ses også i hvilke partier disse personer stemmer
på ... Denne ensretting er påtagelig og observe-
res daglig. Det dreier seg ikke om den trivielle
nyhetsjournalistikken, tabloidiseringen, sporten
eller kjendisstoffet. Langt viktigere og økende*

*i dominans i mediene er kommentarstoffet,
lederne, kronikkene, artiklene og anmelderiet,
samt nyhetssendinger og samfunnsaktuelle
TV-programmer ... Det er i overveiende grad «det
politisk korrekte» som duger i utvalget av skri-
benter og stoff. De massive kulturradikale hold-
ninger bl.a. at alle minoriteter og utgrupper skal
beskyttes og trøstes, de tradisjonelle holdninger
foraktes, all normering er forbudt, verdibetrakt-
ninger og kanon er uten betydning ...*

*«Debatt om viktige forhold i kultur og
samfunn uteblir, siden de aller fleste
journalister, opinionsdannere, intellektuelle
og kunstnere synes å ha de samme
kulturradikale synspunktene»*

*Alt av rariteter og avvik
skal respekteres. Den
prektige toleransen er
kvelende. En slags pu-
ritanisme preger hold-
ningene. Det heslige og
det latterlige opphøyes
til kunst, og kvalitets-
krav og verddivurderin-*

*ger avvises ... Alt er like bra, og alt er normalt.
Og når alt er like bra, så er alt like dårlig. Intet
blir av mer verdi enn noe annet.*

*Det fører også til at avvikende synspunkter og
kritikk av denne samfunns- og kulturradikalis-
men blir karakterisert som fiendtlige og bak-
streverske. Leserinnleggene i avisene utgjør et
mangfold, men denne mangfoldighet gjenspei-
les ikke i det redaksjonelle stoffet. Debatt om
viktige forhold i kultur og samfunn uteblir, siden
de aller fleste journalister, opinionsdannere, in-
telleguelle og kunstnere synes å ha de samme
kulturradikale synspunktene. Det er disse som
bestemmer agendaen, og ensrettingen derfra
er knugende.³⁰*

En slik karakteristikk kan lett avfeies som
lettvint, overfladisk og udokumentert, men
vi kan også velge å ta den på alvor. Vi kan for
eksempel ser den i sammenheng med en lang
rekke andre vurderinger. Da finner vi at nyere
norsk mediekritikk ofte peker i samme ret-

[30] Leif Osvald: «Meningene som alltid dominerer»,
innlegg i Aftenposten 27. oktober 2008.

ning. Idéhistorikeren Ole Eirik Håmun advarer mot et «norsk flertallsdiktatur» og skriver om det han kaller «effektiv knebling av ytringer» i den norske samfunnsdebatten. Han mener at folk som er opposisjonelle, annerledes tenkende og kritiske, møtes med strategier, retorikk og hersketeknikker. Han identifiserer følgende hersketeknikker: å påpeke den andres mangelfulle dannelse, å hevde at den andres standpunktet er passé, å mistenkeliggjøre den andre eller føle seg krenket av den aktuelle ytringen.³¹ Skribenten Nils C. Geelmuyden mener at «Siktemålet med norsk debatt er sjelden å nå frem til synteser. Debattene er jevnt over også ganske kjedelige, som følge av at de fleste synlige aktørene utfol- der seg innenfor en ramme av forutsigelig politisk korrekthet.»³²

Her møter vi et nytt begrep i norsk debatt: det politisk korrekte. «Political correctness» er en betegnelse som opprinnelig kommer fra USA. Det politisk korrekte er et begrep som republikanerne bruker om amerikansk venstreside («liberals») – som de mener har fått et slags moralsk overtak i samfunnsdebatten. I Norge ble begrepet tatt i bruk tidlig i 1990-årene. Et slikt begrep ville neppe blitt tatt i bruk i partipressens tid, for da var avisenes nyhets- og debattstoff bygd opp rundt konflikten mellom partiene. Det at et slikt begrep ble tatt i bruk i Norge, kan sees som et tegn på endringen fra partipressens konfliktstoff til et meningsklima mer preget av konsensus og konformitet: Begrepet ble først tatt i bruk i Norge da partipressens tid var over.³³

*«Sett med litt distanse er det
noe tidstypisk og moteriktig
over det politisk korrekte»*

Hvis vi skal ta betegnelsen «det politisk korrekte» på alvor, så innebærer det et skille mellom akseptable og uakseptable standpunkter. De akseptable gjelder gjerne idealer som de fleste er enige om: menneskerettigheter, demokrati, toleranse, likeverd, dialog osv. Dette er vår tids honnørord. Sett med litt distanse er det noe tidstypisk og moteriktig over det politisk korrekte. Det er lett for folk å innta denne type standpunkter, fordi de risikerer så lite i samfunnsdebatten: De er på linje med det samtidens anser som positivt. De som derimot stiller seg kritiske til dette og faktisk angriper det politiske korrekte, må derimot argumentere svært aktivt for sitt syn. En debat-

tant med synspunkter som bryter med det politisk korrekte, møter ofte sterk kritikk. De må argumentere motstrøms. Dette kan være belastende for

mange. For dem som derimot ønsker å tiltrekke seg oppmerksomhet og vil havne i sentrum av norsk debatt, er det bare å kritisere politisk korrekte standpunkter – og så er debatten i gang. En slik ytring vil straks bli tatt av opppressens spaltister og kommentatorer, som vil moralisere over at noen kan mene noe så uakseptabelt. En rekke humanitære organisasjoner med ideelle formål deltar også i slike debatter: Antirasistisk senter, Bellona, Norsk Folkehjelp, Naturvernforbundet, Natur og Ungdom, Amnesty osv. Når journalistene inviterer dem og liknende organisasjoner til å delta i debattprogrammer som Dagsnytt 18 i NRK P2 eller andre fora, får de nesten alltid tildelt rollen som kritikere – av staten eller av andre debattanter.

Denne beskrivelsen kan lett avfeies som lettvinnt generalisering. Derfor er det interessant at liknende synspunkter også deles av de mest reflekterte mediefolkene vi har. I 2007 utga Aftenpostens daværende kulturkom-

[31] Ole Eirik Håmun: «Norsk flertallsdiktatur», kronikk i Aftenposten 22. oktober 2008.

[32] S.e. Åmås 2007: 133.

[33] Se Dahl 1999 for en diskusjon om det politisk korrekte som ny sensurinstans i pressen.

mentator Knut Olav Åmås boken *Verdien av uenighet. Debatt og dissens i Norge*. I den la han frem en rekke nærgående observasjoner av norsk samfunnsdebatt etter å ha arbeidet med den i mange år. Boken er i realiteten en kritisk analyse av svakhetene ved norsk debattkultur i tiden etter partipressen: Åmås mente faktisk at Norge manglet en ytringskultur og et klima som gjorde det legitimt å fremsette kritikk offentlig.

Han tok utgangspunkt i at kritikk var både verdifullt og nødvendig i et samfunn. Det at noen tør å kritisere noe – og dermed mene noe annet enn andre, så han som avgjørende for kvaliteten på samfunnsdebatten. Åmås mente at det norske samfunnet var gjennomsyret av konformitet, fordi «lojalitet og konformitet oftest lønner seg for den enkelte isolert sett. For kostnadene ved å bryte ut kan være store.»³⁴ Å være budbringer av negative budskap kan i Norge fort slå tilbake på budbringeren selv. Derfor så han det som viktig å skape en kultur som aksepterte uenighet. Åmås pekte derfor på verdien av dissens og trakk frem kjente historiske eksempler som Martin Luther, Galileo Galilei, Giordano Bruno osv. Han diskuterte dem under tittelen «Å ha rett til feil tid».³⁵ Han viste også til debattanten Sara Azmeh Rasmussen, med bakgrunn fra det autoritære Syria. Hun mente at nordmenn var konfliktsky. Og årsaken var, mente hun, at dagens Norge angivelig mangler dypere konflikter:

For å oppnå endring må vi tåle ubehaget med å ta konfrontasjonen. Nordmenn er fredsskadet, mens mange av oss andre som har kommet til Norge de siste tiårene har en mer skjerpet rea-

listisk sans og en annen forståelse av verden og menneskets natur. Vi vet at alle ikke er gode...

*Den uendelige troen på godhet i alle fører til at vi bortforklarer onde handlinger, og tar fra folk retten til å være moralske agenter ... Slik får vi et samfunn som skyr konflikter, og som følgelig ikke er i stand til å møte vår tids utfordringer.*³⁶

Knut Olav Åmås gir henne langt på vei rett.

Han hevder at «til syvende og sist er Norge et knallhardt konsensus-samfunn der meninger endres i takt. Samtidig finnes det en maktnaivitet som alltid tror at staten og myndighetene er på innbyggernes side».³⁷ Han peker på

at det å stille seg kritisk til norske normer og praksis, er «nesten umulig fordi de fleste nordmenn forveksler stat og samfunn – det finnes ikke en utviklet bevissthet om en tredje sektor, noe som er offentlig, men ikke statlig».³⁸

Så fortsetter han:

*Vi elsker staten så høyt at enhver kritikk av den enorme velferdsstaten blir tolket som et reaksjonært og destruktivt angrep på selve ønsket om fellesskapsløsninger. Det blir dermed nesten umulig å gjennomføre harde, kritiske diskusjoner av problemer ved måten velferdsordningene og helse- og sosialsektoren fungerer på ... Det er ofte fornuftig å slutte seg til flertallet, og det er dypt forståelig fordi det er det mest behagelige. Det er energi- og tidkrevende å ytre en avvikende, kanskje potensielt konfliktavdekkende mening på en arbeidsplass.*³⁹

[36] S.e. Åmås 2007: 124.

[37] Åmås 2007: 125.

[38] Åmås 2007: 114.

[39] Åmås 2007: 116–117.

[34] Åmås 2007: 50.

[35] Åmås 2007: 72ff.

Her peker Åmås på flere viktige trekk ved norsk samfunnsdebatt, ikke minst på sitt hovedpoeng om at konformiteten råder. I dette land endres meninger i takt. Og så den utbredte oppfatningen om at staten alltid er på innbyggernes side – og mangelen på et skille mellom stat og samfunn. Han mente også at ideen om et sivilt samfunn – offentlig, men ikke statlig – stod svakt. Nordmenn er preget av en *statsvennlighet* som gjør det vanskelig å kritisere velferdsordninger uten å bli ansett som reaksjonær, mente han.

Hensikten med boken var derfor å gjøre det mer akseptabelt å være uenig: å utbre oppfatningen om at kritikk var et gode, og at det var verdifullt at noen turte å gå motstrøms og angripe utbredte oppfatninger. Han viste til hvordan Kristin Clemet kritiserte mangelen på liberal-konservative synspunkter i Aftenpostens lederartikler, men mente også at hun var «blind for det største mulige avideologiseringsproblemet i norske medier, nemlig det som gjør samtidens kommersialisme og totalitære lønnsomhetstankegang til den altomfattende, og derfor ofte usynlige, ideologien».⁴⁰ Knut Olav Åmås avsluttet sin bok med en oversikt over norske debattanter – noen definert som konformister, andre som dissidenter.

Knut Olav Åmås er ikke den eneste som har påpekt at det innebærer risiko å kritisere offentlig i Norge. En rekke såkalte varsler-saker viser det med all mulig tydelighet. Her er noen eksempler. Tidligere direktør i advokatfirmaet BA-HR, Kari Breirem, sa ifra om forholdene på sin arbeidsplass. Siden fant hun grunn til å utgi sin historie i bokform.⁴¹

[40] Åmås 2007: 137.

[41] Breirem 2007.

Per-Yngve Monsen skrev bok om hva som skjedde da han meldte fra internt i Siemens om at selskapet hadde feilfakturert Forsvaret.⁴² Han stod frem og ble Norges mest omtalte varsler. Han ble siden tildelt Fritt Ord-prisen for sitt mot til å si fra. Selv sa han at arbeidslivet trengte flere «uredde kritikere, fremfor alle de såkalte 'ja-menneskene'».⁴³ Førstekonsulent Kristoffer Gaarder Dannevig ble truet med oppsigelse av sin arbeidsgiver, Oslo Kommune, etter at han hadde skrevet et leserinnlegg i Aftenposten.⁴⁴

Disse tilfellene er mer enn enkelthistorier. De synes å bekrefte at Norge er et land der man løper stor personlig risiko om man melder fra om problemer på arbeids-

plassen eller går ut med kritikk av arbeidsgiveren. Det er denne typen konsensus som preger norsk samfunnsdebatt, ifølge Knut Olav Åmås: Årsaken ligger i utbredt konfliktvegning. Resultatet blir en konform opinionsdanning. Sosiologen Sigurd Skirbekk har nylig skrevet en hel bok der han kommer med systematiske motforestillinger – grundig dokumentert – mot en hel rekke utbredte oppfatninger i norsk offentlighet.⁴⁵ Norge mangler modige stemmer, mener sosialmedisineren og debattanten Per Fugelli.⁴⁶

Medieforskningen har flere teorier som forklarer hvordan slike tilstander kan oppstå. I denne sammenhengen er teorien til den tyske statsviteren Elisabeth Noelle-Neumanns om den såkalte taushetsspiralen kanskje den

[42] Monsen 2008.

[43] Per-Yngve Monsen: «Vi trenger kverulanter», innlegg i Aftenposten 5. oktober 2009.

[44] Aftenposten 7. juni 2012.

[45] Skirbekk 2012.

[46] Se Per Fugelli: «Norge er blitt et feigt land», kronikk i Aftenposten 6. februar 2014.

mest relevante. Noelle-Neumann (1916–2010) mener å kunne dokumentere at debattanter avstår fra å delta i offentlig debatt hvis de tror de står alene om sitt standpunkt. Det betyr at en antatt majoritet kan forhindre debattanter med andre meninger i å ytre seg – uavhengig av den faktiske oppslutningen.⁴⁷ Hvis dette er korrekt, så vil sterke debattanter med politisk korrekte standpunkter kunne bringe andre til taushet. Hvis dette skjer i en situasjon der journalistkulturen har politisk slagside, vil det kunne begrense lysten til å fremme avvikende meninger – slik leserinnlegget fra Aftenposten peker på (sitert ovenfor).

Det har undret meg at ikke flere har forsøkt å analysere norsk debatt ut fra Noelle-Neumanns perspektiv. Det er alvorlig for samfunnsdebatten hvis slike taushetsspiraler er i virksomhet. Hvis debattanter ikke ønsker å delta fordi meningene deres ikke deles av det norske journalistmiljøet, vil de måtte oppsøke andre debattfora for å bli hørt. Og dermed beveger vi oss over til spørsmålet om nye tendenser.

Tre modifierende tendenser

Det vi har diskutert hittil – den partiuavhengige pressens tendens til konvergens og konformitet, er ikke hele bildet, og det må veies mot nye tendenser som peker i andre retninger. Her vil jeg trekke frem tre nye utviklingstrekk.

For det første:

Det har vokst frem helt nye debattarenaer de siste 10–15 årene. Partipressen var med selvfølgelig en papirpresse. Men i 1995 – samme året som Norsk Aviskatalog fjernet kolonnen for avisenes partipolitiske syn – startet de første norske nettavisene opp. Først ut var Brønnøysunds Avis og Dagbladet. Siden da har

nær sagt alle norske aviser etablert sine egne nettutgaver. I dag er nettpublisering fullt integrert i den løpende produksjonen i alle norske mediehus. I tillegg har det på Internett vokst frem en hel verden av nye arenaer for meningsytringer og debatt. Mens det er begrenset hvor mange debattinnlegg en papiravis kan trykke, er det ingen stoffbegrensninger på nettet. Mens det synes som om det fortsatt er en kunnskapspreget elite av sakseksperter og professorer som skriver debattinnlegg og kronikker i papiravisene, så kan alle delta i nettdebattene. Tilgangen til den offentlige debatten er blitt demokratisert slik at man uten videre kan få publisert sine meninger – direkte fra sitt eget hjem. Slik er bloggerne blitt en ny

type aktør i samfunnsdebatten.

Men når alle kan delta, synker også debattens kvalitet. Dette er blitt mye diskutert etter 22. juli 2011, ikke minst i forbindelse med kommentarfeltene i nettavisene. Da oppdaget Norge at det faktisk betyr noe hvordan samfunnsdebatten foregår – og hvilke kvaliteter den har, ikke minst på nettet. Dagens debattanter kan opptre helt uavhengig av papiravisenes debattredaktører. De unndrar seg kvalitetskontrollen i de etablerte massemediene og føler seg ikke bundet av vanlige normer for offentlige meningsytringer. Mye av dagens samfunnsdebatt foregår rett og slett utenfor pressen – og det kan trolig bidra til å redusere noe av den angivelige konformiteten i pressen. En annen sak er at nettet til gjengjeld flommer over av ubegrunnede påstander, hensynsløs personforfølgelse og ren sjikane, samtidig som diverse nettfora er blitt møtested for alternative miljøer, inkludert «underground»-grupperinger med ekstremistiske meninger.

*«Men når alle kan delta,
synker også debattens
kvalitet»*

[47] Noelle-Neumann 1993.

Rettskandale eller medieskandale?

Norsk presse har tegnet et ensidig og feilaktig bilde av rettsprosessen mot Joshua French.

© Publisert 24.02.2014, kl. 14:19

Straffesaken og straffedommen mot Joshua French for drapet på Tjostolv Moland er blitt urovekkende ensidig og ufullstendig fremstilt av norske media. Det er skremmende å iakttå en så flokkpreget mangel på evne og vilje til nøktern rapportering fra en offentlig rettsprosess i et annet land.

Man spør seg: Hva har skjedd med integriteten og evnen til selvstendig tenkning hos norske medier, siden man føler seg komfortabel med å fremstå som mikrofonstativ for en tiltalt og et hissig utenrikspolitisk engasjement i en pågående drapssak?

Høyst reell problemstilling

Enten French har drept Moland eller ikke, er det ingen som bør være i tvil om at saken har vært fundert på en høyst reell strafferettslig problemstilling. Det er nemlig et ubestridt faktum at Moland døde som følge av kvelning, under ellers uklare omstendigheter.

“*Straffesaken og straffedommen mot Joshua French for drapet på Tjostolv Moland er blitt urovekkende ensidig og*

Problemstillingen har vært enkel: Enten begikk Moland selvmord på en bestemt måte, slik French har forklart, eller så ble Moland kvelt av French. Det finnes så vidt vites ingen andre alternativer. Denne lett forståelige kjernen i saken har pressen med fullt overlegg dekket over så godt den har kunnet, til tross for gigantisk og sensasjonspreget dekning av hele saken. Og uten forsøk på rettfærdiggjøring av unnlatelsen.

AV

Professor i rettsvitenskap ved Universitetet i Bergen.
Tidligere lagdømmer i Gulatingsrett.

Terje Einarsen

FAKTA

Send oss din ytring

Lyst å skrive? Kontakt gjerne oss i NRK Ytring med ditt innlegg. Retningslinjene finner du [her](#).

Følg debatten: NRK Ytring på [Facebook](#) og [Twitter](#).

NORDMENN DØMT TIL DØDEN I KONGO ➔

Fem år i fengsel for Joshua

NRK Ytring har på få år markert seg som en viktig debattkanal med rom for mange ulike typer meningsyttere. Her fra Terje Einarsens kronikk om rettsprosessen rundt Joshua French.

Dette skaper en lang rekke nye problemer.⁴⁸

For det andre:

Debattstoffet er blitt viktigere for de tradisjonelle mediene. En effekt av at nettavisene er konstant online og kan oppdateres kontinuerlig, er at begrepet deadline oppheves. Det nyeste kommer i nettavisene, noe som reduserer det rene nyhetsstoffets verdi for papiravisene. De senere år har papiravisene derfor søkt etter nye stoffområder. I denne prosessen har de gjenoppdaget debattstoffet og rustet opp sine debattsider. Aktuell debatt om kontroversielle samfunnsspørsmål er rett og slett blitt viktigere for papiravisene. Meningsstoffet er blitt noe av det papiravisene satser på i konkurransen mot Internett.

Knut Olav Åmås regner seg derfor som optimist på samfunnsdebattens vegne – selv om han har levert en meget kritisk analyse av den i sin bok. Han begrunner sin optimisme ved å vise til den

oppblomstring av debattstoff og meningsyttringer som han har sett i aviser, tidsskrifter og på nettet de siste 10–15 årene. En nyskapning i 2012 var vignetten «Ytring» på NRKs nettsider.⁴⁹ Formålet med den er å la ekspertdebattene og nettdebattene møtes. Mens Internett på den ene siden har gjort at pressen ikke lenger har monopol på å redigere samfunnsdebatten, har papiravisene svart på nettdebattene med å ruste opp sitt eget debattstoff. Den offentlige meningsyttring har åpenbart fått en renessanse – ja, kanskje til og med meningspressen som fenomen. Det var som kjent meningspressen som dominerte før telegrafene og nyhetstelegrammet omformet avisene til en nyhetspresse. Meningspressen er – også i Norge – en presseform som faktisk er eldre enn partipressen.

Tendensen til at meningsyttringene står sterkere enn før, så vi ved stortingsvalget i 2009.

[49] Se NRKs lansering av «Ytring» på [nrk.no](#) 7. august 2012 og kronikken «Temperatur uten trolling» av redaktør Halvor Tretvoll samme sted.

[48] Se Østerud (red.) 2012.

NOU

Norges offentlige utredninger 1999: 27

«Ytringsfrihed bør finde Sted»

Forslag til ny Grunnlov § 100

Utredning fra en kommisjon oppnevnt ved Kongelig resolusjon 26. august 1996.
Avgitt til Justis- og politidepartementet 22. september 1999.

Fra forsiden på Ytringskommisjonens rapport. Kommisjonen ble ledet av Francis Sejersted.

Flere aviser valgte da å gjenoppta praksisen med å gi stemmeanbefalinger på valgdagen: Dagsavisen oppfordret sine lesere å stemme på den rødgrønne regjeringen til Jens Stoltenberg, mens Dagens Næringsliv anbefalte sine lesere å stemme Høyre. Begge aviser argumenterte for sitt syn i helsides lederartikler som leserne ikke kunne unngå å legge merke til. Dette vakte oppsikt, for slike avissider hadde man ikke sett i Norge siden partipressens tid. Etterpå oppstod en viss diskusjon om partipressen var i ferd med å vende tilbake. Det var den ikke, men avisene ville åpenbart ta tilbake noe av sin tidligere rolle overfor leserne – nemlig det å påvirke opinionen.

For det tredje:

Interessen for ytringsfrihet har økt. Dette henger sammen med fremveksten av Internett som ny debattarena og måten mediene har svart på ved å ruste opp sitt debattstoff. Samfunnsdebattens verdigrunnlag ligger jo på mange måter nedlagt i ytringsfriheten som idé, og i hvordan den begrunnes.

Ytringsfriheten er samfunnsdebattens intellektuelle infrastruktur – det fundament som ytringene hviler på. Og det går nesten ikke én dag uten at ytringsfrihetens diskuteres et eller annet sted.

*«Spørsmålene om ytringsfrihet
er blitt mer kompliserte og
sammensatte enn før»*

Det er to påfallende ting som har skjedd med norsk ytringsfrihet siden partipressens fall, og det paradoksale er at de står i motsetning til hverandre. På den ene siden er Grunnlovens

vern av ytringsfriheten i § 100 blitt styrket, men samtidig synes det som om forvirringen om dens verdi er økende.

Den nye interessen for ytringsfrihet har vokst frem i tiden etter partipressen. Det hele startet med Rushdie-saken, den iranske fatwaen som i 1989 ble rettet mot forfatteren Salman Rushdie etter utgivelsen av romanen *Sataniske vers* året før. I 1993 opplevde hans norske forlegger William Nygaard et attentatforsøk. Dette satte ytringsfriheten på den offentlige dagsordenen. Og sammen med avslut-

ningen av den kalde krigen og åpningen av arkivene fra den gang ble 1990-årene preget av en ny åpenhet. Nå kunne tabuemner diskuteres offentlig på en ny måte. Oppmerksomheten rettet seg snart mot politisk overvåkning og hemmelige tjenester – emner som var omgitt av det aller største hemmeligholdelse i Norge så lenge den kalde krigen varte. Debatten ledet frem mer prinsipielle spørsmål da daværende justisminister Grete Faremo nedsatte den såkalte Ytringsfrihetskommisjonen i 1996.

Tre år etter leverte den et forslag til ny utforming av Grunnlovens paragraf 100. Stortinget vedtok forslaget i 2004, etter bred debatt. Frem til da hadde § 100 stått uforandret siden den ble skrevet på Eidsvoll i 1814. Resultatet er at Grunnloven i dag verner ytringsfriheten på en langt mer prinsipiell måte enn før.

Men samtidig med dette har også forvirringen økt. Ett viktig skille kom med terrorangrepene mot USA den 11. september 2001. Så fulgte den såkalte krigen mot terror. Den gjorde at islam og fundamentalistiske muslimer kom til å stå sentralt i nyhetsbildet og i offentlige debatt. I 2006 raste debatten om

Muhammed-karikaturene, som blant annet ble trykket i dansk og norsk presse. I 2012 var det filmen *Innocence of Muslims* som forårsaket debatt. Var den et verdifullt eksempel på ytringsfrihet i Vesten eller en smakløs og unødvendig provokasjon mot muslimene? Spørsmålene om ytringsfrihet er blitt mer kompliserte og sammensatte enn før – og derfor også vanskeligere å vurdere.

Per Edgar Kокkvold, tidligere generalsekretær i Norsk Presseforbund, er en av dem som i størst grad har argumentert prinsipielt for

ytringsfriheten. I 2008 sa han: «Ytringsfriheten er faktisk prisen muslimene må betale for å få dyrke sin tro her i landet. Liker de det ikke, får de reise.» Han var på dette tidspunktet drapstruet for sine uttalelser.^[50] I 2012 sa han at det hadde skjedd en mentalitetsendring blant norske politikere og intellektuelle. I 1992 stod de opp for Salman Rushdie og ytringsfriheten:

«Den gongen veik ein ikkje ein tomme: Fatwaen gjaldt ikkje berre Rushdie, men og alle forlegjarar som gav ut boka... Dei siste tjue åra har ein flytt grensesteinane til ytringsfridomen sakte, men sikkert i feil retning.» Den indisk-

engelske forfatteren Kenan Malik sa det slik: «Motstandarane av *Sataniske vers* tapte slaget mot denne ein-skilde boka, men vann krigen mot ytringsfridomen. Hovudpoenget

til motstandarane av *Sataniske vers* – at det er moralsk forkasteleg å provosere andre kulturar – er no ålment akseptert.»^[51]

Hvilke krefter som vinner kampen om ytringsfriheten, er dog på ingen måte avgjort. Formelt står den sterkere enn før, men den utfordres av forholdet til islam og andre kulturer. Dens grenser diskuteres kontinuerlig. Generelt sett må det sees som et sunnhetstegn at ytringsfriheten diskuteres og problematiseres – ikke minst når samfunnet endrer seg.^[52] Det får være et håp at denne debatten utvikler seg i retning av større aksept for avvikende meninger – slike som bryter med det mange opplever som samfunnsdebattens påtakelige konformitet.

Konklusjon

I denne artikkelen har vi diskutert hvilke conse-

[50] A-magasinet nr. 14 2008.

[51] Begge sitater i *Dag og Tid* 5. oktober 2012.

[52] Se for eksempel Gauden-Kolbeinstveit (red.) 2012.

kvenser avviklingen av partipressen har hatt for norsk journalistikk og debatt. Først så vi hvordan avviklingsprosessen kan følges gjennom de fire fasene fra 1945 til 2000. Deretter så vi at partipressens fall fikk tre umiddelbare konsekvenser: Dets organisatoriske apparat forsvant, partijournalistikken forsvant og dermed også debatten mellom partiaviser av ulik farge. Organisatorisk, journalistisk og relasjonelt kom partipressens fall til å bringe norske aviser nærmere hverandre gjennom konvergens. I tillegg har hver av disse side- ne fått mer langsiktige virkninger, og det er de som er av interesse her.

For det første:

Bortfallet av partipressens organisasjonsapparat gjorde det mulig å danne avis-konsernene. Det var ikke konsernene som tok livet av partipressen, men omvendt: Partipressens fall ble en forutsetning for etableringen av de nye konsernene. I denne forstand fikk partipressens fall store konsekvenser: fremveksten av avis- og mediekonserner med aviser fra flere av de tidligere partipolitiske pressegruppene.

For det andre:

Bortfallet av partijournalistikken reduserte forskjellene mellom avisenes meningsstoff og politiske profil. Avviklingen av de politiske pressekontorene har også bidratt til å redusere de markante profilene som fantes i avisenes ledere og kommentarstoff i forhold til hverandre. I tillegg har deres forsvinning trolig økt NTB's betydning som stoffleverandør sammenlignet med den tiden da partiavisene også fikk stoff fra partienes pressekontorer i Oslo.

For det tredje:

Med partipressen forsvant også debatten mellom partiaviser av ulik farge. Den typen borgerkrig som pågikk nærmest kontinuerlig mellom

partiavisene, finnes ikke lenger.

Hver av disse tre faktorene har brakt avisene nærmere hverandre og gjort dem likere. Både organisatorisk, journalistisk og relasjonelt er de i dag preget av en konvergens som de ikke hadde tidligere. Partipressens fall har medført en *strukturforvandling av den offentlige debatten* (for å låne et begrep fra Jürgen Habermas). For så lenge partipressen eksisterte, fungerte den som et intrastrukturelt rammeverk omkring publi-

seringen av meningsyt-
ringer. Da den forsvant,
gikk også dette ram-
meverket i oppløsning.
Overgangen fra parti-
presse til partiavhengig
presse skapte derfor nye
rammebetingelser for

samfunnsdebatten – på måter som vi fortsatt har vanskelig med å over-skue. Vanskelighetene ligger i at man må ha med seg perspektivene fra partipressens siste store tid (1945–1972) for å kunne vurdere de nyere endringene. Det er ikke nok å gjøre dyptgående analyser av dagens presse hvis denne sammenlikningen bakover i tid mangler.

Når avisene er blitt likere hverandre, kan journalistenes yrkeskultur trives på tvers av alle medier. Vi har da også sett en profesjonalisering av yrket i samme periode. Et kontroversielt spørsmål er om dette paradoksalt nok har ført til økende ensidighet i presse og samfunnsdebatt: Er det i dag en felles journalistkultur som gjennomsyrrer alle medier?

Tallene fra Respons Analyse AS fra 2001 og fremover viser at norske journalister sympatiserer med venstresiden i langt høyere grad enn de gjør med høyresiden. I samme periode har uttallige debattanter og observatører registrert at hensynet til det politisk korrekte fremtrer som en slags sensurinstans – eller skaper selvsensur blant potensielle debatt-

*«Er det i dag en felles journalist-
kultur som gjennomsyrrer
alle medier?»*

anter. Hvis frykten for å bli stemplet er større enn lysten til å ytre seg offentlig, kan resultatet bli at potensielle debattanter heller velger tausheten. Det er dette Elisabeth Noelle-Neumann kaller taushetsspiralen – og som hun finner dokumentert i sin forskning. Hvis tilsvarende taushetsspiraler også preger norsk debatt, vil partipressens fall ikke nødvendigvis ha økt spillerommet for potensielle ytringer i norske aviser.

Det forblir et åpent spørsmål i hvilken grad man skal karakterisere norsk presse og debatt i

dag som for ensidig og ensartet, preget av konsensus og konformitet, fordi helheten kompliseres av nettdebattenes fremvekst, medienes økende interesse for debattstoffet og av den økende interessen for ytringsfriheten etter 1990. Hvorvidt disse faktorene kan sies å veie tyngre enn den organisatoriske, journalistiske og relasjonelle konvergens som rammet norske aviser da partipressen forsvant, får bli gjenstand for ytterligere debatt og en oppgave for videre forskning.

Kilder

Respons Analyse AS: Medievaner og holdninger. Meningsmåling blant journalister 9.-29. februar 2012, Oppdragsgiver: Nordiske mediedager, 2012

Andenæs, Ulf: «Den konservative pressens fall», i Aftenposten

Amedia-konsernets nettsider høsten 2012

A-magasinet nr. 14, 2008

Dag og Tid, 5. oktober 2012

Osvold, Leif: «Meningene som alltid dominerer», innlegg i Aftenposten 27. oktober 2008

Monsen, Per-Yngve: «Vi trenger kverulanter», innlegg i Aftenposten 5. oktober 2009

Håttun, Ole Eirik: «Norsk flertallsdiktatur», kronikk i Aftenposten 22. oktober 2008

Ytringsfrihed bør finde Sted, NOU 1999:27
Ytringsfrihetskommisjonen

Fugelli, Per: «Norge er blitt et feigt land», kronikk i Aftenposten 6. februar 2014

Litteratur

- Allern, Sigurd: *Flokkdyr på løvebakken? Søkelys på Stortingets presselosje og politikken medierammer*, Pax forlag, Oslo 2001.
- Alvik, Anne: *Min side av saken*, Unipub forlag, Oslo 2010.
- Bastiansen, Henrik G.: *Da avisene møtte TV. Partipressen, politikken og fjernsynet 1960–1972*, doktoravhandling, HF-fakultetet, Universitetet i Oslo 2006.
- Bastiansen, Henrik G.: *Lojaliteten som brast. Partipressen i Norge fra senit til fall 1945–2000*, Pressehistoriske skrifter nr. 11, Norsk Pressehistorisk Forening, Oslo 2009.
- Bastiansen, Henrik G.: *Vaktbikkjefjernsynet. Kritisk journalistikk og undersøkende dokumentar i norsk TV, IJ-forlaget*, Oslo 2011.
- Breirem, Kari: *På BA-HR bakke. En varslers historie*, Bazar forlag, Oslo 2007.
- Dahl, Hans Fredrik: «Fra enevoldssensur til politisk korrekthet: Sensur og selvsensur i Norden», i Hans Fredrik Dahl (red.): *Sensur og selvsensur i nordisk presse*, IJ-forlaget, Fredrikstad 1999.
- Fonn, Birgitte Kjos: *Orientering. Rebellenes avis*, Oslo 2011.
- Gauden-Kolbeinstveit (red.): *Ytringsfrihet. 10 essays*, Civita, Oslo 2012.
- Gran, Haakon: *Når alle ser det usynlige, og ingen ser det synlige*. Hovedoppgave ved Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, 1994.
- Hjeltnes, Guri: *Imperiet vakler 1945–2010*, bind 3 av Norsk Presses Historie, Universitetsforlaget, Oslo 2010.
- Johansen, Tor Are: *Orkla Media 1983–2006. Et medieselskap i konserndanningens og eierkonsentrasjonens epoke*, Norsk Pressehistorisk forening, Oslo 2011.
- Milde, Svein Harald: *De forsømte nyhetene. Bruken av NTB-meldinger i norsk presse*, hovedoppgave i medievitenskap, IMK, UiO 2007.
- Mill, John Stuart: *Om friheten*, Vidarforlaget, Oslo 2010.
- Monsen, Per-Yngve: *Muldvarp i Siemens. En dokumentar*, Spartacus forlag, Oslo 2008.
- Overreis, Per: *Avviklingen av partipressen. En studie av avisen Østlendingen og norske partiavis-historier 1970–2004*, hovedfagsoppgave. Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, Trondheim 2005.
- Noelle-Neumann, Elisabeth: *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin*, Chicago University Press, 1993.
- Raaum, Odd: *Pressen er løs! Fronter i journalistenes faglige frigjøring*, Pax forlag, Oslo 1999.
- Roppen, Johann: *Orklas lange revolusjon. Konsern, redaktører og journalistikk i Orkla Medias norske aviser 1985–2000*, Doktoravhandling. Publikasjon nr. 56, Institutt for medievitenskap, Universitetet i Bergen 2003.
- Skirbekk, Sigurd: *Motforestillinger. Femti påstander møter motforestillinger*, Forlaget Historie og Kultur AS, Oslo 2012.
- Åmås, Knut Olav: *Verdien av uenighet. Debatt og dissens i Norge*, Kagge forlag, Oslo 2007.
- Østerud, Svein (red.): *22. juli. Forstå – forklare – forebygge*, Abstrakt forlag, Oslo 2012.

3 Arbeiderbevegelsens Presseforbund (APF)

– fra militant partiorganisering til konsernkanal og diffust presselaug

Rune Ottosen
Professor i journalistikk ved
Høyskolen i Oslo
rune.ottosen@hioa.no

I 2014 er Amedia AS (tidligere A-pressen) Norges nest største mediekonsern med en omsetning på over fem milliarder norske kroner. Det startet imidlertid som et ideologisk propagandaprojekt på klassekampens grunn. Arbeiderpressen symboliserer mer enn noe annet konsern overgangen fra en ideologisk basert partipresse til et helkommersielt konsern. Intet annet parti hadde større kontroll med driften av «sine aviser» under partipressens epoke. Redaktørene av partiets hovedorgan, Social-Demokraten (senere Arbeiderbladet og Dagsavisen) ble valgt av landsmøtet i Det norske Arbeiderparti, og for de fleste journalistene var det partiloyaliteten som avgjorde karrierevalget (Ottosen 1996). Den sentrale yrkesorganisasjonen i A-pressen har helt siden starten vært Arbeiderbevegelsens presseforbund (APF). Ved å vise hvordan A-pressens eierstruktur har utviklet seg fra å være et partibasert pressesystem til å bli et milliardkonsern, ønsker jeg å vise at den viktigste fagorganisasjonen i systemet også har endret karakter – fra å være en militant fagforening til å bli et diffust presselaug. Som LO-forbund har APF over tid havnet i nært

slektskap med den største aksjonæren i Norges nest største mediekonsern og i perioder vært aksjeier i egen bedrift. En funksjon som er milevidt fra de opprinnelige politiske idealer (Zachariassen 1949).

Amedia AS

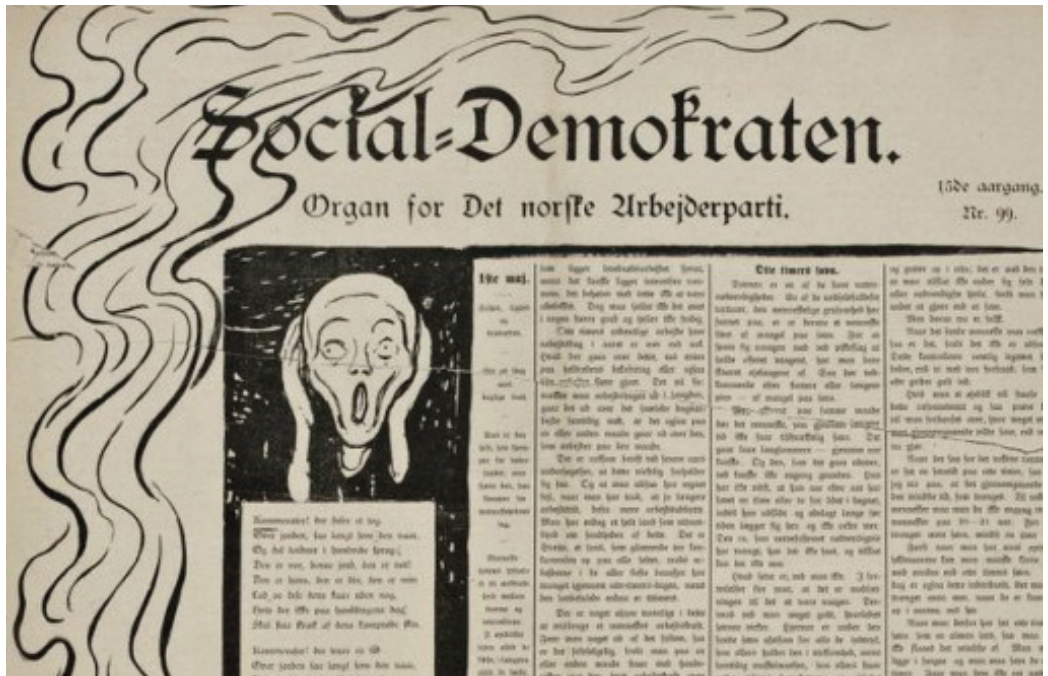
Amedia AS fikk etter oppkjøp av Edda Media høsten 2012 kontroll over 78 avistitler spredd over hele landet, samt over 100 nettaviser og digitale publikasjoner. Amedias publikasjoner blir lest av over 2,5 millioner voksne nordmenn hver dag. Konsernet har 3700 ansatte i Norge, Sverige, Russland og Polen. Oppkjøpet av Edda Media skjedde parallelt med salget av den

kommersielle, reklamefinansierte TV 2.

9. januar 2012 kom nyheten om at A-pressens eiere – LO og Telenor – solgte sine eierandeler i TV 2. Nyheten kom

som en overraskelse på mange, og resultatet er at TV kanalen nå «flagges ut» til danske Egmont. Salget kan føre med seg store endringer i det nordiske tv-markedet (Mandag morgen 23. januar 2012). Amedia framstår i 2014 som et effektivt konsern. Som andre aktører sliter Amedia med fall i annonseinntektene. I 2013 falt annonseinntektene (særlig rubrikkannonser) med 107 millioner kroner. Dette ble kompensert med reduksjon i personalkostnader og rasjonalisering av driften gjennom malstyring av avissider og felles produksjon ved et produksjonssenter i Moss. Til tross for et

*«Amedias publikasjoner blir lest
av over 2,5 millioner voksne
nordmenn hver dag»*

I 1884 ble avisen Vort Arbeide startet av faktor Christian Holtermann Knudsen. Allerede i 1886 byttet den navn til Social-Demokraten. I 1887 ble den offisielt organ for Det Norske Arbeiderparti.

opplagsfall på 4,7 prosent gjorde prisøkninger at opplagsinntektene i 2013 holdt seg stabile. Driftsresultatet ble halvert fra 2012 til 2013 og endte på 110 millioner kroner av en omsetning på 5,3 milliarder med en driftsmargin på 2,1 prosent (Dagens Næringsliv 15. februar 2014). På et møte mellom Amedias konsernleder Are Stokstad og de lokale tillitsvalgte i april 2014 ble det varslet kostnadskutt på 500 millioner og mulig reduksjon av 700 stillinger. Eva Stenbro, konserntillitsvalgt for ansatte minnet om de store utbetalingene av eierutbytte (575 millioner i 2012). Hennes kommentar til Klassekampen var at de ansatte ønsket en større del av overskuddet til utvikling og investering, og viser at de ansatte fortsatt har ønske

om at Amedia skal oppføre seg annerledes enn andre kapitalistiske bedrifter (Klassekampen 9. april 2014). Når LO er største aksjonær er det fortsatt noen som har forventning om at det er andre regler som gjelder i relasjonen mellom eier og de ansatte, sammenlignet med andre konsern, men ingen ting tyder på at det er tilfelle.

«Når LO er største aksjonær er det fortsatt noen som har forventning om at det er andre regler som gjelder i relasjonen mellom eier og de ansatte, sammenlignet med andre konsern, men ingen ting tyder på at det er tilfelle»

Da A-pressen endret navn til Amedia AS etter å ha kjøpt Edda Media

fra det britiske selskapet Mecom, var konsernsjef Thor Gjermund Eriksen opptatt av å knytte an til de historiske røtter: «Navneskiftet er behandlet og vedtatt av styret. Konsernets eiere, LO og Telenor, har lagt stor vekt på at konsernets navn skal ha en klar referanse til selskapets historiske utspring, samtidig som

Socialdemokratisk Pressekontor ble stiftet i 1912, og skiftet senere navn til Arbeidernes Pressekontor. Ragna Hagen, Arne Paasche Aasen og Eilert Eriksen var blant medarbeiderne på pressekontoret i 1934. Foto: Avisenes Nyhetsbyrå/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

bredden og mangfoldet i det nye konsernets virksomhet kommer fram», sa Eriksen (Amedias hjemmeside). Og røttene er i denne sammenhengen interessante. Ved oppkjøpet av Edda Media fulgte det mange tradisjonelt konservative aviser i porteføljen. Redaktør Håkon Borud i Tønsberg Blad uttalte ved overtakelsen: «Jeg har tenkt veldig mye på dette. Vi har gitt innspill om hva vi forventer etter oppkjøpet, og fått forsikring om at vi får redigere avisen etter avisens konservative idégrunnlag. Jeg tror dette er et kommersielt oppkjøp og har heller ingen illusjoner om at A-pressen blir noe «snillere» med tanke på utbyttepolitikk», uttalte Borud (sitert fra Mandag morgen 23. januar 2012). En ganske realistisk vurdering og betegnende for partipressens død.

Røttene

Alt i 1884 ble Vort Arbeide startet (senere Social-Demokraten, Arbeiderbladet og Dagsavisen) (Bjørnsen 1986). I 1912 ble Det socialdemokratiske Pressekontor (senere Arbeidernes Pressekontor) opprettet for å samordne pressevirkomheten i arbeiderbevegelsen etter et vedtak i Arbeiderpartiets landsstyre (Rolland 1979). I 1913 kom de første bevilgningene fra Arbeidernes faglige landsorganisasjon (AFL) – omdøpt til LO i 1957.

Arbeiderpartiets landsmøte vedtok i 1920 å opprette Arbeiderpressens Samvirke og fikk samme år tilslutning fra AFL-kongressen. Arbeiderpartipressen ble kraftig svekket av to partisplittelser i 1920-årene. AFL vedtok å forholde seg nøytral til partisplittelsen og stanset bevilgningene til Samvirke, som dermed opp-

hørte som en egen enhet i 1924. AFL fortsatte imidlertid å støtte utvalgte aviser på årlig basis helt til AFL-kongressen i 1938 vedtok å medvirke til opprettelsen av Arbeiderbevegelsens pressefond. Dette var et AFL-foretak rent økonomisk, men styret bestod av tre fra AFL og tre fra DNA. I september 1939 ble andelslaget Arbeiderpressen Samvirke II konstituert, med drift av Arbeidernes Pressekontor og Arbeiderpressens Annonsekontor som formål. Andelskapitalen ble fordelt etter avisenes størrelse. Ved utbruddet av andre verdenskrig var følgelig arbeiderbevegelsen kommet fram til en samlet organisasjonsform som formelt var uavhengig av AFL og DNA, men som reelt var under deres kontroll (Høst 1996).

Norsk Arbeiderpresse AS ble opprettet i 1948 med AFL og DNA som eiere av aksjekapitalen på to millioner kroner. Parallelt med veksten i det nye selskapet videreutviklet Arbeiderpressen stordriftsfordeler og samarbeid om innkjøp av trykkpresser og annet utstyr.

Det siste elementet i arbeiderbevegelsens avisbyggverk var etableringen av Arbeiderbevegelsens Tarifforening (ATF) i 1955. Siden den gang har fagbevegelsen måttet leve det som enkelte kaller et schizofrent dobbeltliv, som ivaretar av interessene for de ansatte i den private og offentlige sektor, samtidig som den er arbeidsgiver for ansatte i egen næringsvirksomhet. A-pressen har skjøttet sin arbeidsgiverfunksjon som arbeidsgivere flest, men er stadig blitt møtt med forventninger fra egne rekker om at de skal oppføre seg i tråd med de uttalte solidariske tradisjonene fra arbeiderbevegelsen. Fra tid til annen kommer det bite anklager mot konsernledelsen for å opptre som «tradisjonell arbeidsgiver», blant annet i forbindelse med nedleggelsen av den mislykkede

«Siden den gang har fagbevegelsen måttet leve det som enkelte kaller et schizofrent dobbeltliv»

Arbeiderpartiaviser som avisen Nordlys var forkjempere for EF-medlemskap. Det skulle vise seg høyst problematisk for den unge journalisten Jon Michelet, som uttalte at han var EF-motstander mens han var ansatt i avisen. Faksimile: Nasjonalbiblioteket.

fjernsynssatsingen «Nyhetskanalen» i februar 1998 (basert på Ottosen 2004: 146–150).

Avisselskapet ble bygd opp med en klokke

tertro på at sterkere aviser ville bety større velgeroppslutning, noe som ikke alltid viste seg å holde stikk. Men forestillingen om dette var avgjørende for pressesatsingen i alle de politiske partiene (Ottosen 1996: 47).

Skisma i 1972

For å forstå frigjøringsprosessen fra Arbeiderpartiet er det viktig å se den i lys av den generelle utviklingen av partipressen i Norge (Bastiansen 2009). Det som likevel fikk enda større betydning i A-pressen enn i de borgerlige avisene, var EU-striden i 1972. Motsetningen mellom ja-siden og nei-siden red hele det norske politiske miljøet i Norge som en mare, men det rammet Arbeiderpartiet hardest. Partiet og fagbevegelsen var delt i synet på medlemskap, men dette gjenspeilte seg ikke i arbeider-

partiavisenes spalter. Ja-propagandaen dominerte, og LO betalte sekretærer for å reise rundt å agitere for ja-siden (Gleditsch og Hellevik 1977). Lokale nei-journalister ble kneblet, og i avisen Nordlys gikk den unge journalisten – og senere berømte forfatteren – Jon Michelet ut med sitt klare nei-standpunkt. Han ble presset til å si opp, ellers hadde han blitt sagt opp (Bastiansen 2009: 183). Arbeiderpartiets Presseforbund (APF) tok et klart ja-standpunkt og forsvarte Arbeiderpartiets politikk både sentralt og lokalt. De lokale journalistene var tvunget til å være organisert i APF selv om de var NJ-organisert. Dette sved ekstra hardt i Nord-Norge. Arbeiderpartiets propagandalinje led nederlag, og 70 prosent av velgerne stemte nei til norsk medlemskap. Arbeiderpartiet ble hardt straffet av velgerne ved Stortingsvalget i 1973. Arbeiderpartiet gikk tilbake fra 46,5 prosent til 35,2 (Bastiansen 2009: 182). Bratteli hadde stilt et ultimatum foran valget: Enten måtte velgerne stemme ja, ellers ville regjeringen gå av. De fleste redaktører var lojale, men det fantes motstand. Charlie Jansson var redaktør av Demokraten i Fredrikstad og protesterte og krevde Brattelis avgang som statsministerkandidat. Han beholdt jobben på tross av at partiledelsen forsøkte å få han fjernet gjennom et ekstraordinært landsmøte i Demokratens representantskap (ibid. 192). Dette ble begynnelsen på en frigjøringsprosess. Men først skulle motstanderne av EU få merke partiledelsens hevn. Ukebladet Aktuell hadde nektet å innordne seg og redaktør Jostein Nyhamar var en kjent nei-mann og bladet var en torn i øyet på partiledelsen. Økonomien i bladet var svak og pengekransen ble stengt i 1974 (ibid. 198). Også fjerningen av Reidar Hirsti som redaktør av Arbeiderbladet i 1974 ble regnet som en hevnaksjon for at han ikke var lojal nok mot partiledelsen. I ettertid ble avskjedigelsen sett

«Også fjerningen av Reidar Hirsti som redaktør av Arbeiderbladet i 1974 ble regnet som en hevnaksjon for at han ikke var lojal nok mot partiledelsen»

på som opptakten til en frigjøringsprosess. Det som skjerpet konflikten, var at Hirsti også var leder av Norsk Redaktørforening, og bransjekolleger støttet hans egen oppfatning av at dette var en politisk oppsigelse. Hvis hensikten fra parti- og LO-ledelse var å skjerpe partidisiplinen, ble virkningen stikk motsatt. Det ble en symbolsak og på et tidspunkt der dette på lang sikt bidro til partipressens fall (Andenæs 2011: 61). På landsmøte i 1975 ble det bestemt at Arbeiderbladets redaktør ikke lenger skulle velges av landsmøtet. I første omgang fikk Arbeiderpartiets sentralstyre makten til å velge redaktør, senere ble denne makten overført til Arbeiderpartiets styre. Partiet mistet grepet om redaktøransettelsen, og en viktig maktfaktor ble borte (Bastiansen 2009: 208).

En annen viktig symbolhandling for A-pressens løsrivelse fra Arbeiderpartiet var meldingen fra Arbeidernes Pressekontor i 1981 om at statsminister Odvar Nordli kunne komme til å gå av på grunn av sviktende helse. Denne meldingen – som ikke var klarert med partiledelsen, og som førte til at Gro Harlem Brundtland ble statsminister – viste at partiet ikke lenger bestemte A-pressens dagsorden (Ottosen 1996: 446–447). Interessant nok var scoopet skrevet av senere konsernsjef Alf Hildrum, som da var journalist i Arbeidernes pressekontor. Han var samtidig leder av Arbeiderbevegelsens presseforbund (APF), et forbund han forble medlem av også etter at han ble konsernsjef i A-pressen. På dette tidspunktet (Nordlis avgang) prøvde riktignok Hildrum å trekke seg som forbundsleder på grunn av stort arbeidspress, men han ble overtalt til å fortsette¹.

[1] APF PROTOKOLL 1981–1991. Protokoll forbundsstyrmøte i APF 11.12.1981.

Opprettelsen av konsernet

Ideen om å opprette et konsern for å lede avisdriften var allerede i 1981 blitt lansert av disponent Einar Olsen i et notat til styret i Norsk Arbeiderpresse A/S. Den økonomiske situasjonen var svak i mange A-presseaviser, og LO var lei av stadig nye redningsaksjoner gjennom klattbevilgninger, spesielt til Arbeiderbladet. Et viktig grep var å sette ned en egen komité for langtidsplanlegging (LTP-komiteen) der AP-leder Gro Harlem Brundtland og LO-leder Tor Halvorsen satt (Bastiansen 2009: 329). I 1983 definerte LTP-komiteen at alle aviser skulle gå med balanse innen tre år. Kravet om bedriftsøkonomisk lønnsomhet var dermed knesatt (ibid. 333). Da treårsperioden var gått ut og mange aviser gikk med underskudd, måtte det tas noen grep. Dobbeltorganiseringen i Arbeiderpressens Samvirke A/S og Norsk Arbeiderpresse A/S hadde fungert i mange år, men skulle det ryddes opp i økonomien, krevdes en mer handlekraftig modell. Underskuddsbedrifter ble avviklet, og tradisjonsrike aviser som Nybrott i Larvik, Tiden i Arendal, Vestfold Fremtid, Sørlandet, Karmøybladet og Romsdals Folkeblad ble avviklet. Samtidig ble disponenten i A-pressen Einar Olsen arrestert, tiltalt for underslag. Han ble senere frikjent for de meste alvorlige tiltalepunkter, og det endte med bot til statskassen på 5000 kroner for overtredelse av regnskapsloven. Henrik Bastiansen, som har gått nøye inn på denne historien, skriver at noen mente at de som ville ha fortgang i omorganiseringprosessen, stod bak anmeldelsen. Olsen var regnet som en propp i systemet og ville anstrenge seg til det ytterste for å redde utsatte aviser (Bastiansen 2009: 340). Mens rettsprosessen pågikk, ble Alf Hildrum ansatt som ny sjef i A-pressen. Dette innebar en ny epoke og begynnelse på det som skulle bli et

«Hildrums bakgrunn og karriere er på mange måter en interessant personifisering av klassereisen A-pressen selv har gått gjennom»

konsern. Hildrum var utdannet siviløkonom fra Handelshøyskolen i 1973 og gjorde fra første stund klart at her skulle tæring settes etter næring. Hildrums bakgrunn og karriere er på mange måter en interessant personifisering av klassereisen A-pressen selv har gått gjennom. Han var i en periode formann i AUF i Hordaland. Han har redaksjonell erfaring fra en rekke A-presseredaksjoner siden 1979, blant annet i A-pressens Oslo-redaksjon (APOR) både som journalist og redaksjonssjef, og som re-

daktør og disponent i Bergens Arbeiderblad. Han har skiftet mellom journalistiske posisjoner og politiske toppverv som var så typisk for partipressens epoke. Han var blant annet in-

formasjonssekretær og personlig sekretær for Hallvard Bakke i Handels- og skipsfartsdepartementet fra 1978 til 1979. Som journalist er Hildrum, som tidligere nevnt, blant annet kjent for avsløringene av statsminister Odvar Nordlis helseproblemer tidlig i 1981. Dette bidro i sin tur til at Nordli gikk av som regjeringssjef. I perioden fra 1987 til 2007 var han konsernsjef i A-pressen og leder av Medier Russland. Hildrum forholdt seg som konsernsjef til konkurransen fra Schibsted og Orkla som konkurrerende konserner. Hildrum ønsket selv en konsernmodell, men var avhengig av LO. Hildrum fikk en alliert i påtroppende LO-leder Yngve Hågensen (Lyshagen 2008: 154).

Da LO-kongressen i 1989 diskuterte en mulig konsernmodell, var det for flere LO-tillitsvalgte en del av premissgrunnet for støtten at A-pressen skulle være en politisk motvekt mot Orkla og Schibsted. Trygve Johnsen fra Fellesforbundet snakket om å skape en motvekt mot «våre motstandere Schibsted-gruppen og internasjonale interesser» (sitert fra Bastiansen 2009: 354). I dette

lå det implisitt at man forventet en «arbeidervennlig dekning» fra egne aviser. Enkelte talere benyttet anledningen til bemerke at man ikke forventet LO-kritisk dekning i en arbeideravis (ibid. 355). Det ble eksplisitt uttrykt at A-pressen skulle forbli en del av «arbeiderbevegelsens informasjonsstrategi» (ibid.). Sett i ettertid kan man vel stille spørsmål om LO-kongressens flertall gikk med på konserndannelse på litt naive og falske premisser da det skulle vise seg at den politiske siden av prosjektet ble tonet ned på bekostning av den pragmatiske økonomiske tenkemåten som preger et moderne konsern.

LO-kongressen vedtok i 1989 å bevilge ny egenkapital på nær 160 millioner kroner til Norsk Arbeiderpresse på betingelse av at selskapet ble omorganisert til en konsernmodell. På styremøtet i Norsk Arbeiderpresse A/S 8. november 1989 ble det vedtatt å opprette et konsern. Det var underforstått at dette var siste utbetaling fra LOs side. Styret vedtok også aksjonæravtalen som skulle regulere de økonomiske og juridiske forhold mellom lokale og sentrale eiere. Her beskrives blant annet hvordan lokale eiere skal få oppgjør for aksjene som overføres til Norsk Arbeiderpresse A/S. Det tok bare åtte måneder fra Alf Hildrum ble sjef til en organisering som konsern ble presentert for styret. Forutsetningen var at alle selskaper skulle bli med. Dette kom ikke til å skje da Nordlys, Hamar Arbeiderblad og Halden Arbeiderblad i første omgang ble stående utenfor. Etter hvert skulle Nordlys og Halden Arbeiderblad komme inn i folden, men først ventet en rettslig strid der den gjenstridige Halden Arbeiderblad spilte hovedrollen. Da Arbeiderpartiet i 1995 solgte seg ut av A-pressen, var det blant annet fordi partiet da mente det var prinsipielt galt for et parti å ha en dominerende eierposisjon

«Etter hvert skulle Nordlys og Halden Arbeiderblad komme inn i folden, men først ventet en rettslig strid der den gjenstridige Halden Arbeiderblad spilte hovedrollen»

i medier. Fram til da hadde partiavisene vært drevet etter de såkalte mønstervedtektene fra 1948 som fastslo at avisene skulle være organer for Det norske Arbeiderparti og redigeres i samsvar med partiets grunnsyn. I oktober 1990 forsvant formuleringen fra A-pressens mønstervedtekter der det het at «Avisen skal være organ for Det norske Arbeiderpartiet» Bastiansen (2009: 369-370). Denne ble nå erstattet av en mer løs formulering om at avisen «skulle drive saklig og uavhengig journalistikk,

forankret i arbeiderbevegelsens ideer om frihet, demokrati og likeverd». To aviser med lokalt eierskap valgte å forbli partiorganer. Hamar Arbeiderblad fjernet formuleringen i 1998, men Halden

Arbeiderblad holdt stand og forble det eneste partiorganet (Andenæs 2011: 65). Først etter mange rettsrunder og politisk turbulens kom Halden Arbeiderblad inn i A-pressefolden gjennom et forlik i 2008 da A-pressen tok over 41,5 prosent av aksjene (Store norske leksikon 2013).

Mindre enn 18 måneder senere var konsernet en realitet og de 38 selskapene fusjonert til et konsern (Lyshagen 2008: 156).

At Arbeiderpartiets ledelse sluttet å se på avisene som sitt politiske redskap, ble tydeliggjort i januar 1991 da Arbeiderbladet nok en gang hadde store problemer. I hemmelige forhandlinger mellom statsminister Gro Harlem Brundtland og partileder Thorbjørn Jagland på den ene siden og Kjell Aamot og Tinius Nagell-Erichsen fra Schibsted på den andre ble det diskutert om Schibsted kunne tenke seg å overta Arbeiderbladet. Jagland luftet også frampå om Schibsted kunne tenke seg å kjøpe hele A-pressen. Det endte med at en forfjamset Nagell-Erichsen takket nei. Løsningen ble at Arbeiderpartiet solgte sitt hovedorgan

til Norsk Arbeiderpresse A/S. Dette tidsbildet sier også litt om prosessen med å avvikle partipressen som var i full gang (Bastiansen 2009: 389–390). Løsningen for Arbeiderbladet ble at det i 1999 ble organisert som en egen stiftelse med det nye navnet Dagsavisen. I 2009 solgte stiftelsen to tredjedeler av aksjene til Mentor Medier, det tidligere konsernet til den kristne dagsavisen Vårt Land (Store Norske leksikon 2010).

Om ikke ledelsen i A-pressen har lyktes i rollen som «sosialistiske» arbeidsledere, har de lyktes desto bedre som ekspansive og dyktige bedriftseiere. Den siste rest av proletær image ble fjernet da konsernet i 1994 endret konsernavnet fra Norsk Arbeiderpresse til A-pressen. I 1995 kjøpte A-pressen 24,5 prosent av aksjene i TV 2, og det historiske skjedde at A-pressen gikk inn på fjernsynsmarkedet. Et av mange paradokser i denne historien er at Alf Hildrum, som endte opp som TV 2-sjef i 2007, opprinnelig var imot at A-pressen skulle gå inn i TV 2 (Lyshagen 2009: 195). Da Amedia AS ble en realitet i 2012, var konsernet imidlertid tilbake til røttene med avissatsing som det primære satsingsområdet.

Utbytte for første gang

Siden 1992 har konsernet gått med overskudd, og det er blitt utbetalt utbytte til aksjonærene. Året 1995 ble historisk da Norsk Arbeiderpresse A/S ble registrert på OCT-listen på Oslo Børs. Det var også dette året konsernet for første gang brukte egne aksjer som betalingsmiddel, og dermed tok konsernet nok et av kapitalismens virkemidler i bruk for å styrke sin egen posisjon. Dette var også året da Arbeiderpartiet takket for seg på eiersiden. Da hadde det pågått en nedbemanning i et par år for klare budsjettmålene. I perioden 1990–93 var 300 årsverk blitt borte. Grafisk Forbund

Kulturminister Anniken Huitfeldt og administrerende direktør og sjefredaktør i TV 2 Alf Hildrum undertegner avtalen om at TV 2 skal vere allmennkringkaster, 3. desember 2010. Foto: KUD/Wenche Stadven Nybo.

*«Jagland luftet også frampå om
Schibsted kunne tenke seg å
kjøpe hele A-pressen»*

og Fellesforbundet trakk seg som eiere, blant annet på grunn av nedbemanningene. I 1993 var resultatet 60,9 millioner. Egenkapitalen var på 31 prosent, og Arbeider-Avisa var den eneste avisen som gikk med underskudd (avisen gikk konkurs i 1996). I 1994 var selskapets likviditet på 309 millioner kroner, og for første gang ble det gitt utbytte til eierne. Hovedeier LO som i et halvt århundre hadde gitt bidrag av politiske grunner, var nå blitt en tradisjonell kapitalistisk eier som fikk utbytte på sine investeringer. De ansatte som hadde fått anledning til annenhåndskjøp av aksjer i 1993, kunne nå selge med fortjeneste. I alt ble det i 1994 solgt ansatteaksjer for 4,9 millioner (blant annet på grunn av ledige aksjer etter at Norsk Grafisk Forbund og Fellesforbundets solgte seg ut). I 1994 vedtok styret en aksjekapitalforhøyelse mot de ansatte på i alt 5,5 millioner kroner. En ny og uvant problemstilling i et tradisjonelt sosialdemokratisk foretak kom da det oppstod konflikt med Arbeiderbladets kulturredaktør som ønsket å kjøpe 10 000 aksjer. Da hun ble tilbudt langt færre aksjer, truet hun med søksmål, og

saken var nær ved å havne i retten. Det løste seg da hun fikk kjøpt ytterligere 4000 aksjer i 1995 til 105 kroner stykket, og saken endte med forlik (Lyshagen 2008: 201). Det at det ble ansett som en rettighet blant de ansatte å tjene gode penger på aksjekjøp i egen virksomhet, er et viktig bilde på endringen i tidsånden.

Aksjetransaksjonene var ikke det eneste beviset på at det hadde skjedd en grunnleggende endring i forutsetningen for avisdrift i A-pressen. Samme året (1995) ble Lofotposten kjøpt opp som den første avisen utenfor den tradisjonelle «sosialdemokratiske familien». Dette var starten på en serie av oppkjøp av tradisjonelt borgerlige aviser, og den ble sluttført med oppkjøp av Edda Media da en rekke tidligere borgerlige aviser ble innlemmet i konsernet. I dag er det knapt noen som hever øyenbrynet på grunn av dette, men det var en viss motstand i 1995. Fortsatt stod det i formålsparagrafen fra 1991 at formålet med konsernet var å gi ut «sosialdemokratiske aviser». Styreleder Svein-Erik Oxholm hadde en pragmatisk økonomisk begrunnelse: (Oppkjøpene) «var alle ledd i en strategi med sikte på å styrke våre allerede eksisterende aviser. I motsatt fall ville jeg ikke kunnet gå inn for dette» (sitert fra Lyshagen 2008: 212).

Inn i tv-bransjen

Mot slutten av 1990-årene var det tre viktige forhold som var omdiskutert i bransjen. Det ene var A-pressens ekspansive oppkjøpspolitikk på lokalavissektoren, noe som skapte en ny debatt om pressestøtten. Skulle A-pressen kunne motta statsstøtte for mange nr. 2-aviser med den ene hånden og investere på børsen med den andre?

Det andre omdiskuterte forholdet var satsingen på fjernsyn, og ikke minst kommersielt

fjernsyn. Ved hjelp av sitt nettverk av lokal-tv-stasjoner som ofte var tilknyttet avisdriften, og et tett samarbeid med TVNorge startet A-pressen Nyhetskanalen våren 1997. Den nye stasjonen ble under lanseringen omtalt som A-pressens flaggskip på fjernsynsfronten og Norges svar på CNN (Ottosen 2004). Planene var at kanalen skulle være reklamefinansiert, men markedsundersøkelsene var for dårlige, og kanalen startet uten at det var laget en skikkelig salgsorganisasjon. Etter bare et halvt års drift gikk kanalen konkurs, og alle de ansatte

«at det ble ansett som en rettighet blant de ansatte å tjene gode penger på aksjekjøp i egen virksomhet, er et viktig bilde på endringen i tidsånden»

ble sagt opp. A-pressen måtte bokføre et tap på 24 millioner kroner på denne mislykkede satsingen.

Det tredje omdiskuterte forholdet var det nye innslaget av nye norske og utenlandske eiere utenfor den tradisjonelle arbeiderbevegelsen, et historisk nytt fenomen i A-pressen. I 1997 hadde Møller Investor 12,9 prosent av aksjene. Utenlandske investorer som State Street Bank, Clydesdale Bank og Chase Manhattan Bank kjøpte til sammen 26,7 prosent av aksjene, men både Møller og de amerikanske eierne har siden solgt seg ut.

Hele A-pressen-konsernet var i 2003 nær ved å bli tatt over av det finske selskapet Sanoma. Sanoma hadde kjøpt seg inn i 1999 med en aksjepost på 27,84 prosent (og dermed brutt en avtale om at de bare skulle eie 20 prosent). Fagbevegelsen Investeringselskap (FBI) der LO hadde samlet sine eierinteresser, svarte med å kjøpe seg opp til 29 prosent, og det var en utbredt frykt for at finnene skulle raide hele selskapet. I 2000 hadde Telenor også kommet inn på eiersiden med en aksjepost på 15 prosent. Telenor startet en maktkamp med Sanoma, som i 2003 ga opp kampen og solgte seg ut. Telenor og LO ble enige om å utvide FBI og legge Telenors aksjer inn der. Fritt Ord kom

1. mai-toget i Halden i 2009, preget av konflikten mellom avisens ansatte og styret. Mange av de ansatte mente administrerende direktør Anne Grethe Kolstad og redaktør Frode Rekve i avisen var blitt usaklig oppsagt. Foto: Rune Fredriksen/ NRK.

samtidig inn med ti prosent, men har siden solgt seg ned (Lyshagen 2009: 245–247). De største eierne i 2014 er LO og fagforbundene med 44,6 prosent, Telenor med 44,2 prosent, A-pressen AS med 8,3 prosent og Fritt Ord med 3,0 prosent (Amedia AS hjemmeside).

Fagforeninger som kapitalister

Mot slutten av 1990-årene hadde fortsatt en rekke LO-forbund og lokale arbeiderpartilag betydelige aksjeposter.

De ble rike av å sitte på aksjer som hadde steget betydelig i verdi. En aksjeportefølje som Ski AUF i sin tid kjøpte for 20 000 kroner, hadde ifølge Aftenposten per september 1997 steget til nærmere seks millioner kroner. Det var neppe det de lokale partiaktivistene rundt om i landet hadde tenkt seg da de samlet inn penger for å styrke den sosialistiske propagandaen ved begynnelsen av 1900-tallet (Ottosen 2004).

A-pressen opprettet sitt eget nyhetsbyrå (Avisenes Nyhetsbyrå ANB) med 48 aviser som

kunder og en omsetning på 28 millioner kroner i 2002. I en semesteroppgave i journalistikk hovedfag drøfter Tor A. Hovik forholdet mellom å forvalte det journalistiske arvegodset og å jakte på fortjeneste for eieren. I A-pressens formålsparagraf er målsettingen klar, konsernet skal både skape lønnsomhet og øve inn-

flytelse på samfunnsutviklingen. Daværende konsernsjef Alf Hildrum i A-pressen sa i et e-postintervju med Hovik at han ikke ser noen motsetning

mellom disse to målsettingene, men innrømmer samtidig at på kort sikt «vil det selvsagt alltid være avveininger mellom fortjenesten og kostnadsbudsjettene, herunder også redaksjonsbudsjettene» (sitert fra Hovik 2002: 9).

Styreformann Jon Rannem i Trønder-Avisa, der A-pressen var inne med en eierandel på 9,3 prosent, sa i et intervju med sin egen avis at det var uaktuelt å slippe til konsernene med større eierandel:

«Det er uaktuelt å selge til et av de store

*«Det handler først og fremst
om å være herre
i eget hus»*

aviskonsernene. Det handler først og fremst om å være herre i eget hus. Vi har også et helt annet verdigrunnlag enn de store konsernene som først og fremst er opptatt av avkastning» (sitert fra Hovik 2002: 10).

Det finnes altså en skepsis mot økt konsernmakt både i og utenfor konsernene. Dette kommer klart til uttrykk i en undersøkelse som Norsk Redaktørforening publiserte i 2002. Flertallet av de spurte redaktørene gir uttrykk for at det er inntjeningskravet som i størst grad har påvirket deres rolle de senere årene, og de frykter at dette vil bli et tiltakende problem for den redaksjonelle uavhengigheten (Finslo 2002). Denne skepsisen er blitt værende som en uttalt frykt for kommersialisering blant journalister og redaktører. På oppdrag fra Norsk Journalistlag gjennomførte Helge Østbye og Nina Kvalheim i 2009 en undersøkelse der de sammenlignet medeierskap i og utenfor konsernene. De tre hovedfunnene var (Østbye og Kvalheim 2009):

- Konsernene tar det meste av overskuddene fra bedriftene.
- Det er blitt færre journalister som skal utføre mer arbeid.
- Redaktørens posisjon er svekket.

På tross av skepsis mot for mye markedsrett blant journalister og redaktører er det ikke tvil om at det er markedsrett som gjelder i konsernenes tidsalder uavhengig av tidligere politisk tilhørighet.

Den gjenstridige Halden Arbeiderblad

En skepsis mot økt konsernmakt kan være en av grunnene til at enkelte tidligere arbeiderpartiaviser har vært svært skeptiske til å la seg integrere i A-pressen. En lokal politisk maktkamp

er også en viktig del av dette bildet. En av de gjenstridige har vært Halden Arbeiderblad (HA). Det som gjør denne avisen interessant i denne sammenheng, er at den ble det siste erklærte organet for Arbeiderpartiet. Det er en tradisjonsrik A-presseavis og har vært en middels stor avis med nærmere 10 000 i opplag. I 2003 utspant det seg en maktkamp da den største aksjonæren var A-pressen med 41,5 prosent. A-pressen prøvde å skaffe seg aksjemajoritet, men møtte lokal motstand. Ivar Andenæs som har skrevet historien om

Halden Arbeiderblad i boken «Gud hjelpe oss», viser et lokalt arbeiderpartimiljø med sterke ledere og en streng og ofte brutal partidisiplin som satte sin egen makt i lokal-

samfunnet over lojaliteten til Arbeiderpartiet sentralt. Som den dominerende avisen i byen uten lokale konkurrenter brukte det lokale partimiljøet avisen som et politisk redskap på en måte som minner om den gamle partipressen. Mye av makten ble utøvet av den lokale partiledelsen, og den var vant til å ha støtte i sin lokalavis (Andenæs 2010). Halden Arbeiderparti hadde 12,4 prosent av aksjene, og lokale fagforeninger og partilag har mindre aksjeposter på mellom 12 og 1,5 prosent. Fagbladet Journalisten kunne høsten 2003 avdekke store stridigheter mellom HA og A-pressen der også Orkla ble en aktør. Striden startet da HA høsten 1999 inngikk i et annonsesamarbeid med Orkla i Østfold og brøt med A-pressens egen Østfoldsamkjøring. De lokale partikoryfeene syntes de fikk mer økonomisk uttelling fra samarbeidet med Orkla, og lojaliteten til A-pressen sentralt var mindre viktig. Dette innebar et potensielt tap for A-pressen på inntil 30 millioner kroner. HA ble beskyldt for å undergrave økonomien til de andre A-presseavisene i Østfold ved å samarbeide med konkurrenten Orkla. A-pressen svarte

*«Det er blitt færre
journalister som skal
utføre mer arbeid»*

med å etablere gratisavisen Halden Dagblad ved årsskiftet 1999/2000 for å sikre seg flest mulig av reklamekronene i Halden. Her hadde A-pressen lokale borgerlige støttespillere som stod i opposisjon til Arbeiderpartiet. Å etablere gratisaviser har i seg selv historisk sett vært kontroversielt i norsk presse. Det har ikke blitt regnet som god presseskikk å gi ut gratisaviser for å kapre annonsekroner. NAL, som var forløperen til Mediebedriftenes landsforening (MBL), hadde tidligere vedtektsfestet motstand mot gratisaviser, en bestemmelse som ble opphevet for å få år siden. Nå ble en gratisavis et viktig virkemiddel fra A-pressen side i kampen mot Orkla i Østfold. A-pressen hadde tidligere brukt 18,5 millioner kroner på å kjøpe gratisavisen Sarpsborg I DAG. Enkelte av de lokale fagforeningene som eide mindre aksjeposter, inngikk en allianse med A-pressen mot den lokale redaktøren Anders Wold som vil holde A-pressen på avstand. På sin side lokket A-pressen de 34 lokale fagforeningene og partilagene som kontrollerte 58,5 prosent av aksjene med kr. 20 000 per aksje. Dette innebar en eventyrlig verdiøkning på aksjen som hadde en pålydende på 50 kroner. Samlet sett utgjorde tilbudet til de lokale foreningene 23,4 millioner kroner. Gjennom denne rivaliseringen oppstod det også en diskusjon om det redaksjonelle innholdet. Debatten ble opphetet etter at en av de minste aksjonærene, Halden Kommunale Forening (HKF), inngikk en intensjonsavtale om å kjøpe HKFs lille post på 15 aksjer. I første omgang betalte A-pressen 150 000 kroner for retten til å kjøpe foreningens aksjer for 20 000 kroner. Dette utspillet fra HKF ble av redaktør Wold oppfattet som et forræderi, og han skrev en lederartikkel med tittelen «En fagforening i konflikt med alt og alle», der HKF ble stemplet som bråkmakere (sitert fra Journalisten

29. august 2003). I et brev til samtlige lokale aksjonærer gikk Alf Hildrum til angrep på redaktør Wolds integritet. «Det bør være et tankekors for avisas lokale eiere og for avisas lesere at redaksjonen og ledelsen ikke våger å gi saker en vanlig journalistisk dekning, men forkaster alle redaksjonelle prinsipper for i stedet å drive en ren kampanjejournalistikk. Jeg håper for lokaldemokratiets skyld at det ikke er tilfelle i andre saker», skrev Hildrum (sitert fra Journalisten 29. august 2003). Hildrum fikk støtte av HKF, som mente at tilknytning til A-pressen ville sikre en mer fri og uavhengig presse fordi redaktør Wold etter deres me-

ning drev avisen på en egenrådlig måte. Wold på sin side avviste all kritikk og mente at det var A-pressen som representerte problemet: «Vi har dokumentert alt vi har

*«Den langvarige striden mellom
avisen og konsernet om eierskapet
endte i retten»*

skrevet om A-pressen. Det er dypt urettferdig å angripe HAs journalister, som er så uavhengig som journalister kan bli. Kritikken fra Hildrum og andre er et forsøk på å svekke HA», sa Wold til Journalisten. Hildrum var som konsernsjef kjent for ikke å gi seg selv om han møtte motstand i første omgang. Han fikk noen lokale støttespillere på glid og fikk kjøpt stadig flere aksjeposter. Det sittende avisstyret ville hindre oppkjøp fra A-pressen og benyttet en bestemmelse i vedtektene om forkjøpsrett. Den langvarige striden mellom avisen og konsernet om eierskapet endte i retten. Etter mange rettsrunder både i namsretten, tingretten, lagmannsretten og Høyesterett fikk saken sin endelig rettslige avklaring i 2008. Da hadde både Borgarting lagmannsrett og Høyesterett gitt de lokale arbeiderpartifolkene medhold. En nyansatt redaktør Frode Rekved priste det lokale eierskapet, men skulle raskt få merke at dette ikke var en svart-hvitt-konflikt. Etter kort tid fant den nyansatte direktøren Anne-Grethe Kolstad ut at det kostet å drive smått og lokalt.

Gammelt utstyr, et tungdrevet eget trykkeri og gamle lokaler og en overbemannet stab førte til at avisen ble sittende på en lokal gjeldsbombe. De årlige inntektene fra Orkla fungerte som en sovepute og hindret fornying og modernisering. Også redaktøren innså at det måtte omstilling til. Etter en lederartikkel 12. februar 2009 om avisens økonomi utfordret Rekve gamle tankemåter og det lokale lederskap. Det sentrale her var behovet for å legge ned det gamle trykkeriet og se etter alternative løsninger. En av de lokale AP-støttespillerne, hovedtillitsvalgt i Norske Skog, uttalte i et leserbrev at en redaktør som stadig taler sine egne eiere imot, var blitt et lederproblem «som styret uten opphold burde gripe fatt i» (Andenæs 2010: 33). Saken ble ikke bedre ved at to av de trykkeriansatte satt i partistyret og talte varmt for behovet for å bevare de lokale arbeidsplassene. De fikk til utskiftninger i styret som stod på deres side. Tre uker senere besøkte den nye styrelederen Harald Bjerge og hans nestleder Jan Magnar Hansen redaktør Rekve og sa at han ikke lenger var ønsket. Vi fikk en klassisk «styre vs. redaktør»-strid som fra tid til annen dukker opp i pressehistorien. Det endte med at styret med seks mot tre stemmer avsatte både redaktør og direktør. Saken skapte et ramaskrik, og Rekve fikk støtte fra Norsk Redaktørforening og redaktører over hele landet. I et opprop ble det vist til Redaktørplakaten. Også lokalt var støtten til Rekve sterk. Det endte med at styret ble kastet og Rekve ble gjeninnsatt. Han sluttet kort tid etter for å bli leder for Institutt for journalistikk i Fredrikstad (Andenæs 2010: 34). I ettertid oppsummerte Rekve at han da han startet i jobben, trodde at kampen om HA dreide seg om kampen til den lille avis for å overleve i strid mot den «store slemme A-pressen». Etter hvert kom han til den oppfatningen av at striden først og fremst dreide seg

«Totalt sett så Walsøe større ulemper enn fordeler for lokaljournalistikken ved å være tilknyttet et konsern»

Daværende redaktør i Halden Arbeiderblad, Frode Rekve.

om at de lokale eierne Halden Arbeiderparti først og fremst ville ha et lydig organ som de kunne bruke i utøvelsen av sin lokale politiske maktkamp. Trosset man denne makten, ble det fort bråk: «Sannheten var at de lokale eierne la mindre vekt på ytringsfrihet og aviskultur. De ville først og fremst ha et trykt og godt talerør for sin politikk» (sitert fra Andenæs 2011: 161).

En annen skeptisk lokalavisredaktør var Jan Oskar Walsøe i Hamar Arbeiderblad (HA) som forble skeptisk til han gikk av som redaktør i 2005. HA er den tidligere arbeiderpartiavisen som ved siden av Nordlys i Tromsø og Halden Arbeiderblad har strittet mest imot å la seg inkorporere i A-pressen. A-pressen klarte til slutt å overta Nordlys i 1997 ved å overtale lokale fagforeninger til å selge mindre aksjeposter. Det var denne taktikken som nå ble prøvd i Halden. Også på Hamar arbeider A-pressen langsiktig for å få aksjemajoriteten. A-pressen var inne med en eierandel på 20 prosent gjennom Hamar Media. Walsøe var skeptisk til eierskapsutviklingen og hvilke konsekvenser det ville få for lokaljournalistikken – ikke fordi A-pressen driver detaljstyring av det redak-

sjonelle innholdet, men fordi de strukturelle utviklingstrekkene fører til økt fokusering på inntjening og sentralisering.

Blant de tingene Walsøe fryktet, var økt bruk av standardisert stoff, for eksempel forbrukerjournalistikk som kan brukes over hele landet, og med mindre journalistisk forankring i lokalsamfunnet. Han fryktet også at en sentralisering av tjenester innenfor konsernene på områder som IT og økonomi reduserer verdiskapningen i lokalsamfunnet. Walsøe oppfattet også A-pressens eget nyhetsbyrå ANB som en hemsko og unødvendig utgiftspost. Totalt sett så Walsøe større ulemper enn fordeler for lokaljournalistikken ved å være tilknyttet et konsern, og han fryktet at de langsiktige inntjeningskravene ville true den publisistiske virksomheten (sitert fra Hovik 2002: 9). Av de gjenstridige motstandere av innlemmelsen i A-pressen er det bare Hamar Arbeiderblad som har holdt stand til dette skrives i 2014 med Carsten Bleness som redaktør. Paradoksalt er det gratisavisen Hamar Dagblad som i 2014 er Amedias kort på hånden i den lokale kampen om lesere og annonser i Hamar-distriktet.

De som frykter sentralisering innen A-pressen, fikk vann på mølla da rapporten «Konsept lokalavis» ble lansert høsten 2003. Den uttalte hensikten med rapporten var å styrkes avisenes konkurransekraft. Utredningen var ledet av konsernredaktør (senere statssekretær og medarbeider i First House) Jan-Erik Larsen. Han uttalte til Journalisten at hensikten ikke var «å stramme grepet». Rapporten har ti hovedkonklusjoner som likevel går i retning økt samordning innenfor undergruppene fådagersavis, flerdagersavis og dagsavis. Blant hovedelementene som alle aviser i A-pressen skal ha, er vektlegging av

«Men at samkjøring, samordning og stoffutveksling fører til likere aviser og mindre mangfold, kan det neppe være tvil om»

nærjournalistikk i nyhetsdekningen, daglig ukentlig guide- og servicestoff og høy prioritering og god plassering av livsstilsstoff. Alle dagsavisene skal ha daglige oversikter over de viktigste innenriks- og utenrikssakene. Det avvises ikke at enkeltaviser kan avvike fra denne malen, men beslutningen om dette ligger til syvende og sist hos konsernsjefen (Journalisten nettutgave 20. august 2003). Alf Hildrum har på sin side avvist at konserndannelsen har virket negativt inn på journalistikken, og han hevder at hvis vi ikke hadde fått sentralisering i eierskapet, ville flere aviser «ha gått dukken» (sitert fra Hovik 2002: 11). Men at samkjøring, samordning og stoffutveksling fører til likere aviser og mindre mangfold, kan det neppe være tvil om. Og selv om Alf Hildrum utvilsomt er en dyktig avisleder, er det heller ikke tvil om at hele omorganiseringen og konsernutviklingen har gjort Alf Hildrum personlig til en velstående mann.

APF – fra partiorganisering til konsernkanal

En av fagforeningene med en mindre aksjepost i Halden Arbeiderblad var Arbeiderbevegelsens Presseforbund (APF). APFs utvikling symboliserer mer enn noe annet endringen av det journalistiske feltet og pressemønsteret i Norge. Forbundet startet under navnet Norges Socialdemokratiske Presseforening i 1909, og var i en periode en egen partiforening under Det norske Arbeiderparti (Zachariassen 1949). Siden den gang har organisasjonen gjennomgått mange navneskifter og endringer i tråd med medieutviklingen. Det nåværende navnet Arbeiderbevegelsens presseforbund ble vedtatt på landsmøte i 1989².

[2] Protokoll APF 1991–2008. Landsmøte 1989.

For å spissformulere det har foreningen gjennomgått en forandring fra å være en revolusjonær journalistforening ved begynnelsen av 1900-tallet til å bli formidler av gunstige forsikringsordninger og aksjeeier i A-pressen. I 1930 ble foreningen tatt opp som medlem av forløperen til LO, Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon (AFL).

Arbeiderpressejournalistene var i de fleste tilfeller dobbeltmedlemmer med medlemskap i Norsk Presseforbunds journalistforening (NPJ), den eneste landsomfattende sammenlutningen av journalister før NJ ble stiftet i 1946, og Arbeiderpartiets Presseforbund (APF). AP hadde sin egen lønnsavtale med Arbeiderpressens Samvirke, som var deres arbeidsgiverforening (Ottosen 2010). Det at arbeidsgivere og arbeidstakere var en del av den samme politiske bevegelsen, skulle gi seg spesielle utslag selv lenge etter at den sluttet å ha noen tariffmessig funksjon da NJ overtok forhandlingsretten fra 1972. APF fortsatte sin virksomhet og eksisterer den dag i dag som et litt uklart pressepolitisk laug med en god forsikringsordning gjennom LO. APF har vært og er et tilbud for journalister om også ønsker å være medlem av LO. Tidligere var det forventninger fra LO om at APF skulle arbeide for at hele NJ skulle melde seg inn i NJ. En ambisjon som skulle vise seg å være helt urealistisk. Nettopp derfor har APF sett på sin påvirkningsmulighet overfor LO-ledelsen som så viktig. Som det heter i en utredning fra 1996: «NJ vil aldri kunne opptre som et LO-forbund i forhold til LO-apparatet. APF vil som LO-forbund ha en direkte kontakt og innflytelse i LO» (APF's framtid 1996). Fram til 1974 da NJ overtok forhandlingsretten, var det både obligatorisk å være medlem hvis du arbeidet i en partiavis, og det var fredsplikt (man skulle ikke streike mot

«I vedtaket stod det svart på hvitt at NPJ skulle «holde fingrene fra fatet» hva angikk forhandlinger og avtaler innenfor arbeiderpressen»

Vegard Sletten var med på å grunnlegge Norges Journalistlag, og var lagets første leder. Her blir han dekorert som ridder av St. Olavs Orden. Faksimile: Aftenposten.

eget parti). Selv om dette i ettertid kan fortone seg kontroversielt, var det en del av tidsånden i partipressens epoke som da var på hell. Da NJ overtok forhandlingsretten, opphørte den egentlige eksistensberettigelsen som fagforening. Dette ble også erkjent av sekretær Finn Brattskar på det historiske forbundsstyremøte 2.12 1974 da NJ overtok forhandlingsretten. Han uttalte da at «Men jeg må for mitt eget vedkommende si at når et forbund frasier seg retten til lønnsforhandlinger er nerven i forbundet borte»³.

Da NPJ gjenopptok sin virksomhet etter fredsslutningen i 1945, bar den med seg et uløst spørsmål om kontingenter og forhandlingsrett. APF-ledelsen hadde før krigen stått for det standpunkt at NPJ skulle innskrenke seg til å føre forhandlinger for de journalistene som ikke hadde ordnede arbeidsforhold, og som insisterte på å fortsatt ordne sine egne forhandlinger med egne arbeidsgivere. Denne autonome rollen skapte uryddige organisasjons-

[3] Arbeiderbevegelsens Arkiv. Protokoll perm 1972–1981. Landsstyremøte 2.12.1974. Sak 45/74 Forbundets framtid.

forhold og personlige motsetninger som levde i beste velgående da krigen brøt ut.

Ved årsmøtet i 1938 hadde Jon Vraa fra Fremtiden i Drammen kommet inn i styret i NPJ. Sammen med Olaf Solumsmoen hadde han lagt fram et vedtak fra årsmøtet i APF der det het at «Det eksisterer ikke noe grunnlag som kan samle Arbeiderpartiets og borgerpressens journalister i et felles fagforbund. Arbeiderpartiets presseforbund og dens medlemmer kan derfor ikke medvirke til at Norsk presseforbunds journalistgruppe utbygges til et Norges journalistforbund» (Ottosen 1996: 122).

I vedtaket stod det svart på hvitt at NPJ skulle «holde fingrene fra fatet» hva angikk forhandlinger og avtaler innenfor arbeiderpressen. Arbeiderparti-journalistene nektet også å betale dobbel kontingent. De som var medlem av APF, skulle slippe å betale kontingent i NPJ (ibid. 123). Denne verkebyllen levde videre og kom til uttrykk også på landsmøtet i 1939, der «protokolljournalistene», som APF-medlemmene ironisk hadde døpt seg selv, fortsatte med sine partipolitiske markeringer.

På dette landsmøtet gjorde Vegard Sletten, som skulle bli den første lederen i Norsk Journalistlag i 1946, seg for første gang seg gjeldende i årsmøtesammenheng. APF medlemmene fortsatt sin beinharde autonome linje, noe som vakte irritasjon i den borgerlige leir. Men de borgerlige journalistene hadde ikke noe valg, som den avtroppende NPJ-lederen Jens Schive lakonisk uttrykte det: «vi kan jo ikke tvinge dem uten at det fører til splittelse» (ibid. 125).

Det hører med til dette bildet at mange av de tilstedeværende hadde opplevd at det forrige forsøket på å danne en landsomfattende fagforening for journalister, hadde

ført til splittelse og nedleggelse av Norsk Journalistforbund i 1922. Også den gang var splittelse på et politisk grunnlag avgjørende for det unge forbundets tragiske skjebne (Ottosen 2010). Nå endte det med et kompromissforslag der landsmøtet i NPJ tok til etterretning at APF-medlemmene var bundet av sitt eget landsmøtevedtak om at arbeiderpressejournalistene skulle håndtere sine egne tarifforhold. De slapp også denne gangen å betale dobbel kontingent. Med et nødsrik hadde man rett før krigen brøt ut, nok en gang unngått full splittelse. Valget av Erling Ruud til ny formann i NPJ på landsmøtet skulle indirekte bidra til å anskueliggjøre et annet av etterkrigstidens store stridsspørsmål:

Hvordan håndtere forholdet til okkupasjonsmakten. Som NTB-journalist meldte Ruud seg inn i NS, men sluttet i NTB med store alkoholproblemer i 1943. Han ble tiltalt for landssvik etter krigen, men ble frikjent da det kom fram at han også hadde brukt sin posisjon som NTB-journalist til å støtten hjemmefronten (Ottosen 1996: 146).

Ett av Vegard Slettens grep for å bevare enigheten mellom hovedfløyene i NJ var å alltid velge nestformann fra APF. Bare én gang ble det fremmet en motkandidat, som kun fikk to stemmer. Ordningen varte fram til 1974, da APF endelig gikk med på å overføre forhandlingsretten til NJ.

Tvangsorganisering og dobbelt kontingent

En av de historiske kontroversene mellom NJ OG APF var at de journalistene som jobbet i Arbeiderpartiet, var tvangsorganisert i LO gjennom APF. Dette kan føres tilbake i vedtektene i APF i 1954. Under § 3 Medlemskap heter det: «Alle som arbeider innenfor virkeområdet som er bestemt i §1, skal være med-

*«Slik var tvunget
LO-medlemskap formalisert»*

lemmer av forbundet, enten de er medlem av et annet forbund eller ikke.» I §1 heter det til slutt: «Forbundet er tilsluttet Arbeidernes faglige Landsorganisasjon.» Slik var tvunget LO-medlemskap formalisert⁴. Dette skapte selvsagt en situasjon der APF-medlemmer måtte betale dobbel kontingent. Dette skapte misnøye blant medlemmene, og på landsmøtet i 1959 fremmet lederen av foreningen, Per Haraldsson, følgende forslag: «Landsstyret får fullmakt til å finne en ordning med NJ med sikte på at APF får tilbakebetalt et beløp som svarer til halvparten av den kontingent som medlemmene av APF betaler til NJ.»⁵

Dette ble senere fulgt opp, men NJ var skeptiske. I referatet fra landsstyremøtet i APF 31. mai 1959 ble det referert til diskusjoner med NJ om dette. Det som kompliserte forholdet, var at APF også organiserte ikke-journalister, blant annet funksjonærer i redaksjonen. NJ hadde på sin side avvist søknad om medlemskap fra de samme funksjonærene. I referatet fra møte med NJ ble NJ-leder Vegard Slettens innvendinger referert. Uenigheten ble beskrevet i sømmelige former: «NJ har fra første stund lagt vekt på at alt skal gå knirkefritt i forholdet til APF, og jeg vet ikke av at det til nå har vært svikt i dette samarbeidet⁶. Det viktigste nå er å få greie på hva som ligg føre. Kan hende er det skjedd ting som vi ikke vet om, og jeg synes det kom opp vel mye som kan forkludre det gode forholdet nå.» Tonen

*«saken kunne bli den første
pinne i NJs lik-kiste»*

ble senere skjerpet, der Sletten gir uttrykk for at «saken kunne bli den første pinne i NJs lik-kiste»⁷. Andre borgerlige presseorganisasjoner kunne komme til å be om samme slags kontingentrefusjon som APF ville ha. Sletten var også misfornøyd med den truende undertonen i APFs forslag: «Som et ledd i styrkingen av samarbeidet mellom NJ og APF erklærer styret seg i prinsippet villig til å tilrå en ordning med kontingentrefusjon.» Var det slik, undret Sletten, at et vilkår for godt samarbeid var å gi etter for kravet om kontingentrefusjon? Det hele endte med en ordning der APF fikk tilbakeført en årlig sum på 5000–6000 kroner som kompensasjon for medlemmenes dobbelkontingent, formulert som «støtte for faglig arbeide». En gjennomgang av APFs protokoller viser at dette fortsatte gjennom 1960-årene.

I denne sammenheng er det svært interessant at APF helt fram til 1997 hadde organisasjonsplikt nedfelt i sine vedtekter. Vedtektene ble endret etter et internt utvalg slo fast at etter at A-pressen kjøpte opp aviser utenfor den tradisjonelle A-pressen som Lofotposten og Østlands-Posten hadde hverken «A-pressen, ATF eller APF reist spørsmålet om organisasjonsplikt i disse nye bedriftene». Utvalget konkluderte derfor med at «at det ikke lenger er mulig å opprettholde organisasjonsplikten som prinsipp» (APF's framtid 1996:10). Organisasjonsplikten hadde vært vanlig i alle arbeiderpartikontrollerte bedrifter og var en levning fra arbeiderbevegelsens prinsipper og sentraliserte organisasjonskultur (Høst 1996). Denne tvangsorganiseringen ble ulovlig gjennom en høyesterettsdom fra 2001 med Norsk Folkehjelp som den tapende part.

[4] Arbeiderbevegelsens arkiv. Arbeiderbevegelsens presseforbund. Serie A – L0002 Forhandlingsprotokoll (23.3.1950–13.6.1960).

[5] Arbeiderbevegelsens arkiv. Arbeiderbevegelsens presseforbund. Serie A – L0002 Forhandlingsprotokoll (23.3.1950–13.6.1960), s. 211.

[6] Arbeiderbevegelsens Arkiv Arbeiderbevegelsens presseforbund. Serie A – L0002 Forhandlingsprotokoll (29.8.1960–2.6.1967).

[7] Arbeiderbevegelsens arkiv. Arbeiderbevegelsens presseforbund. Serie A – L0002 Forhandlingsprotokoll (23.3.1950–13.6.1960), s. 222–223.

Organisasjonsplikten hadde motvillig blitt akseptert av NJ i sin tid for å kunne slå alle journalister sammen i én tarifforganisasjon. Så sent som i 1994 motsatte den daværende LO-lederen Yngve Hågensen seg å avskaffe organisasjonsplikten (Svenning 2001).

Arbeider-bevegelsens presseforbund

Det var ikke bare begeistring på arbeids-giversiden for at arbeider-pressejournalistene fikk en så sterk stilling i NJ. APF hadde sin avtale med arbeiderpressen, hvorfor skulle så de ha innflytelse over lønnsforhandlingene i de andre avisene? Norsk Arbeidsgiverforening (NAF) nektet derfor å godta representanter fra arbeiderpressen i forhandlingsdelegasjonen om en ny tariffavtale (Ottosen 1996). Arbeiderpressens Tarifforening (ATF) og Avisenes Arbeidsgiverforening (AA) valgte allerede ved starten av forhandlingene med Norsk Journalistlag om revisjon av journalistavtalen våren 1978 å opptre som en part under felles ledelse. Etter brudd i forhandlingene varslet NJ plassfratredelse i en del utvalgte AA- og ATF-aviser. AA svarte med lockout for de AA-avisene som ikke var omfattet av NJs avtale. Foran meglingen i oppgjøret varslet også ATF lockout for de journalistene som NJ ikke hadde sagt opp plassene for. Det var første gang i historien lockout ble varslet overfor A-pressens journalister⁸.

NJ overtar forhandlingsretten

I 1972 ble det som sagt bestemt at Norsk Journalistlag overtok forhandlingsretten med Arbeiderpressens tarifforening, og APF hadde etter dette ikke noen selvstendig funksjon i de sentrale lønnsforhandlingene. Det ble effektivt fra 1974. Denne fusjonen var endesta-

sjonen for de partipolitiske skillelinjene som hadde preget journalistorganisasjonene siden slutten av 1880-årene (Ottosen 1996).

Det som i dag gjør Arbeiderbevegelsens presseforbund interessant, er at det er blitt en ny kanal for journalistinnflytelse i konsernsystemet Amedia AS. LO er som største eier i A-pressen med 44,6 prosent av aksjene.

Da A-pressen ble organisert som konsern i 1989, brukte enkeltredaksjoner som var motstandere av sentraliseringen, APF som kanal for å motarbeide utviklingen. Også journalistene i Hamar Arbeiderblad som var motstandere av innlemmelse, brukte APF som kanal for sin motstand. Men etter at A-pressen ble en realitet som konsern, så ledelsen i APF på medinnflytelsen i konsernet som forbundets viktigste eksistensberettigelse (Svenning 2001).

APF har altså endret karakter fra å være en partistyrte fagforening til å bli en pådriver for journalistinteresser innad i Amedia. I eksempelet Halden Arbeiderblad så vi at APF var en av mange mindre fagforeninger som kunne innkassere en milliongevinst ved opprettelsen av konsern. Dette er en av mange paradokser i endringen av det journalistiske feltet i konsernens tidsalder.

14. oktober 2003 stod det en liten notis i Dagens Næringsliv om at A-pressen var tatt av børs etter at APR Media Holding overtok alle aksjene i A-pressen. APR Media Holding var eid av LO, Telenor og Fritt Ord. Dette satte på spissen APFs dobbeltrolle som en forening med eierinteresser via sitt LO-medlemskap og nære forhold til Norsk Journalistlag som forhandlingsmotpart. APF hadde siden NJ overtok forhandlingsretten, brukt NJ som sin egen

[8] Arbeiderbevegelsens arkiv. APF protokoll 1971–1981, Beretning landsmøte 1977, 30. april 1977–23. april 1979.

postadresse. Daværende NJ-leder Ann-Magrit Austenå gikk i oktober 2003 ut i Journalisten rett etter at A-pressen var tatt av børs, og krevde at skillet mellom NJ og APF ble tydeligere. Hun sa at NJ ville opprette sitt eget nettverk for tillitsvalgte i A-pressen, og at «APF må finne ut av sin funksjon» (sitert fra Ottosen 2004).

Det var på høy tid at NJ-lederen satte problemstillingen på dagsordenen, fordi NJ selv lenge hadde vært i en tvilsom dobbeltrolle via sitt forhold til APF. De lokale APF-klubbene hadde lenge mottatt utbytte for sine aksjeposter i A-pressen. Dette er penger som mange i NJ mente egentlig tilhørte NJ, siden de lokale APF-foreningene fikk ivareta sine interesser av NJ. I noen tilfeller ble imidlertid disse pengene forsøkt fordelt personlig mellom de lokale APF-medlemmene til stor irritasjon i NJ-ledelsen – en irritasjon som må ha hatt sine åpenbare bismak. Dette var ikke penger som rettmessig tilhørte de lokale APF-medlemmene som enkeltpersoner. På den annen side må det ha fortonet seg underlig for NJ som organisasjon å kreve penger som stammer fra utbytte fra en viktig forhandlingsmotpart. NJ ble involvert i to saker der det ble strid rundt inntektene av aksjesalg. Da Dagningen ble fusjonert med Gudbrandsdølen i 1997 hadde APF-klubben i Dagningen tenkt å fordele inntektene av slag av A-presseaksjene på enkeltmedlemmer. Etter at generalsekretær i NJ Trond Idås og faglig sekretær Stein Larsen hadde et møte med klubben ble disse planene stanset og pengene overført til den nye fellesklubben i Gudbrandsdølen Dagningen (GD).

NJ lyktes ikke å stanse tilsvarende planer i Glåmdalen. Redaksjonsklubben i Glåmdalen valgte å fordele inntektene klubben da fikk til medlemmene, da Glåmdalen i 1998 solgte sine aksjer i A-pressen. Da generalsekretær Trond

Idås kontaktet klubbledere i APF fikk han klar beskjed om at dette hadde ikke han noe med⁹. Aksjene hadde vært i klubbens besittelse siden 1995, og klubben bestemte seg for å fordele pengene de nå fikk blant medlemmene etter ansiennitet i ansettelsesforholdet. De som fikk mest, fikk utbetalt 90 000 kroner. Etter en utredning gjort av LO-advokat Einar Stueland ble det slått fast at dette salget neppe var lovlig, og at medlemmene hadde tilbakebetalingsplikt siden det aldri var intensjonen at individuelle medlemmer skulle berike seg på en kollektiv aksjepost. Konfrontert med dette sa klubbleder Jørn Ledal at det kunne man ikke «med mindre man samler inn det nye kjøkenet til folk» (sitert fra

Ottosen 2004: 156). NJ overlot til APF å løse saken, men etter en vurdering fant APF ut at det ikke var hensiktsmessig å gå til søksmål mot klubben. APF som organisasjon og enkeltklubber eiere ikke lenger aksjeposter etter at de ble tvangsinnløst¹⁰.

Disse eksemplene anskueliggjør dilemmaene som oppstod når ansatte i A-pressen ble medieiere i egen virksomhet. APF har i konsernenes tidsalder hatt klare korporative trekk siden det har organisert alle i A-pressen fra konsernsjef til grunnplanet. Redaktørene og disponentens plass i forbundet ble diskutert i en intern utredning i 1996. Her blir det vist til at sedvanen har vært at en journalist bør være leder av forbundet, men at man ikke ville vedtektfeste det siden ledelsen i A-pressebedriftene historisk sett alltid har vært med i forbundet (APF's framtid 1996). Heller ikke etter omorganisering til konsern har denne praksisen vært endret. En gjennomgang av APFs protokoller viser at det fra tid

«Under avisstreiken i 2002 var NJ kritisk til at mange redaktører opptrådte på en måte som NJ mente var streikebryteri»

[9] Forfatterens intervju med Trond Idås 10. april 2014.

[10] APF's sekretær i epost til forfatteren 10. april 2014.

til annen har vært diskusjoner om det er sunt at redaktører og journalister er med i samme forening. Hamar avdeling av APF fremmet et forslag på landsmøtet i 1997 som ville endre vedtektene og utelukke redaktørene. Forslaget ble nedstemt (Svenning 2001:17). Dette har blitt satt på spissen under arbeidskonflikter. Under avisstreiken i 2002 var NJ kritisk til at mange redaktører opptrådte på en måte som NJ mente var streikebryteri.

A-pressen ble i denne sammenheng utpekt som «verstinger». Tor Axelsen som var sjef for A-pressens eget nyhetsbyrå ANB skrev en artikkel som ble distribuert gjennom ANB der han intervjuet Alf Hildrum som avviste beskyldningen om streikebryteri. På dette tidspunkt var Tor Axelsen også leder av Norsk Redaktørforening som var i dispuTT med NJ om grensene for streikebryteri. Vi fikk en situasjon der APF-medlem Alf Hildrum ble intervjuet av APF-medlem Tor Axelsen i en situasjon der de fleste APF-medlemmer var tatt ut i streik. Her skulle man tro at habilitetsproblemene stod i kø (Ottosen 2004: 153-154). Alf Hildrum var konsernsjef og medlem av APF helt til han ble ny sjef i TV2 i 2008. Den nye eierstrukturen og aksjeforholdet har også blitt et personlig økonomisk eventyr for Hildrum. Hildrum benyttet seg av retten alle de ansatte fikk til å kjøpe aksjer i A-pressen i 1993. Alle ansatte i A-pressen fikk tilbud om å kjøpe aksjer i A-pressen Ansattinvest i 2005 for 146 kroner per aksje. Interessen blant vanlige ansatte var laber og det var stort sett folk i ledelsen som benyttet seg av tilbudet (Lyshagen 2008). Ansattinvest eide 1,47 prosent av A-pressen. Strengte vedtekter begrenset muligheten for fortjeneste i Ansattinvest, men vedtektene ble endret like før Alf Hildrum sluttet som konsernsjef i 2008. Majoritetseierne LO og Telenor vedtok å inn-

løse aksjene i Ansattinvest juni 2008 for 704 kr per aksje. Flere sjefer i A-pressen kunne høste av en verdistigning på 460 prosent siden februar 2005. Hildrum realiserte sine aksjer til en verdi av 26,9 millioner kroner, noe som valgte sterke reaksjoner på grunnplanet i LO (Dagens Næringsliv 21.–22. juni 2008).

Trekker man fra de 5,6 millionene han betalte for aksjene i 2005, kunne Hildrum innkassere en gevinst på 21 millioner. LO-leder Roar Flåthens kommentar var at «Vår hensikt var å behandle alle ansatte likt. Når det gjelder aksjekjøpene, har det vist seg at ledere kjøper mer enn andre ansatte. Det er erfaring vi tar med oss videre» (Lyshagen 2008: 271).

Da APF var samlet til sitt 100-årsjubileum i 2009, ble det ikke behandlet i beretningen at tidligere konsernsjef og APF-medlem hadde fått en personlig fortjeneste på over 20 millioner kroner, og ingen av de frammøtte delegatene kommenterte det (APF-beretning 2009)¹¹. I beretningen heter det at i «løpet av perioden har APF arbeidet med flere konkrete saker med LO-ledelsen i forhold til problemstillinger knyttet til A-pressen og arbeidsliv»¹². Av de saker som det konkret nevnes at forbundet har engasjert seg i, er Valla-saken (der APFs leder støttet Valla offentlig), LOs forhold til statskirkeordningen og loven om redaksjonell uavhengighet¹³. At deres eget forbund har vært med i en struktur og selv tidligere har hatt aksjer (som ble tvangsinnløst da A-pressen ble tatt av

«Da APF var samlet til sitt 100-årsjubileum i 2009, ble det ikke behandlet i beretningen at tidligere konsernsjef og APF-medlem hadde fått en personlig fortjeneste på over 20 millioner kroner»

[11] Forfatteren var selv til stede på landsmøtet i Folkets hus 9.–10. mars 2009.

[12] Arbeiderbevegelsens Presseforbunds beretning til landsmøte 2009:6.

[13] Arbeiderbevegelsens Presseforbunds beretning til landsmøte 2009:7.

børs) som har gjort det mulig for konsernsjefen og tidligere medlem å tjene masse penger, har ikke vært noe stort diskusjonstema i foreningen.

Det at Alf Hildrum fikk en stor fortjeneste av disse transaksjonene, foregikk på lovlig måte, og mange vil si at han benyttet seg av en lovlig mulighet som finnes i systemet. Det er likevel et paradoks at samtidig som LO på generelt grunnlag kritiserte bonuser og lederlønninger i det private næringslivet, blir en av deres egne fremste tillitsvalgte rik innenfor et system der LO selv er en av de to største eierne. Det er også interessant å se at Alf Hildrum som startet sin karriere innenfor A-pressesystemet, ble sjef i den kommersielle kanalen TV 2, der A-pressen var en av de største eierne før de solgte seg ut i 2011 da de stod foran oppkjøpet av Edda Media. Hildrums karriere kan derfor være et eksempel på de store historiske endringene i arbeiderpressen fra partieierskap til konserneierskap.

Oppsummering og konklusjon

Fra å være et rent politisk prosjekt i den radikale arbeiderbevegelsens ungdom er Amedia AS blitt forvandlet til et helkommersielt selskap med rent symbolske formuleringer i formålsparagrafen som knytter an til den politiske fortiden. Fra å være et politisk redskap for Arbeiderpartiet har den største eieren LO gjennom vedtaket på LO-kongressen i 1989 omdannet A-pressen til et konsern som drives på en måte som ikke skiller det fra andre kommersielle foretak der jakten på maksimal fortjeneste er det primære formålet. En pussig bieffekt av dette er at APF som startet som en radikal fagforening innenfor arbeiderbevegelsens avisområde, selv ble aksjeeier og dermed en kommersiell aktør med et noe diffust formål. I formålsparagrafen heter det at formålet til APF er:

1. «Å organisere medlemmer innenfor forbundets virkeområde i tilslutning til Landsorganisasjonen i Norge.
2. Å arbeide for å ivareta medlemmenes interesser når det gjelder faglige, pressefaglige, sosiale, kulturelle og utdanningsmessige spørsmål, alene eller i samarbeid med andre organisasjoner. APF har overdratt sin forhandlingsrett om lønns- og arbeidsvilkår for NJ- medlemmer til Norsk Journalistlag.
3. Å ta seg av faglige spørsmål for de av forbundets medlemmer som ikke får disse ivaretatt av andre faglige organisasjoner.
4. Å påse at de lokale avdelinger blir ledet etter felles retningslinjer, for på den måten å skape enhet og kraft i arbeidet.
5. Å arbeide for å realisere det arbeidsprogram som landsmøtet vedtar for landsmøteperioden.»

Når medlemmene omfatter alle fra konsernledelsen til vanlige journalister, er det et spørsmål om man kan snakke om felles interesser for alle medlemmene. Ved Alf Hildrums aksjesalg i forbindelse med avgang som konsernleder og overgang til TV 2 opplevde vi at en bevegelse som vanligvis kritiserer grådighet og høye lønninger, uten videre aksepterte at konsernet selv hadde skapt et system som gjorde at den avtroppende konsernsjefen kunne ta ut 21 millioner kroner i fortjeneste. Hva hadde grunnleggeren for mer enn 100 år siden sagt om de ble fortalt at det var slik foreningen skulle ende?

Litteratur

- Andenæs, Ivar (2010) «Halden Arbeiderblad – Den siste partiavis» i *Pressehistorisk tidsskrift*, nr 14 2010.
- Andenæs, Ivar (2011) *Gud hjelpe oss! Om makt og medier i Halden*. Oslo: Kolofon forlag.
- Bastiansen, Henrik (2009) «Lojaliteten som brast» i *Pressehistorisk tidsskrift*, nr. 11 2009.
- Bjørnsen, Bjørn (1986) *Har du frihet og sommervarm kjær? Arbeiderbladet 100 år 1884-1984*. Oslo: Arbeiderbladet A/S.
- Finslo, Stig (2002) Status redaktør 2002 - mellom ideal og virkelighet. *Redaktørinstituttets status 2002*. Redaktøren leder og har ansvaret
- Gleditsch, Nils Petter og Hellevik, Ottar (1977) *Kampen om EF*. Oslo: Pax.
- Hovik, Tor A. (2002) *Hva vil A-pressen med lokalavisene*. Semesteroppgave på hovedfagskurset "Eierskap og journalistikk", Journalistutdanningen Høgskolen i Oslo, våren 2002.
- Høst, Sigurd (1996) *Aviskonkurransen*. Nye og gamle teorier belyst gjennom A-pressens utvikling. Kristiansand/IJ-forlaget.
- Lyshagen, Guttorm (2008) *Fra storhusholdning til moderne mediekonsern*. A-pressen.
- Ottosen, Rune (1996) *Fra fjærpenn til Internett. Norske journalister i organisasjon og samfunn*. Oslo: Aschehoug forlag.
- Ottosen, Rune (2004) *I journalistikkens grenseland. Journalistrollen mellom marked og idealer*. Kristiansand: IJ/Høgskoleforlaget.
- Ottosen, Rune (red.) (2010) *Norsk Presses Historie 1660-2010*. Bind 2. Oslo: Universitetsforlaget.
- Svenning, Lene (2001) *Arbeiderbevegelsens Presseforbund – fra organisasjonsplikt til frivillig medlemskap*. Semesteroppgave på hovedfagskurset "Et historisk perspektiv på journalistrollen" høsten 2001, Høgskolen i Oslo.
- Zachariassen, Aksel (1949) *Arbeiderpartiets presseforbund gjennom 40 år*. Oslo: Arbeidernes Aktietrykkeri.
- Østbye, Helge og Kvalheim, Nina (2009) *I konsernets øyne er redaksjonen en utgiftspost. Rapport om aviser, konsern og avisøkonomi*. Oslo: Norsk Journalistlag.

LEDER: Sittende havnestyre bør få sparken. Side 6

Helgelands Blad

03.–04. november 2010 | Årgang 107 | Løssalg kr 20,- | Nr. 129

PÅ KYSTEN SIDEN 1904

**ONSDAG
TORS DAG**

**På dramakurs
i barnehagen**
REPORTASJE, SIDE 14–15

**Farmor var
på Nesna**
FOLK, SIDE 17

Må vente på avklaring i Nasjonal transportplan

Storflyplassen blir satt på vent

ILLUSTRASJON: POLARIS/RELL EN LUFTHAVNUTVILG

■ Arbeidet for en storflyplass ved Mo i Rana må vente på avklaringer i den overordnede transportpolitikken, fastslår Luftfartstilsynet.

■ Det er uvisst når konsesjonssøknaden til flyplassen kan bli sendt ut på høring, sier seksjons-sjef Jørn Eirik Seljeås.

NYHETER, SIDE 8-9

**Vil styrke lokal
akuttberedskap**

Alle lokalsykehusene som tar imot akuttpasienter må få styrket sin beredskap, mener Fredrik Sund og de andre konsentilitsvalgte i Helse Nord.

NYHETER, SIDE 10-11

Nytt havnestyre

Ordfører Stig Sønra i Alstahaug varsler at et nytt havnestyre må velges etter at styreleder og nestleder har trukket seg.

NYHETER, SIDE 4-5

**Pengene
fosses inn**

Laks er god som gull i disse dager, i alle fall for Marine Harvæst og Nona Sna.

NYHETER, SIDE 5

**Kopierte
lærebok**

Helgelands sykehuset gikk ut over avtalen med Kopinor da de kopierte om lag 60 sider fra en fagbok, for å kunne egne ansatte.

NYHETER, SIDE 3

coop mega
god middag!
Da Sør Sørre kjøpesenter
09-20 (18)

kuppl 40%
På utvalgte snacks-
produkter fra Kimo

Hel Kalkun
Fyll, Prior
Pr. kg **24⁹⁰**

Storfe
Boghjørnsås
Gilde
Pr. kg **69⁹⁰**

Artikkelforfatteren gjør en casestudie av tre avisers dekning av en lokal kampsak: striden om ny storflyplass på Helgeland og lokalavisenes dekning av denne. Faksimile: Helgelands blad.

4 Fra partipresse til lokalisme – lokal journalistikk og lokale kampsaker

Birgit Røe Mathisen
*Førsteamanuensis, Universitetet
i Nordland, journalistutdanninga*
Birgit.Roe.Mathisen@uin.no

I denne artikkelen skal jeg drøfte den norske lokalpressens samfunnsrolle etter at partipressen ble avviklet. Hva har overtatt som den mer overordnede agendaen i lokalpressen etter partipressens fall? Jeg tar ikke sikte på å gjøre en komparativ analyse av lokaljournalistikken under og etter partipressen. Hensikten er å si noe om hvordan lokaljournalistikken ser ut førti år etter at partipressen begynte å gå i oppløsning. Men det er også naturlig å skue bakover og betrakte den lokaljournalistikken vi ser i dag, i lys av den utviklingen som har vært siden partipressens dager.

Og hvorfor akkurat lokaljournalistikk? På mange måter skiller lokaljournalistikken seg ikke vesentlig ut fra all annen journalistikk. Det journalistiske håndverket er det samme uavhengig av om journalisten jobber i Finnmark Dagblad eller Aftenposten, og uansett om hun skriver om kultur, næringsliv eller politikk. Like fullt er det noen spesielle særtrekk som gjør arbeidsdagen og utfordringene i lokale redaksjoner annerledes enn i store redaksjoner. Et av dem handler om nærhetens dilemma. Lokaljournalisten lever tett på både kilder og lokalsamfunn, og er en del av den strukturen han eller hun rapporterer fra (Mathisen 2007). Denne nærheten kan sies å ha mange likhetstrekk med de relasjonene redaksjonene

hadde med sine moderparti under partipressen. Et annet særtrekk ved lokalpressen handler om dilemmaet mellom børs og katedral. Lokalpressen skal fylle en publisistisk rolle og være en nyhetsaktør, samtidig som den også er en privat næringsbedrift og en markedsaktør – som rikspressen. Journalistikken har en demokratisk samfunnsmessig rolle, samtidig som den er et kommersielt produkt og en vare som skal selges sammen med annonsene (Nygren 1999: 171). Men når dobbeltrollen som nyhetsaktør og markedsaktør også krysser nærhetens dilemma, blir motsetningen ekstra tydeliggjort. Mediene har en dobbel avhengighet av både publikumsmarkedet og annonsemarkedet (Allern 1996: 68). Lokalpressen lever tett på begge disse markedene, og skal betjene begge.

Ryggraden i norsk presse

Det norske pressemønstret kan karakteriseres som særegent. Det desentraliserte pressemønstret er spesielt for Norge, med et stort antall lokalaviser. Antallet avistitler i Norge teller 227, og gis ut på 185 ulike steder.¹ Spektret spenner fra de små, ultralokale fådagersavisene til de større lokalavisene, regionavisene og riksavisene. Selv om opplagstallene går ned, er nordmenn fortsatt et avislesende folk, og avisopplaget er høyere i forhold til folketallet her i landet enn i mange andre land. Ei viktig forklaring på det er nettopp det høye antallet lokalaviser. Lokalavisene kan karakteriseres som grunnstammen i det norske pressesystemet (Høst 2005).

[1] Tallene er fra 2012, og hentet fra Høst (2013): Avisåret 2012.

Den norske pressen har vært tett knyttet til det politiske apparatet og den politiske utviklingen helt siden partiene ble etablert i 1880-årene. EF-striden ble vendepunktet for partipressen, og det definitive beviset på at pressens makt til å påvirke opinionen var overvurdert (Bastiansen 2010: 117–118). Den er imidlertid ikke alene forklaringen på partipressens fall. Også profesjonaliseringen av journalistikkyrket og framveksten av journalistutdanningen spiller en viktig rolle. Journalistikkens selvstendiggjøring betegnes som en profesjonaliseringsprosess der frigjøringen først og fremst handlet om faglig autonomi (Raaum 2001: 160). Avpartifiseringen har handlet om pressens rett til å sette sin egen dagsorden, og til å velge kildene sine selv. Idealet er å være fri og ubundet overfor kilder og andre krefter som vil styre mediene. Selvstendigheten i forhold til ulike maktsentre ble viktig for journalistene (Nygren 2008: 10). Profesjonaliseringen har gitt større spillerom for en pågående, kritisk journalistikk både når det gjelder næringsliv og politiske forhold. Også etikken har spilt en viktig rolle i det å skape felles normer i en kollektiv journalistrolle (Ottosen 2004: 15). En stor del av de norske lokalavisene har tidligere vært en del av partipressesystemet. Men det lokalpressemønstret vi ser i Norge i dag, består også av en del nye, ultralokale aviser som er opprettet etter partipressens fall, uten en historie med politisk tilknytning. Etter avviklingen av partipressen er det i dag utgiversted og dekningsområde som avgjør hva slags journalistisk profil de fleste avisene får (Høst 2009: 46).

Teoretisk rammeverk

Artikkelen er basert på ei institusjonell tilnærming til journalistikken, kombinert med profesjonssosiologi. Jeg legger til grunn Cooks (1998) definisjon av journalistikken som institusjon:

*«Antallet avistitler i Norge
teller 227, og gis ut på
185 ulike steder»*

Nyhetsmediene er utstrakt i tid og rom, utover den enkelte bedrift eller nyhetsorganisasjon. Den norske pressen består av aviser som varierer med tanke på størrelse, geografi og hvilket publikum de retter seg mot. Likevel finnes det et institusjonelt, historisk fellesskap, blant annet uttrykt gjennom felles etiske normer for det journalistiske arbeidet (Allern 2001: 42). Giddens (1984) er opptatt av forholdet mellom aktør og struktur som en gjensidig vekselvirkning: Gjennom sine handlinger er aktørene med på å skape og opprettholde strukturen. Både profesjonsnormer, rolleoppfatninger, regler, rutiner og bruken

av profesjonelt skjønn i redaksjonene bidrar til å forme arbeidsprosessen, det samme gjør relasjoner til andre institusjoner i samfunnet. March og Olsen (1989) beskriver institusjoner som et sett av rutiner, regler og normer, og understreker at rutinene er uavhengige av enkeltpersonene som utfører dem. De bruker begrepet «*logic of appropriateness*»: en logikk som eksisterer innafor enhver institusjonell kontekst, og som virker som en referanseramme for hvordan individer og organisasjoner kan handle. Bjerke (2009) har oversatt begrepet *til høvelighetslogikk* på norsk. Ørsten (2005: 21) bruker begrepet *passendehedslogik* på dansk, og omfatter idealer, normer, regler, praksiser og rutiner i redaksjonene.

Rokkan (1987) beskriver utviklingen av det norske politiske systemet gjennom flere konfliktlinjer. En av de mest sentrale er den territoriale eller geografiske konfliktlinjen, konflikten mellom sentrum og periferi. Ifølge Rokkan er motstand mot sentral autoritet et grunn tema i norsk politikk, og han mener motsetningene mellom periferiens selvhevdelse og byenes dominans langt på vei kan forklare forskjellene mellom det skandinaviske flerpartisystemet og den britiske topartimodellen. Det avissystemet

vi har i dag, har også vokst fram langs denne grunnleggende konflikten mellom sentrum og periferi. Det var for eksempel en klar akse mellom sentrum og periferi i avisenes organiserte partitilknytninger. Medlemmene i de to politiske presseforeningene ble hovedsakelig rekruttert fra avisene i de store byene i Sør-Norge, og i mindre grad fra avisene i småbyer og i Nord-Norge. Avisene har vært tett knyttet til partienes framvekst, og Rokkan beskriver dem som den tredje kanal, i tillegg til den numerisk-demokratiske og den korporative beslutningsmodellen. Dermed kan vi også betrakte konflikten mellom sentrum og periferi som et av de ytre rammevilkårene som preger den journalistiske institusjonen. Også Ottosen (2004) har brukt Rokkans konfliktlinjer til å studere hvordan journalistrollen formes i spenningsfeltet mellom ulike konfliktlinjer i medielandskapet. I denne artikkelen vil jeg trekke inn Rokkans konfliktlinjer og betrakte lokaljournalistikken i lys av konflikten mellom sentrum og periferi i norsk politikk og offentlighet.

Lokalisme

Begrepet lokalisme er sentralt i denne artikkelen. I samfunnsvitenskapen brukes lokalisme-begrepet for å beskrive en prosess der beslutningsprosesser desentraliseres fra det sentrale til det lokale (Sagar and Croxall 2012: 485). O'Riordan (2001: 3) bruker begrepene *globalization* og *localization*, og definerer det som endringsprosesser som virker inn på økonomi, kultur og omgivelser både lokalt og globalt. De definerer *globalisme* og *lokalisme* som sosiale og politiske fortolkninger av disse endringsprosessene, og er opptatt av hvordan disse fortolkningene bidrar til å forme sosial identitet. Prosessene er medierte og definert gjennom ulike institusjonelle ordninger. O'Riordan beskriver også en sentrering om stedet, og hvordan

byer promoterer seg selv overfor investorer og turistnæringa. En lignende form for «place branding» i Nord-Norge skriver Aarsæther og Nyseth om:

«Vi lever i en tid der et steds «image» og omdømme er blitt viktigere. Steder selger seg selv gjennom å kommunisere sin attraktivitet på mer beviste og subtile måter enn tidligere.» (2011: 63)

*«de lokale ukeavisene fungerer
som et spill for lokal
involvering»*

Denne formen for stedsbranding eller omdømmebygging slik forfatterne her beskriver det, kan også minne om en form for lokal patriotisme, som

handler om å hegne om det lokale og framheve de lokale mulighetene. *Stedet* står sentralt i lokalismen, på samme måte som utgiversted og dekningsområde er med på å avgjøre hvilken journalistisk profil aviser får (Høst 2009: 46). Begrepet lokalisme er også brukt i en dansk undersøkelse av lokale ukeaviser i 2007 (Explora 2007).² Her knyttes lokalisme til begrepene hjemlighet, identitet og meningsfylte rom. Rapporten slår fast at de lokale ukeavisene fungerer som et spill for lokal involvering, og som et stimulerende redskap for å holde ved like og forsterke lokalismen. I denne artikkelen bruker jeg begrepet lokalisme som en beskrivelse av en sterk lokal patriotisme, der det er sentralt å forsvare det lokale, samt skape oppslutning om forestillingen om lokalsamfunnet som et godt sted å være. Videre handler det også om å styrke lokalsamfunnet og å bidra til utvikling i positiv retning.

Empiri

Datagrunnlaget i denne artikkelen er basert på deler av empirien fra mitt doktorgradsarbeid i sosiologi om lokalpressen og næringslivet (Mathisen 2013). Hoveddelen av drøftingen er

[2] <http://www.delokaleukeaviser.dk/cgi-files/mdmgfx/file-615-369184-23065.pdf>.

basert på en casestudie av tre avisers dekning av en lokal kampsak: striden om ny storflyplass på Helgeland og lokalavisenes dekning av denne.³ Jeg vil også bruke materiale fra en intervjustudie som er gjennomført i fire lokalredaksjoner, der i alt ni journalister og redaktører er informanter.⁴ Med case-analysen fra Helgeland ønsker jeg å belyse hvilken samfunnsrolle avisene inntar i en lokal kampsak som berører lokalsamfunnet. Hensikten med intervjustudien er å utforske hvordan journalister og redaktører forstår sitt samfunnsoppdrag.

En flyplass-strid i tre versjoner

I den neste delen av artikkelen skal jeg ta for meg analysen av hvordan de tre avisene Helgelands Blad, Helgeland Arbeiderblad og Rana Blad dekket flyplass-striden på Helgeland. Denne lokaliseringsstriden er et eksempel på en form for lokale kampsaker de aller fleste lokalaviser før eller senere vil møte. En rekke lokalsamfunn har kjempet for sykehustilbud, militærbaser, bryggeri, plassering av statlige arbeidsplasser og lignende. Ofte handler det om en kamp om å få noe *til* lokalsamfunnet, eller å hindre at noe blir tatt *fra* lokalsamfunnet. Det handler om sentrale velferdsgoder og arbeidsplasser, grunnlag for bosetting og befolkningsutvikling – med andre ord: om lokale muligheter. Ofte tas avgjørelsene i disse sakene av beslutningstakere utenfor lokalsamfunnet: av departement, storting, regjering, konsernledelse og så videre. Et annet typisk trekk ved lokale kampsaker er at de vekker sterke følelser, stort folkelig engasjement og intenst arbeid fra så vel kommunepolitikere som andre aktører. I denne typen saker blir dessuten mediene en viktig arena. Kampsaken blir en del av den offentlige debatten. Mediene

blir torget der nyhetene om konflikten formidles, der de ulike løsningene diskuteres, og ikke minst der aktørene i saken opptrer og uttaler seg (Nygren 2005: 10). Slik er det også i flyplass-striden på Helgeland.

Kart over Helgeland:

Helgeland er den sørligste regionen i Nordland fylke. Her har de tre nabobyene Mo i Rana, Sandnessjøen og Mosjøen i dag hver sin kortbaneflyplass. Siden midten av 90-årene har det vært sett på mulighetene for å etablere en felles storflyplass for hele Helgelandsregionen i Drevjadalen i Vefsn kommune – som geografisk ligger tilnærmet midt imellom de tre stedene. En slik felles flyplass var ment å erstatte de tre kortbaneflyplassene Kjærstad i Mosjøen, Stokka i Sandnessjøen og Røssvoll i Mo i Rana. Men både samferdselsdepartementet og Avinor har flere ganger skrinlagt planene fordi de værmessige forholdene ikke var gode nok. I 2007 ble selskapet Polarsirkelen Lufthavnutvikling (PLU) etablert, og det lanserte planer om en ny flyplass på Hauan i Mo i Rana. Bak selskapet står næringslivet i Rana, som har gått inn med kapital fordi en storflyplass vil gi næringslivet store fordeler med bedre flytilbud. Samtidig ble alternativet i Drevja løftet fram igjen. Aktørene i Vefsn godtok ikke de gamle værmålingene, og det satt i gang nye undersøkelser. Det kom også nye signaler fra Luftfartstilsynet. Dermed ble selskapet Helgeland Lufthavn (HL) etablert, med Vefsn kommune som en viktig aktør. Dette var

[3] Denne delen av studien omfatter Helgelands Blad, Helgeland Arbeiderblad og Rana Blad sin dekning av flyplass-striden høsten 2010, og teller 165 artikler som er analysert kvantitativt.

[4] De fire avisene er Finnmark Dagblad, Brønnøysunds Avis, Avisa Hordaland og Gudbrandsdølen Daghningen.

opptakten til en langvarig nabostrid. Debatten har gått om Helgeland trenger en storflyplass, og ikke minst, *hvor* denne i så fall bør ligge: Hauan i Rana eller Drevja/Elsfjord i Vefsn? Parallelt jobbes det også på Ytre Helgeland for å få forlenget rullebanen på Stokka lufthavn i Sandnessjøen. Her er frykten at en ny storflyplass på Indre Helgeland vil få negative konsekvenser for Stokka lufthavn.

Saken er en klassisk lokaliseringskonflikt, der tre nabobyer kjemper mot hverandre og for sitt eget prosjekt, med både politikere og næringslivet som sentrale aktører. Saken favner både om samferdselspolitikk, næringspolitikk og vilkår for næringsutvikling og befolkningsutvikling. Denne lokale kampsaken er også mye omtalt i de tre lokalavisene Helgelands Blad, Helgeland Arbeiderblad og Rana Blad.

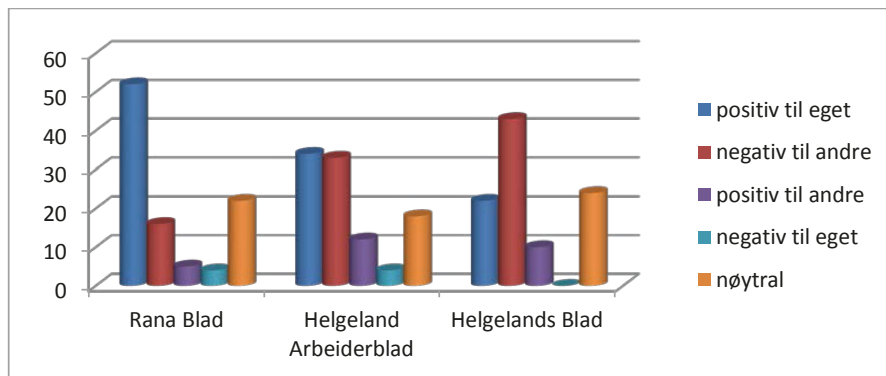
Tabell 1. Flyplass-striden på Helgeland

Sted (kommune)	Ønsket flyplass-løsning	Avis (opplagstall)
<i>Mo i Rana (Rana)</i>	<i>Ny storflyplass på Hauan: Polarsirkelen Lufthavnutvikling (PLU)</i>	<i>Rana Blad (10.338)</i>
<i>Mosjøen (Vefsn)</i>	<i>Ny storflyplass i Drevjadalen/Elsfjord: Helgeland Lufthavn (HL)</i>	<i>Helgeland Arbeiderblad (8.461)</i>
<i>Sandnessjøen (Alstahaug)</i>	<i>Forlengelse av Stokka lufthavn fra 899 til 1199 meter</i>	<i>Helgelands Blad (5.201)</i>

I innholdsanalysen har jeg blant annet jeg sett på hvordan flyplass-striden framstilles.

Hvordan vinkler avisene omtalen av de ulike flyplassalternativene?

Figur 1: Avisenes vinkling i flyplass-striden⁵

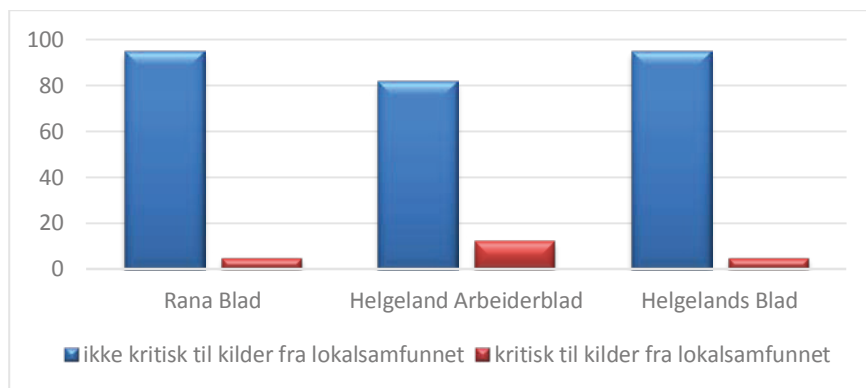
[5] Med positiv vinkling menes artikler som er positive til de ulike flyplassalternativene. Nøytrale artikler er artikler som verken er tydelig negative eller tydelig positive til de respektive flyplassprosjektene: storflyplass enten i Rana eller Vefsn eller utvidelse av Stokka Lufthavn i Sandnessjøen. Med negativ vinkling menes artikler der hovedfokus tydelig er vinklet mot. Der jeg har vært i tvil, har jeg kodet artikkelen som nøytral for å unngå store urettmessige utslag i positiv eller negativ retning.

Som vi ser av figur 1, synes hovedmønsteret å være at avisene skriver positivt om «sin egen» flyplass og negativt om konkurrentenes. Avisene bringer i liten grad artikler som er negativt vinklet når det gjelder deres egne prosjekt. I både Rana Blad og Helgeland Arbeiderblad har fire prosent av artiklene negativ vinkling når det gjelder flyplassprosjektet i deres dekningsområde, mens ingen av artiklene i Helgelands Blad er negativt vinklet for avisas «egen» flyplass. Vi ser også noen forskjeller mellom avisene. Rana Blad bringer flere positive artikler om flyplassalternativet i sitt område enn de bruker spalteplass på å fortelle negative artikler om konkurrentens. Helgelands Blad har derimot en større andel artikler som er negativ til de andre alternativene, enn andelen artikler som er positiv til sitt eget. Helgeland Arbeiderblad trykker artikler med negativ vinkling av konkurrenten i like

stor grad som de publiserer positive artikler om egen flyplass. Til tross for disse forskjellene mellom avisene synes den generelle tendensen i avismaterialet å være at omtalen av eget prosjekt og egne aktører er positiv, mens omtalen av de konkurrerende prosjektene er negativ. Dagsordenen i alle de tre avisene kan karakteriseres som patriotisk. De lokale mulighetene trekkes fram, og motpartens flyplassalternativ blir omtalt i negative vendinger.

I innholdsanalysen har jeg også sett på om avisene stiller kritiske spørsmål, eller om de er kritiske til kildene som er intervjuet. Den viser at andelen kritiske saker spenner fra 28 til 35 prosent i de tre sakene, der Helgelands Blad er den avisa som oftest stiller kritiske spørsmål, og Rana Blad sjeldnest. I denne delen av analysen har jeg også skilt mellom kilder innad i lokalsamfunnet og kilder utenfor. (Se figur 2).

Figur 2. Kritiske artikler

Figur 2 viser at andelen kritiske artikler synker betraktelig ved denne inndelingen. Mellom fem og tolv prosent av artiklene stiller kritiske spørsmål til aktører fra eget lokalsamfunn. Derimot rettes de kritiske spørsmålene i størst grad til aktører utenfor det lokalsamfunnet avisa er en del av. Avisene stiller sjelden spør-

mål ved premissene for argumentasjonen i det lokale flyplassprosjektet. Derimot retter de kritiske spørsmål til konkurrerende aktører, eller til kilder som støtter konkurrenten eller uttaler seg negativt om deres eget. Dette samsvarer med tendensen i en britisk studie av lokale aviser i Yorkshire (O'Neill and O'Connor 2008).

Her beskrives de lokale journalistene mer som passive mottakere av informasjon enn aktive og selvstendige granskere.

Konflikt og muligheter

Gjennom de tre lokalavisenes dekning av denne saken framstår konflikten som et svært sentralt element. 40 prosent av materialet har lokaliseringsstriden som det overordnede temaet. Alle de tre avisene bringer en rekke artikler som er vinklet på strid og kampen mellom aktørene. I Helgelands Blad finner vi flere vignetter der striden er det sentrale, som «Kampen om flyplassene», og «Flyplaszturbulensen». Avisa har også en fast faktaboks som ledsager mange av artiklene, med tittelen «Flyplassrivalene». Gjennom disse ordvalgene forsterkes bildet av denne saken som en kamp og en strid mellom aktørene i Vefsn og Rana. Også gjennom ordvalg og omtale av de ulike aktørene blir bildet av strid og konflikt ytterligere forsterket. Helgelands Blad formidler omtalen av Polarsirkelen Lufthavnutvikling i Rana gjennom et bilde av en som sniker i køen og presser på for å få fortgang i saken. Daglig leder Henrik Johansen omtales som «Rana-aktivist», og «markedsfører», som har «svidd av» 12,3 millioner i kampen for flyplass.

Alle de tre avisene formidler også et bilde av at en flyplassløsning i nettopp deres kommune er nødvendig. For Helgelands Blad handler det om at det er nødvendig med en lengre rullebane på Stokka for næringslivet på Ytre Helgeland, for oljevirksomhet og basedrift. For Rana Blad er premisset at storflyplass i Rana er avgjørende for befolkningsvekst og utvikling av næringsliv i hele regionen. Daglig leder i Polarsirkelen Lufthavnutvikling uttaler at: «Her

finns det ingen tapere, bare vinnere»⁶, et sitat som også blir uthevet i artikkelen. Når Luftfartstilsynet legger konsesjonsbehandlingen på is, blir det karakterisert som «En hån mot næringslivet».⁷ Flere kilder i Rana Blad understreker gjentatte ganger hvor viktig en storflyplass er for å få ei positiv utvikling av næringsliv, reiseliv og turisme. Avisa har vignetter som «Flyplass: oljetopp og oppdrettsnæring opptatt av framtidige behov».⁸ Også Helgeland Arbeiderblad er opptatt av behovet til næringslivet i sitt dekningsområde, og avisa

forteller om næringslivets frykt for å sakke akterut dersom det blir bygd storflyplass hos naboene, under tittelen «Skrekkbilde uten flyplass».⁹ Et viktig premiss i Helgeland

*«Dagsordenen i alle de tre
avisene kan karakteriseres
som patriotisk»*

Arbeiderblads dekning er at det konkurrerende flyplassalternativet aldri vil kunne bli en felles storflyplass for hele regionen, til det vil den være for usentralt plassert.

Nært knyttet til det å rette oppmerksomheten mot nødvendighetene er også fokuseringen på mulighetene. Ringvirkningene av en flyplassutbygging er et sentralt tema i avisdekningen. Flyplassen betyr arbeidsplasser, befolkningsvekst og utvikling av næringsliv og turisme. Det handler om de mulighetene som regionen og næringslivet har for å vokse og utvikle seg – bare det riktige flyplassalternativet blir valgt. Rana Blad formidler flere ganger at Helgelandsregionen vil sakke akterut uten en storflyplass. Dekningen bærer tydelig preg av at avisa vil fortelle om de positive sidene ved prosjektet i sitt dekningsområde og understreke regionens behov. Avisa bruker hyppig vig-

[6] Rana Blad 22.10.2010.

[7] Rana Blad 4.11.2010.

[8] Rana Blad 28.10.2010.

[9] Helgeland Arbeiderblad 4.11.2010.

nettering, som: «Flyplass: mener fakta viser at det blir flere avganger fra Rana»,¹⁰ og «Reiseliv: spår storstilt reiselivsutvikling med storflyplass». Tilsvarende blir flyplassalternativet hos naboene framstilt som et prosjekt som ikke er realistisk, og karakterisert med titler som «ikke egnet», «ikke realistisk» og «vingeklippet». Med andre ord: Det handler om å framheve sitt eget alternativ og formidle negative bilder av det andre. Sentrale tolkningsrammer i denne saken handler om konflikten rundt flyplassen og de mulighetene en flyplass vil gi for de ulike lokalsamfunnene.

Stedsbranding handler om å rendyrke visse aspekter ved den lokale identiteten og så forsøke å kommunisere det ut i verden (Aarsæther og Nyseth 2011: 63). De tre lokalavisenes dekning av denne striden har klare elementer av stedsbranding i seg. Alle avisene er opptatt av de mulighetene og den positive utviklingen en flyplassutbygging vil føre til i deres nedslagsfelt. Kampen for flyplassen er en lokal kampsak, der målet er å få noe nytt til samfunnet: en ny og større flyplass. Ut fra et sentrum–periferi-perspektiv er det her tre ulike periferier som kjemper mot hverandre. De har alle sentrale myndigheter som adressat, og de ønsker at myndighetene skal velge den flyplassløsningen som tjener nettopp deres lokalsamfunn best. De tre lokalsamfunnenes kamp mot hverandre handler også om å unngå å bli en periferi i egen region.

En ny og større flyplass vil gi vekst og gjøre vertskommunen til et mer sentralt sted i den regionen som de tre lokalsamfunnene alle er en del av. Tilsvarende er redselen for at næringslivet og turismen blir svekket dersom de ikke får flyplass. Sentrum og periferi er tøyelige begrep. Hva som er sentrum og hva som er periferi, endrer seg.

*«Gjennom disse ordvalgene
forsterkes bildet av denne saken
som en kamp og en strid»*

Mediedekningen som tema: ulike virkelighetsbilder

Den kvantitative innholdsanalysen viser at i

ni prosent av artiklene er mediedekningen av saken i seg selv det bærende temaet. De tre avisene omtaler både sin egen og de andres dekning. Det handler hovedsakelig om to forhold:

1. Avisene bringer ulike tolkninger av hva kilder har sagt, og imøtegår hverandres framstilling.
2. Kilder gir uttrykk for manglende tillit til hvordan avisene dekker saken.

Nyhetsmaterialet inneholder flere eksempler på hvordan avisene kommer med ulike tolkninger av hva kilder har sagt og ment, spesielt gjelder dette Helgelands Blad og Rana Blad. Avisene har ulike versjoner av de samme hendelsene, og de lager nyhetssaker på bakgrunn av den andre avisas journalistikk. Et eksempel handler om forskjellig tolkning av et brev fra Avinor angående Polarsirkelen Lufthavnutvikling.

HELGELANDS BLAD

«Avinor kritiserer PLU:
En varslet buklanding»

RANA BLAD

«Avinor avviser
brudd»

[10] Rana Blad 21.09.2010.

Det begynner med at Helgelands Blad forteller at Avinor har kritisert Polarsirkelen Lufthavnutvikling.¹¹ I tillegg bringer avisa en kommentar, signert redaktør Morten Hofstad, der han karakteriserer brevet som oppsiktsvekkende og sier det slakter sentrale deler av PR-materialet til PLU. Videre skriver han: «de som har fulgt litt med de siste par årene har sett hvordan nær sagt alle midler har blitt tatt i bruk for å kjøre fram det samferdselspolitisk åpenbart håpløse prosjektet på Mo». Dagen etter forteller Rana Blad at Avinor stiller seg uforstående til denne versjonen.¹² Flyoperativ sikkerhetsrådgiver Bronger i Avinor skjønner ikke hvordan Helgelands Blad kan framstille saken som de gjør, og sier Avinor ikke har brutt, men kun avsluttet oppdraget de fikk fra departementet. Bronger sier det ikke ligger noen dramatik i dette i det hele tatt, og at Helgelands Blad har tolket brevet helt feil. Rana Blad har også intervjuet redaktør Hofstad og stilt ham kritiske spørsmål til hvordan avisa har tolket og framstilt saken.

De to avisene bringer også ulike versjoner av hvorvidt fylkesrådsleder Odd Eriksen har støttet Polarsirkelen lufthavnutvikling og flyplass i Rana eller ikke.

«Leder Odd Eriksen og resten av fylkesrådet mener Polarsirkelen Lufthavn er det beste alternativet for en storflyplass på Helgeland.» Inne i avisa er tittelen «Går for Polarsirkelen Lufthavn», og artikkelen handler om at fylkesrådet vil kreve konsesjonsbehandling: «—[...] Polarsirkelen lufthavn er så langt vi mener det beste alternativet. De er de eneste som er kommet så langt at de kan behandles i Luftfartstilsynet [...], sier Eriksen.»

Men i Helgelands Blad er framstillingen av fylkesrådslederens uttalelser noe annerledes. Her understrekes det at fylkesrådet støtter storflyplass, men at det ikke har gjort vedtak om lokalisering. Helgelands Blad spør også Eriksen om det er dekning for tittelen i Rana Blad:

«— Det er vel det dere kaller for journalistisk frihet, svarer Eriksen.

— *Så her har Rana Blad dratt deg etter håret?*

— Det har jeg ingen kommentar til.»

Dagen etter har Rana Blad intervjuet Eriksen på nytt. Her sier Eriksen at han er korrekt sitert i Rana Blads første oppslag:

RANA BLAD

«Går for
Polarsirkelen
Lufthavn»

HELGELANDS BLAD

«Støtter stor flyplass. Men
fylkesrådet har ikke gjort
vedtak om lokalisering»

RANA BLAD

«Har bare et
alternativ å
forholde oss til»

Først forteller Rana Blad over hele førstesiden at fylkesrådet vil ha storflyplass og stiller seg bak Hauan.¹³ I førstesideingressen kan vi lese:

[11] «Avinor kritiserte PLU: – Vil ikke hovere», *Helgelands Blad* 1. oktober.

[12] «Avinor avviser brudd», *Rana Blad* 2. oktober.

[13] *Rana Blad* 24. november 2010.

«— Det jeg er sitert på stemmer utmerket. Det stemmer også at vi per i dag bare har ett prosjekt, og at det er det vi jobber for nå. Jeg ser at noen har tolket Rana Blads vinkling dit hen at vi med dette går inn for en spesiell lokasjon. Det har vi selvsagt ikke anledning til i denne omgang. Det er likevel korrekt at det i dag kun jobbes med et alternativ, og det legges ikke

Lokalavis i polarsirkellandet

RanaBlad

ONSDAG 8. DESEMBER 2010 MO I RANA NR 284/108. ÅRGANG 108. SALG KR 20,-

MENINGER: «Kvalitetsbegrepet blir misbrukt i enhver argumentasjon...» SIDE 13

Best på farger og trender **BELEGG SENTERET** VIKÅ+11 75 15 25 65

Nyheter

Vant kontrakt med NAV
Itella Information har vunnet tilbake kontrakten om scanning av meldekort. Det ser bedriften på som en fjær i hatten for deres virksomhet. Den årlige verdien er tre millioner kroner. **SIDE 10**

Kultur

Mo-filmer på DVD
Fra 1947 til i dag er det produsert endel kortfilmer fra Mo. Nå er både jernverksfilmene og Mo-filmen pluss endel andre bildeglimt til salgs på DVD. Ivar Hartviksen i MIP Info har stilt for utvalget. **SIDE 14 OG 15**

Sport

Den store turnfamilien
Rigmor Halsen (i oransj genser) har drevet med turn både som aktiv og som trener i en mannsalder. I går ledet hun fire barnebarn på Rana turnforenings årlige juleforestilling. **SIDE 16 OG 17**

Godtfolk

Noah Bakken Hansen
fylder fire år i dag. Vi gratulerer Noah og alle andre jublanter. **SIDE 26**
Les mer: www.ranablad.no

FAGEKSPERTER TROR IKKE PÅ DREVJA

- Ikke realistisk

Eksperter slakter flyplassprosjektet i Vefsn etter at det kom fram hvilke minima som er brukt i beregninga av den værmessige tilgjengeligheta. Fagfolkene er enige om at området må være paddeflatt for at det skal kunne bygges flyplass med 200 fot minima, noe som i følge de samme ekspertene ikke er tilfelle for Drevja-alternativet. **SIDE 4 OG 5**

Ikke ekstrem beredskap
Rana kommune ikke har så god beredskap at de greier å sørge for snafrie veier ved store snøfall. Det forteller bydriftssjef Ståle Lystfjord. Heller ikke Statens vegvesen har beredskap til å takle mye snø. **SIDE 6 OG 7**

Foto: Tor Martin Lønne Nordhaug

skjul på at det alternativet er Polarsirkelen Lufthavn, sier Eriksen.»

Vi ser altså flere eksempler på at de to avisene Rana Blad og Helgelands Blad tolker de samme kildene ulikt. Begge avisene lager artikler med utgangspunkt i den andre avisas journalistikk. De ettergår og kritiserer den andre avisas framstillinger av en kilde, og går til kilden for å sjekke hva kilden *egentlig* har sagt og ment. Helgelands Blad lager artikler for å tilbakevise støtte til Polarsirkelen Lufthavn og flyplass i Rana, og Rana Blad for å tilbakevise når Helgelands Blad har tolket kilder som negative til Polarsirkelen lufthavn. På mange måter kan dette minne om partiavisenes polemikk mot hverandre i partipressens dager. Bodøgaard (2012: 171) beskriver blant annet hvordan de to bodøavisene Nordlandsposten (tidligere høyreavis) og Nordlands Framtid (tidligere arbeiderpartiavis) bruker lederartiklene til å markere sine egne politiske standpunkt og kritisere den andres. Han finner en avispolemikk med klare innslag av sarkasme og ironi. Dette kan ligne på den polemikken vi finner i helgelandsavisene, både på kommentarplass og i nyhetsstoffet. Men her er partipolitikken og ideologien byttet ut med lokalisering og geografisk polemikk. Skillelinjene mellom avisene handler om geografi og valg av flyplassalternativ, ikke om politisk tilhørighet. Den politiske ismen er byttet ut med lokalismen. Denne polemikken er også med på å gjøre avisene til aktører i striden, på lik linje med andre aktører som kjemper for eller mot det ene eller det andre flyplassalternativet. Mediedekningen i seg selv blir en del av selve flyplass-striden.

Gjennom flere av avisartiklene ser vi også eksempler på at kildene gir uttrykk for at de

mangler tillit til avisene på Helgeland. For eksempel bringer Rana Blad en sak fra fylkestinget, der samferdselsråd May Valle gir uttrykk for skepsis til avisdekningen:¹⁴

«— En ting må jeg få si. Når det gjelder disse avisene ..., begynte hun, før hun ristet litt på hodet til spredt latter fra salen.

— Dere må ikke ta det som står i disse avisene som den evige sannheten når det gjelder denne saken. Vi må ikke la oss styre av avisartiklene, for da blir vi mer forvirret enn opplyst, la hun til.»

Av denne tekstbiten går det fram at politikernes tillit til det de leser i de tre avisene i denne saken, er begrenset. Også i flere av sakene

jeg viser til ovenfor, gir ulike kilder klart uttrykk for en begrenset tillit til lokalmediene. Vi husker blant annet at fylkesrådsleder Odd Eriksen sier til Helgelands Blad at Rana Blads tolkning

av hans utsagn kan karakteriseres som journalistisk frihet.¹⁵ Med andre ord ser vi at deler av journalistikken rundt flyplassen handler nettopp om journalistikken, og at sentrale kilder og aktører mangler tillit til de tre avisenes dekning. De oppfatter avisene som aktører med en klar agenda for å framstille saken på den ene eller den andre måten. De kildene som gir uttrykk for manglende tillit, er sentrale aktører med makt til å legge premisser og ta beslutninger i denne saken: politikere og luftfartsmyndigheter.

Den fredede sonen: Vaktbikkje for «sin» flyplass

Flere svenske forskere har vært opptatt av for-

[14] «Refset Helgelandsavisene», Rana Blad 7.10.2010.

[15] «Støtter storflyplass. Men fylkesrådet har ikke gjort vedtak om lokalisering», Helgelands Blad 24.11.2010.

*«Mediedekningen i seg selv
blir en del av selve
flyplass-striden»*

holdet mellom lokalmedier og samfunn i lokaliseringsskonflikter. Larson (1998: 132) beskriver relasjonen mellom journalister og kilder som en fredet sone i slike saker, der spillereglene er annerledes enn ellers. Journalistene er mindre kritiske, og journalister og kilder konvergerer i en felles kamp for lokalsamfunnets ve og vel. Når lokalsamfunnets interesser trues utenfra, blir de lokale mediene en del av det lokale forsvaret, og de blir en del av den lokale kampanjen, både på nyhetsplass og kommentar-plass (Nygren 2005: 70). Alle de tre avisene på Helgeland synes å være en del av en slik fredet sone, der de kjemper for sitt eget flyplassprosjekt og mot naboens sammen med næringsliv og politikere. Avisene stiller få kritiske spørsmål til aktører i eget dekningsområde. Allern har laget en studie av avisers rolle som politisk engasjerte lokale patrioter. Han beskriver hvordan de støtter økonomiske interesser og krever bedre infrastruktur, og han karakteriserer dem som agitatorer for deres egen region (2007: 75). På samme måte framtrer lokalavisene på Helgeland som agitatorer for sine flyplassprosjekt i sine lokalsamfunn, og samtidig som motstandere av naboens. I dekningen av denne saken framstår alle de tre avisene som klare aktører i striden. Men aktørrollen handler ikke om én bestemt partipolitisk løsning. Alle tre avisene framstår derimot som vaktbikkjer for sitt eget flyplassprosjekt, de forsvaret sitt eget og polemiserer mot avisa i nabobyen. Den aktørrollen avisene inntar, kan karakteriseres som en sterkt patriotisk rolle på vegne av deres eget lokalsamfunn.

Det doble oppdraget

Så langt har vi sett hvordan den lokale journalistikken ser ut på trykk når det gjelder en lokal kampsak, og hvilken rolle lokalpressen spiller når lokalsamfunnets interesser er truet.

Men hva tenker og mener journalister og redaktører i lokalredaksjoner selv om sitt samfunnsoppdrag? Hvordan forstår de sin profesjonsrolle? Det har vært tema i en intervjustudie jeg har gjort, med ni redaksjonelle informanter ansatt i fire ulike lokalaviser.¹⁶ Det er viktig å presisere at denne intervjustudien ikke er en del av flyplass-studien, og den er ikke gjort i de samme redaksjonene. Flyplassstriden belyser lokalpressens rolle i en typisk lokal kampsak. Den intervjustudien jeg skal drøfte videre, handler om oppfatninger av samfunnsoppdraget i mer generelle termer. Hensikten er å utfor-

ske *høvelighetslogikken* i lokalredaksjonene: hvilke normer, verdier og rutiner som er viktige i arbeidet, og hvordan dette preger bruken av det profesjonelle skjønnet.

Alle informantene jeg har intervjuet, legger vekt på det kritiske oppdraget. En av informantene sier:

«Det er viktig at vi som lokalpresse ikke skal være ukritiske eller nyttige idioter for noen, heller ikke for næringslivet.»

Informantene bruker begrep som «vaktbikkje» når de beskriver sitt samfunnsoppdrag. De mener det er like viktig for lokalpressen som det er for store redaksjoner. Slik argumenterer de for at de journalistiske normene og verdiene er de samme, uansett størrelse og geografisk plassering. Men samtidig som informantene er opptatt av det kritiske oppdraget, påpeker de at lokaljournalistikken også har en annen samfunnsrolle enn å være kritisk. Informantene bruker uttrykk som «limet i samfunnet» og «å være en bidragsyter».

[16] De fire avisene er Finnmark Dagblad, Brønnøysunds Avis, Avisen Hordaland og Gudbrandsdølen Dagingen.

De mener avisa har en oppgave når det gjelder identitet og tilhørighet:

«Vi har så godt som hundre prosent dekning i kjerneområdet. Alle leser avisa. Det gir oss selvfølgelig et ekstra ansvar når vi vet at det er sånn.»

På denne måten ser informantene på lokalavisa som en viktig identitetsmarkør i lokalsamfunnet, der dens oppgave blant annet handler om å gi innbyggerne en felles referanseramme til samfunnet de lever i. En sentral oppgave for pressen, slik det er formulert i mediepolitiske dokumenter, handler nettopp om identitet, kultur og språk. På riksplan er det medienes oppgave å opprettholde den nasjonale kulturen og identiteten, på lokalt plan er dette lokalpressens oppgave. Anderson (1996) har skrevet om det forestilte fellesskap, og om

bli både millionær og milliardær for den del.»

En annen sier:

«Vi skal være ei vaktbikkje overfor næringslivet. Samtidig er det også dette med å løfte det fram i offentligheten, få fram de som er gode.»

Her ser vi at informantene trekker fram det å fokusere på det positive som en viktig del av oppgaven. Vi ser en delt og ambivalent oppfatning av samfunnsoppdraget. På den ene siden argumenterer de for at de journalistiske verdiene og normene er de samme uansett redaksjon. Samtidig argumenterer de for at lokalpressen også har et annet oppdrag, der de skal løfte fram det positive og bidra til identitet og tilhørighet. Vi kan oppsummere oppfatningen av det delte samfunnsoppdraget i følgende figur:

Figur 3: Det delte oppdraget

hvordan de trykte mediene har spilt en historisk rolle i utviklingen av den nasjonale identiteten. På samme måte spiller de lokale mediene en viktig rolle for å utvikle tilhørigheten i lokalsamfunnet. Lokalavisene har en sterk symbolverdi, og de kan ses som symbolet for det lokale samfunnet (Weibull 2000: 226). Det er nettopp denne oppgaven som gjelder identitet og tilhørighet, informantene i intervjustudien her legger vekt på. De ser det også som en viktig oppgave å løfte fram det positive:

«Vi bør også være flinke til å fokusere på at det er lov å ha suksess, det er lov å gjøre det bra og

Også Erdal (2010: 183) beskriver lokalredaktørers oppfatning av samfunnsrollen som en drakamp mellom lokalpatriotisme og kritisk journalistikk. Hovden (2010: 254–255) har studert norske journalisters yrkesideal og utviklet fire idealsett. Det er *oppdragere, spillere, agnostikere og granskere*. Oppdragerne jobber ofte i medier med høy journalistisk kapital, som landsdekkende medier. De jobber oftere med spesifikke saksfelt enn som allroundere, og de ser journalistikken som en positiv kraft i samfunnet. Spillerne ser ofte journalistikken mer som et håndverk enn et kall. De er opptatt av politisk nøytralitet som en viktig egenskap

og har objektivitet som et ideal. Speilerne jobber oftest i redaksjoner med lav journalistisk kapital, og oftere i lokalpressen enn i spesialiserte publikasjoner.

Hovden beskriver agnostikerne som fellets outsiders. De jobber ofte med oppgaver utenfor idealmodellen, som design, foto og redigering. Til slutt har vi granskerne, som jobber i redaksjoner med høy journalistisk kapital, som fagpresse og tunge nisjeaviser. De er spesialister oftere enn generalister. I Hovdens typologi finner vi også de fleste lokaljournalistene i gruppen som spillere, der nøytraliteten anses som viktig.

Til en viss grad stemmer det med mine funn i intervjuanalysen. Når det gjelder næringslivsjournalistikken, legger lokaljournalistene vekt på at deres oppgave handler om å følge med næringslivet i både gode og onde dager. Men de er også opptatt av det kritiske idealet, og er dermed inne på granskernes område. Samtidig legger de stor vekt på det positive oppdraget og ansvaret for å bidra til vekst og optimisme. Et slikt ideal kan vanskelig karakteriseres som nøytralt. I den konkrete dekningen av flyplassstriden ser vi også en journalistikk med et klart aktørpreg. Når journalistikken skal bidra til ei utvikling i ei bestemt retning, er den også en deltaker og ikke bare en tilskuer. Idealet om objektivitet er på mange måter en motsats til idealet om å bidra og fremme ei bestemt utvikling i samfunnet. Rolleoppfatningene og yrkesidealene slik de framkommer både i intervjuanalysen og casestudien av flyplassstriden, gir grunn til å diskutere om vi kan føye til en femte journalisttypologi, som særlig kjenner tegner lokaljournalisten. Den typologien kan vi kalle patrioten, med samfunnsbyggingen som et viktig ideal. I nasjonal sammenheng handler patriotisme om en følelse av kjærlig-

«vi kan føye til en femte journalisttypologi, som særlig kjenner tegner lokaljournalisten. Den typologien kan vi kalle patrioten»

het og plikt til sitt land. På lokalt nivå handler den lokale patriotismen om plikt og kjærlighet til lokalsamfunnet. Den kan også knyttes til lokalmedienes rolle når det gjelder å skape tilhørighet og bygge identitet, slik nettopp også den norske pressepolitikken legger vekt på. Patrioten er opptatt av å støtte opp om lokalsamfunnet, fremme det positive og styrke identiteten. Patrioten bidrar gjerne til stedsbranding og bygger et positivt omdømme av eget lokalsamfunn. Patrioten tar del i en lokal kampsak på vegne av lokalsamfunnet. Den patriotiske lokaljournalisten bidrar også til å skape en oppfatning av lokalsamfunnet som et godt sted å være. Det

minner om partijournalistens oppgave med å skape oppslutning om partiets journalistikk. Partijournalistikken og lokalpatriotismen har mange likhetpunkter (Høyer 1995: 386).

Vi ser en høvelighetslogikk i de lokale redaksjonene som handler om et delt oppdrag og en delt rolle. På den ene siden er høvelighetslogikken forankret i et uavhengighetsideal, med røtter i avpartifiseringen og profesjonaliseringen av journalistikken. På den andre siden er høvelighetslogikken forankret i et fellesskapsideal, med vekt på ansvaret for lokalsamfunnet som det lokale mediet er en del av. Men den doble rollen oppleves også som vanskelig og motsetningsfylt. Ambivalensen er tydelig og kan betraktes som et dilemma mellom to ulike lojaliteter: profesjonslojaliteten på den ene siden og lojaliteten til lokalsamfunnet som avisa er en del av, på den andre. Profesjonslojaliteten i journalistikken ligger i det kritiske og uavhengige oppdraget. Det er kritisk og gravende journalistikk som gir prestisje, priser, heder og ære. Journalistene og redaktørene opplever også en lojalitet til lokalsamfunnet, ikke minst fordi nærheten gjør at

HELGELAND
ARBEIDERBLAD

Torsdag 30. september 2010 - Nr. 225 - Årg. 60 - Løssalg kr 20,-

DITT FØRSTEVALG
Se vår nye nettside!
moebljakk.no
Nygård's Trevarfabrikk a/s
HOLSTEN, B.L.D. GARBEIDET
Gullstikk, 2. og 3. etasje - 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30.

Ber Helgeland gi klar beskjed
– Helgeland må samle seg og selv legge premessene for sin egen framtid, sier stortingsrepresentant Ivar Kristiansen (H). Han var en av flere på gårdagens Hi-dag

«Misvisende og unyansert»

TORSDAG
Fengsel for bildrap
Side 9

Enige om krisesenter
Arnt Andersen (Høyre) bestfikk arbeid i Lofoten kommune, men mente likevel for at Sandnessjøen krisesenter skal legges i Mosjøen fra 1. januar.
Side 18 og 19

Avinor har flere kritiske innvendinger til Polarcirkelen i utflyttemarkeringen (PI) v flyplassen vil ha lavere risiko, høyere reduksjon av mindre vektforbrenningsenergi enn

Faksimile Helgeland Arbeiderblad 30. september 2010.

de må leve med konsekvensene journalistikken gir for både enkeltmennesker og samfunnet som helhet.

Samtidig skal det også påpekes at det på ingen måte bare er lokalpressen som agerer patriotisk. Det gjør også rikspresen. Dekningen av både store idrettsarrangement og Norges deltakelse i Melodi Grand Prix har gjerne sterke innslag av patriotisme. Etter vinter-OL i 2010 fikk for eksempel NRK kritikk i Kringkastingsrådet for å ha vært for patriotiske i sin dekning.¹⁷ Også når rikspresen omtaler norsk næringsliv i utlandet eller Norges rolle som for eksempel fredsforhandler i internasjonale konflikter, er dekingen ofte preget av en patriotisk holdning, der det formidles et positivt bilde av det norske og det norske bidraget, ikke ulikt den lokalpatriotismen vi ofte finner

[17] NRK får kritikk for patriotisme», artikkel publisert av NTB 11.03.2010.

i lokalpressen. Hvis norske interesser er truet, handler gjerne journalistikken om å forsvare nasjonens interesser. Mens det for rikspresen er det norske og det nasjonale som er i fokus i denne typen dekning, er det lokalsamfunnet og det lokale som er i fokus for lokalavisene.

Lokalisme og sentrum mot periferi

Gjennom avisenes dekning av flyplasstriden på Helgeland og lokaljournalister og redaktørers oppfatning av egen yrkesrolle, ser vi at det lokale og patriotiske er sentrale element. Dekningsområdet og lokalsamfunnet spiller en helt avgjørende rolle i de journalistiske profesjonsvurderingene. Synet på samfunnsrollen er delt, men det patriotiske oppdraget er en viktig del av høvelighetslogikken i de lokale redaksjonene. Lokalismen virker godt innarbeidet, både i de faglige normene og bruken av det profesjonelle skjønn, slik journalistikken framstår på trykk. Og spesielt sterkt framtrer lokalismen

i lokale kampsaker når det foreligger en ytre trussel mot lokalsamfunnet. I lokaliseringskonflikten på Helgeland ser vi en journalistikk der avisene framstår som tydelige aktører med en klar agenda og agiterer mot hverandre. Her er det patriotiske oppdraget uten tvil det som er mest framtreddende i dekningen, og sentrum–periferi-dimensjonen er tydelig. Det delte samfunnsoppdraget handler blant annet om å forsvare det lokale samfunnet mot trusler utenfra. Men det handler ikke bare om periferiens kamp mot sentrum, det handler også om en kamp der periferi kjemper mot periferi. I de tre helgelandsavisenes dekning av flyplass-striden ser vi en klar aktørrolle, tydelig fundert i geografi og lokalsamfunnet. Avisene agiterer mot hverandre og kjemper en tydelig kamp på vegne av lokalsamfunnet. Forsvaret av det lokale bærer preg av en overordnet agenda som minner om pressens tidligere tilknytning til partiene.

Et patriotisk samfunnsoppdrag kan tolkes som motstand mot sentrum, i tråd med Rokkans analyse av konflikten mellom sentrum og periferi. Lokalpatriotismen handler om å målbære lokale interesser for å styrke den lokale identiteten og fremme lokale arbeidsplasser. Forventninger utenfra, fra lokalsamfunn, kilder og aktører i samfunnet, handler til dels om at lokalpressen skal fylle nettopp en slik rolle (Mathisen 2007). Langt på vei henter journalistprofesjonen sin lojalitet gjennom avsløringsoppdraget og den kritiske funksjonen. Men i lokalsamfunnet handler den også om noe annet. Her handler det også om å være bidragsyter og heiagjeng. Det patriotiske oppdraget kan dermed trygge legitimiteten lokalt. Lokalismen og lokalpatriotismen framstår som en viktig drivkraft. Men samtidig er det ikke noe nytt at lokalavisene er patriotiske

i sin dekning. Også før partipressen var lokalavisene opptatt av å kjempe for det lokale når det forelå ytre trusler (Holand 2012: 33). Også under partipressen framsto lokalavisene som viktigere skapere av kollektiv identitet, og de var opptatt av lokalsamfunnets utvikling (Karlsen 2012: 145). Slik sett er det ikke grunnlag for å si at lokalpatriotismen oppsto *etter* at partipressen ble avviklet.

*«avisene framstår som tydelige
aktører med en klar agenda
og agiterer mot hverandre»*

Også under partipressen var konfliktlinjen mellom sentrum og periferi sentral, og avisene var opptatt av å forsvare det lokale. Samtidig er geografien og dekningsområdet blitt viktigere for avise-

nes profil enn før (Høst 2009). Et institusjonelt rammevilkår for lokaljournalistikken handler om geografi som et overordnet, styrende element. Avisene har alltid gjenspeilet konfliktlinjene i samfunnet de er en del av, men etter avviklingen av partipressen ble konfliktlinjen mellom høyre og venstre mindre sentral for lokalavisene. Etter hvert som avisene frigjorde seg fra partiene, oppsto nye bindinger idet de vendte seg fra partiloyalitet til leserloyalitet (Bastiansen 2009: 466). Partijournalistikken ble erstattet med en mer lokalbasert journalistikk (Bodøgaard 2012: 180). Leserene ble viktigere som *marked*.

For lokalpressen er det innbyggerne i lokalsamfunnet som er det viktigste lesermarkedet. Tilpasningen mellom tekst og lokale omgivelser er en naturlig del av formidlingen, og det forhandles mellom redaksjon og lokalsamfunn om hvordan lokalsamfunnet skal gjenspeiles (Høyer 1995: 386). Fra sine omgivelser møtes ofte lokaljournalisten sterke forventninger om nettopp å forsvare det lokale og bidra til optimisme og identitet. En patriotisk lokaljournalistikk kan dermed også være en kommersiell

suksess som trygger avisas legitimitet innad i eget lokalsamfunn, og styrker avisas posisjon i det lokale markedet.

Det å forsvare lokalsamfunnets interesser kan på mange måter sies å være en helt legitim oppgave for en lokalavis. For hvem skal ellers fortelle om verden sett fra distriktene og periferien sitt ståsted, hvis ikke lokalavisene skal gjøre det? (Mathisen 2010) Verden ser annerledes ut fra Helgelandskysten, Hammerfest og Førde enn fra Akersgata i Oslo. Lokalmediene bidrar med andre virkelighetsbeskrivelser enn rikspresen gjør, og de representerer dermed en stemme som nyanserer den offentlige debatten. Samtidig kan uttalelser fra sentrale kilder i flyplass-striden på Helgeland tolkes dit hen at det sterke lokale forsvaret også bidrar til å svekke avisenes

*«Verden ser annerledes ut fra
Helgelandskysten, Hammerfest og
Førde enn fra Akersgata i Oslo»*

troverdighet som nyhetsaktør. Når virkeligheten beskrives så forskjellig i Sandnessjøen, Mosjøen og Mo i Rana, er det vanskelig for kildene å stole på den informasjonen som gis. De kildene som uttaler dette, er langt på vei sentrale aktører som skal ta beslutningene i saken. Det blir dermed et paradoks at avisene i sin iver etter å forsvare det lokale ovenfor sentrale beslutningstakere, nettopp oppnår det motsatte: De mister sin troverdighet. Det kan også bety at

lokalavisene er en motstemme som ikke blir hørt i den offentlige debatten. Den sterke lokalismen synes å svekke avisenes gjennomslagskraft overfor aktører *utenfor* lokalsamfunnet. Samtidig er det trolig at ei patriotisk dekning av en lokal kampsak som vekker sterke følelser og engasjement, styrker avisas legitimitet *innad* i samfunnet.

Litteraturliste

- Allern, S.: *Kildenes makt: ytringsfrihetens politiske økonomi*, Pax, Oslo 1996.
- Allern, S.: *Nyhetsverdier: om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*, IJ-forlaget, Kristiansand 2001.
- Allern, S.: *From Party Press to Independent Observers? An Analysis of Election Campaign Coverage Prior to the General Elections of 1981 and 2005 in Two Norwegian Newspapers*. Nordicom Review, Jubilee Issue 2007, pp. 63–79.
- Anderson, B.: *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*, Spartacus, Oslo 1996.
- Bastiansen, H. G.: *Lojaliteten som brast: partipressen i Norge fra senit til fall 1945–2000*, Norsk pressehistorisk forening, Oslo 2009.
- Bastiansen, H. G.: *EF-striden: Partipressen for fall Imperiet vakler: 1945–2010* (pp. Pl. 43, s. 113–147, ill., faks., tab.), i Hjeltnes (red.): *Norsk partipresses historie*, bind 3, 2010.
- Bjerke, P.: *Refleks eller refleksjon?: en sosiologisk analyse av journalistisk profesjonsmoral*. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo 2009.
- Bodøgaard, J. O.: *Avisene og partiene, avpartifisering og nye utfordringer: (1970–1990)* (pp. s. 152–173). I Karlsen, W., Lundestad, S., Bodøgaard, J. O. A. S. H. L., & Sneve, S. *Start pressen! : avisene i Bodø gjennom 150 år*. Trondheim: Akademika.
- Cook, T. E.: *Governing with the news: the news media as a political institution*, University of Chicago Press, Chicago 1998.
- Erdal, I. J.: *Cross-media news journalism: institutional, professional and textual strategies and practices in multi-platform news production*, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo 2008.
- Freidson, E.: *Professionalism: the third logic*, Polity Press, Cambridge 2001.
- Holand, A. M.: *En ny offentlighet med tre aviser: (1862–1900)* (pp. s. 14–35). I Karlsen, W. og Lundestad, S. (red) (2012): *Start pressen!: avisene i Bodø gjennom 150 år*, Akademika, Trondheim.
- Hovden, J. F.: *Oppdragarar, granskarar, speglarar og agnostikarar: skisse til ein norsk journalisttypologi*, i Allern og Roppen (red) *Journalistikkens samfunnsoppdrag* (pp. s. 237–263), IJ-forlaget, Kristiansand 2010.
- Høyer, S.: *Pressen mellom teknologi og samfunn: norske og internasjonale perspektiver på pressehistorien fra Gutenberg til vår tid*, Universitetsforlaget, Oslo 1995.
- Høst, S.: *Det lokale avismønsteret: dekningsområder, mangfold og konkurranse 1972–2002*, Institutt for journalistikk, [Fredrikstad] 2005.
- Høst, S.: *Avisåret 2012*, Møreforskning, Volda 2013.
- Karlsen, W. og Lundestad, S. (red): *Start pressen!: avisene i Bodø gjennom 150 år*, Akademika, Trondheim 2012.
- Karlsen, W.: *Avisene i Bodø gjennom 150 år*. I Karlsen, W. og Lundestad, S. (red) (2012): *Start pressen! : avisene i Bodø gjennom 150 år*. Akademika, Trondheim 2012.
- Larsson, L.: *Nyheter i samspel: studier i kommunjournalistik*. The Department, [Göteborg] 2012.
- Mathisen, B. R.: *Lokalsamfunnets lim og lupe? Lokaljournalistikken analysert i et sentrum-periferiperspektiv* (Masteroppgave), Universitetet i Oslo, Oslo 2007.
- Mathisen, B. R.: *Lokaljournalistikk: blind patriotisme eller kritisk korrektiv?* IJ-forlaget, Kristiansand 2010.
- Mathisen, B. R.: *Gladsaker og suksesshistorier – en sosiologisk analyse av lokal næringslivsjournalistikk i spenningen mellom lokalpatriotisme og granskningsoppdrag*, doktoravhandling, Universitetet i Nordland, Bodø 2013.
- March, J. G., & Olsen, J. P.: *Rediscovering*

- institutions: the organizational basis of politics*, Free Press, New York 2013.
- NOU 1992:14: *Mål og midler i pressepolitikken*. Norges offentlige utredninger
- NOU 2000:15: *Pressepolitikk ved et tusenårsskifte Dags-presseutvalgets innstilling*. Norges offentlige utredninger
- Nygren, G.: *Inte bara kontokort: lokal journalistik ock kommunal tystnad*, Ordfront, Stockholm 1999.
- Nygren, G.: *Skilda medievärldar: lokal offentlighet och lokala medier i Stockholm*, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm 1999.
- Nygren, G.: *Yrke på glid: om journalistrollens de-professionalisering*, SIMO, Stockholm 2008.
- O'Neill, D., & O'Connor, C.: The Passive Journalist. *Journalism Practice*, 2(3), 487–500, 2008.
- O'Riordan, T.: *Globalism, localism and identity*, Earthscan, London 2001.
- Ottosen, R.: *I journalistikkens grenseland: journalistrollen mellom marked og idealer*, IJ-forlaget, Kristiansand 2004.
- Raaum, O.: *Pressen er løs!: fronter i journalistenes faglige frigjøring*, Pax, Oslo 1999.
- Rokkan, S., & Hagtvet, B.: *Stat, nasjon, klasse*, Universitetsforlaget, [Oslo] 1987.
- Sagar, T., & Croxall, J. New Localism: Implications for the Governance of Street Sex Work in England and Wales. *Social Policy and Society*, 11(04), 483–494.
- Slaatta, T.: *Den norske medieorden: posisjoner og privilegier*, Gyldendal akademisk, Oslo 2003.
- Syvertsen, T.: *Mediemangfold*, IJ-forlaget, Kristiansand 2004.
- Weibull, L.: *Svenska tidningshus i ett nytt medielandskap*. I Wadbring, I, och Weibull, L. (red.): *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: *Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG)*, Göteborgs Universitet 2000.
- Aarsæther, N. og Nyseth, T.: *Liv laga? – Stedsutvikling og stedsstrategier i nord*, i Jentoft, S., Nergård, J.-I., & Røvik, K. A. *Hvor går Nord-Norge?* Stamsund: Orkana akademisk, Stamsund 2011.
- Ørsten, M.: Nyhedsinstitutionen: et ny-institutionelt perspektiv på den medierede politiske kommunikation, i *Økonomi & Politik*, Vol. 78, nr. 3 2005, side 13–28.

Friheten er i dag Norges eneste partiede avis. Den eies og utgis av Norges Kommunistiske Parti, og kommer ut annenhver uke. Faksimile: Friheten nr. 1 2011.

5 Är partipressen död eller levande?

Reflexioner från et presshistoriskt seminarium

Lennart Weibull
Ph.D., Professor Emeritus,
Göteborgs universitet
lennart.weibull@jmg

Finns det fortfarande fog för att tala om en partipress? Har dagstidningarnas politiska betydelse ändrats? Hur ska vi beskriva den partipolitiska pressens förändring över tid? Det var några av de frågor som ställdes vid ett nordiskt seminarium på Mediemuseet i Odense i november 2012. Seminariet var anordnat av de presshistoriska föreningarna i Norge och Sverige. I det följande är syftet att lyfta fram några av de perspektiv som jag uppfattade som de centrala under seminariet och därigenom ge en bild av den nordiska partipressens förändring.

Vad ska vi mena med partipress?

Det är lätt att tala om partipress i mycket allmänna ordalag. Inte sällan blir partipress en synonym till politisk press, medan partipress ibland bara står för partiägda tidningar. Intrycket från seminariet var att det inte alltid var tydligt vad som avsågs med partipress. Men, som framfördes i diskussionen, är definitionsfrågan avgörande om det ska vara möjligt att karaktärisera partitidningarnas förändring över en längre tidsperiod. Den definition av

partipress som finns formulerad i den svenska nationalencyklopedin lyder: "tidningar och tidskrifter knutna till politiska partier. Sverige fick en utpräglad partipress i och med grundandet av de socialdemokratiska tidningarna under slutet av 1800-talet. Dessa uppfyllde alla kriterier på en partitidning: de ägdes av partiorganisationen, de hade ett innehåll som var präglad av partiets politik och de lästes huvudsakligen av partiets anhängare." (Nationalencyklopedin, 1994). Definitionen lyfter fram tre typer av

*«Dessa uppfyllde alla kriterier
på en partitidning: de ägdes av
partiorganisationen, de hade ett innehåll
som var präglad av partiets politik och
de lästes huvudsakligen av
partiets anhängare»*

kriterier på en tidnings relationer till ett parti: ägande, innehåll och läsare. Det är också en principdefinition som använts internationellt (Seymour-Ure, 1968).

Det är alltså i sista hand en definitions-

fråga vad som är partipress. Tidiga svenska studier av politisk press sökte på olika sätt precisera vart och ett av definitionens tre kriterier (Hadenius m fl, 1968, 1970). Utgångspunkten var ett intresse att studera graden av partianknytning. Med den var det möjligt att skilja ut partiägd press från den press där partianknytningen låg i att partiföreträdare var ledamöter i tidningsstyrelsen. Också innehållet preciseras bland annat genom att det görs en skillnad mellan ledare, nyheter och debattmaterial (Hadenius och Weibull, 1991). Tidningar med nära ägaranknytning till ett parti, tydlig anknytning till partiet på ledarplats och en partinära läsekrets kan definieras som partipress i snävare mening. Typexemplet för partipress

som togs upp i diskussionen är den nordiska socialdemokratiska pressen från starten fram till slutet av 1970-talet. Att en tidning har en partipolitisk linje på ledarplats kan innebära att det är frågan om partitidning, men måste inte göra det utan är beroende av vilka kriterier på partipress som appliceras. Partipressen är således en politisk press – men all politisk press är inte partipress. Däremot är en partipress med partianknytning ett kärnelement i den nordiska dagspressstraditionen (Hallin och Mancini, 2004).

Partipressens framväxt

Med tanke på seminariets tema var det historiska perspektivet i centrum. De nationella presentationerna hade fokus på framväxten av dagspressen i de enskilda nordiska länderna och dess relation till politik och partier. Redovisningarna pekar på den slående likheten hos partipressens utveckling i de fem nordiska länderna. Framväxten är fram för allt knuten till partipolitiseringsen av de nordiska samhällena under andra hälften av 1800-talet, i Island först efter 1900. Det fanns visserligen en politisk press redan tidigare, men den var i hög grad knuten till enskilda personer, t ex Lars-Johan Hiertas Aftonblad, och kan knappast betecknas som en partipress. Också i fråga om huvuddragen i framväxten finns det betydande likheter. Ofta var det stora politiska frågor som skiktade ut tidningarna efter ideologiska linjer, exempelvis konstitutionsfrågorna i Danmark och Norge, och tullfrågan i Sverige. Det var som regel liberala tidningar som drev utvecklingen, där den gemensamma nämnaren var kravet på demokratisering av samhället (Vallinder, 1962).

Ett annat gemensamt drag som lyftes fram var att den liberala pressens aktiva opinionsbildning tvingade moderata och konservativa

tidningar att profilera sig. Det talades om att många tidningar inom denna grupp snarast var uttryck för "motkrafter" till den liberala pressen. Det var huvudsakligen redan existerande tidningar som kom att bli moderata som exempelvis stiftstiderna i Danmark.

I termer av partipressdefinitionen rörde det sig inom både venstre- och höjrepresen om en personanknytning mellan parti och tidning. I stort sett samtliga tidningar inom dessa grupper var privatägda men med en ledning som ofta var närmast integrerad i det parti tidningarna stödde på ledar- och nyhetsplats. Det parti som i huvudsak saknade stöd från den existerande

pressen var socialdemokraterna. För partiet blev det därför viktigt att starta egna tidningar. I samtliga nordiska länder sker de första etableringarna i slutet av 1800-talet. Den socialdemokratiska pressen är, som redovisades i ett danskt bidrag, en tydlig agitationspress. Partipolitiken var överordnad publicistiken, innehållet var relativt smalt och nyheterna som regel partiska eller i varje fall kraftigt profilerade (Schultz, 2008). Den socialdemokratiska pressen hade inte samma lokala anknytning som de existerande tidningarna utan formulerade sitt budskap redan i tidningsnamnet som Vort Arbeide, Työmies, Arbetet och Alþýðublaðið. På samma sätt kom senare den vänstersocialistiska och kommunistiska pressen att fungera.

I samtliga nordiska länder etablerade senare även jordbrukets och landsbygdens organisationer egna tidningar. Särskilt i Finland kom detta att bli en mycket stark pressgrupp (Salokangas, 1982). Det är rimligt att tala om socialdemokratisk och en agrar dagspress som en typisk partipress i en snävare mening, låt

«Partipressen är således en politisk press – men all politisk press är inte partipress»

vara att de agrara tidningarna inte var partiägda utan som regel ägdes av bönder inom det lokala spridningsområdet. Ett sär skiljande drag i Finland var språkfrågan. En del av finskspråkighetens mobilisering på 1870- och 1880-talen var att få ett täckande tidningsnät runtom landet i syfte att driva frågan; partiorganisationer började man bygga upp först i början av 1900-talet

Ett par decennier in på 1900-talet hade partipresstrukturen i huvudsak lagts fast. Visserligen skedde det innovationer inom pressen som delvis pekade i en annan riktning, exempelvis Henrik Cavlings modernisering av danska Politiken redan under 1900-talets första år i syfte att skapa en bred omnibustidning, men de partianknutna tidningarna dominerade och på flertalet större orter i Norden hade det etablerats ett så kallat fireblad system. De stora partierna fanns "representerade" med en tidning var. Som framhölls i diskussionen kan det vara rimligt att se detta som ett sammanhållet system, där partier och tidningar hade nytta av ömsesidigheten. Också Island uppvisar under största delen av nittonhundratalet en typisk fyratidningsarsbild på nationell nivå; landet kan i detta sammanhang betraktas som motsvarande en landsdel i ett nordiskt land, alltså rikstidningar är också lokaltidningar (Broddason och Karlsson, 2009). Men under 1950-talet, i Danmark något tidigare, i Norge något senare, börjar systemet krackelera och partier och tidningar drar åt olika håll. Partierna söker nya vägar för opinionsbildning och särskilt de mindre tidningarna förmår i en ökad konkurrens om annonser inte längre hävda sin position. I samtliga nordiska länder, utom i Island, tillsattes på 1960- och 1970-talen pressutredningar som skulle analysera situationen och föreslå

åtgärder för att stödja den existerande pressstrukturen. Men innan vi går in på frågan om partipressens avveckling skall vi göra en kort exkurs om forskningen kring partipress.

Nordisk forskning om partipress

Partipressens framväxt under andra hälften av 1800-talet är huvudsakligen liktydigt med den moderna pressens framväxt. Som framhölls om Sverige, men som sannolikt gäller även för övriga nordiska länder, är de tidningar som var de upplagemässigt största på sina marknader omkring 1900 är de största även idag. Det råder således, trots de senaste decenniernas nedgång, en betydande stabilitet på tidningsmarknaden.

*«I samtliga nordiska länder sker
de första etableringarna i
slutet av 1800-talet»*

Att partipressen varit så stark i de nordiska länderna har medfört att mycket av den presshistoriska forskningen haft ett viktigt fokus på tidningarnas relationer till politik och partier. Den nordiska pressens historia är också i hög grad partipressens historia. De stora verken som analyserar pressens framväxt inom varje nordiskt land ägnar därför överlag ett stort utrymme åt partipressen. I den antologi över nordisk press som gavs ut av Einar Östgaard 1978¹ finns det i varje landkapitel en mellanrubrik som heter något på partipress. Samtidigt finns det en rad fördjupande studier som mer i detalj analyserar relationen mellan tidningar och partier och även berör frågan om vad som ska menas med partipress. Det kan finnas skäl att särskilt nämna tre nordiska forskare som, enligt min mening, gett särskilt viktiga bidrag till förståelsen av partipressens villkor: Niels Thomsen (1965, 1972) i Danmark, Svennik

[1] Författare till de olika länderkapitlen är: Ivar Eskeland (Island och Färöarna), Erik Lund (Danmark), Bo Pråntare (Sverige), Ulla-Stina Westman (Finland) och Einar Østgaard (Norge).

Høyer (1968, 1976) i Norge och Stig Hadenius (1968, 1970) i Sverige samt Svennik Høyer et al (1975) med ett komparativt perspektiv. Också de analyserande presshistorikerna som publicerats på senare år ger viktiga bidrag till förståelsen av partipressen (Dahl, 2010; Gustafsson och Rydén, 2000-2003; Tommila och Salokangas, 2000).

Vid sidan av strukturanalyserna finns det även en andra typ av forskning om partier och tidningar, nämligen den som blev en följd av de pressutredningar som initierades. Det var särskilt tydligt i Sverige, där många pressforskare fick uppdrag att belysa olika aspekter av den politiska pressen med fokus på partitidningarnas roll. De första studierna kom att handla om ekonomiska band mellan tidningar och politiska partier, men också om tidningarnas roll för den politiska opinionsbildningen. Lars Furhoff studerade partisubventioner till pressen och Jörgen Westerstahl analyserade dagspressens politiska roll (SOU 1965:22, 1968:69). Inom ramen för 1972 års pressutredning, den hittills mest omfattande svenska pressutredningen som lade grunden till dagens presstöd, belyste Karl Erik Gustafsson tidningsmarknadens ekonomiska villkor och det gjordes en stor studie av dagspressens innehåll och läsare (SOU 1975:78, 1975:79). Även om exemplen är hämtade från Sverige visar en genomgång av Nordicom:s publikationsdatabas att den politiska pressen generellt ägnas stort intresse under 1970-talet. Troligen stimulerade just debatten om partitidningarnas ändrade roll forskningen, inte minst studier av så kallade andratidningars villkor (t ex Engwall, 1983; Jonsson, 1977) eller vad som händer då en tidning för lokalt monopol (t ex Linderöth, 1981). Möjligen finns det en

tendens att de politiska frågorna minskade i betydelse medan de ekonomiska blev allt vanligare.

Intresset för partipressen som forskningsobjekt hänger nära samman med intresset för struktur- och innehållsstudier. I sådana analyser krävs det som regel att man tar hänsyn till politiska faktorer. Det senare har i samtliga nordiska länder i varit utmärkande för studier av nyhetsförmedling. 1980-talets "cultural turn" inom medieforskningen flyttade dock bort intresset från de traditionella politiska frågorna. Det kom att leda till ett minskat intresse för frågor om relationen mellan press och politik, vilket även kan utläsas i data från Nordicom:s publikationsdatabas.

Även om forskningen om den nordiska politiska pressen sammantaget är omfattande så finns det en typ av studier som saknas: de komparativa analyserna. Det som ligger närmast kan snarast karaktäriseras som olika parallellberättelser, men det saknas systematiska studier på likheter och skillnader. Det som idag ligger närmast är Hallins och Mancinis (2004) framställning om olika typer politiska presssystem, där norra Europa, särskilt Norden, står för en modell, den korporativistiska. Som det framhölls i seminariediskussionen borde det initieras komparativa studier av olika aspekter på partipressen. Det underströks dessutom att ett fenomen som har så stora likheter nu framför allt bör studeras utifrån vilka skillnader som faktiskt finns – och varför.

Partipress idag?

Den fråga som dominerade seminariet gällde var partipressen står idag. Det rådde föga oväntat enighet om att det är en presstyp som efter hand avvecklats och ersatts av

«Även om forskningen om den nordiska politiska pressen sammantaget är omfattande så finns det en typ av studier som saknas: de komparativa analyserna»

omnibustidningar eller målgruppsinriktade publikationer. Den intressanta frågan var vad som varit de utmärkande dragen i partipressens förändring och vilka faktorer som påverkat utvecklingen.

De nationella översikterna gav en likartad bild av partipressens avveckling. Kopplingen mellan partier och tidningar har luckrats upp eller till stor del försvunnit. Det gäller i stort samtliga redovisade indikatorer på partipress.

I fråga om ägande är det särskilt tydligt i Danmark, Island och Sverige. Den danska socialdemokratiska pressen som ägdes av parti och fackföreningsrörelse är helt borta sedan Aktuelt

lades ner 2001 och den danska arbetarrörelsens ägarintresse begränsar sig till delägande i gratistidningen MetroXpress. Inte heller på Island finns det några partiägda tidningar kvar. I Sverige gick A-pressens i konkurs 1992 – idag finns endast två rörelseägda socialdemokratiska tidningar kvar, Piteå-Tidningen och Värmlands Folkblad, båda mycket lokala – och 2005 sålde Centerpartiet sin tidningsgrupp. Endast i Finland finns det fortfarande ett par flerdagartidningar som har tydliga band till ett politiskt parti, men det är tidningar som står svagt på tidningsmarknaden. Norge uppvisar dock ett annat mönster i och med att A-pressen snarast stärkt sin roll som stor mediekoncern och tidvis haft ägarintressen även i tv. Samtidigt är det tydligt att den norska A-presskoncernen inte har expanderat för att stärka Arbeiderpartiet utan mer för att tjäna pengar.

Att ägarbanden försvinner behöver inte betyda att tidningar upphör med att i sitt innehåll stödja en viss politisk riktning. I själva verket var detta det utmärkande draget för huvuddelen av all liberal och konservativ par-

tipress i de nordiska länderna. Ägarintressen från partierna saknades eller var små men det fanns som regel en personanknytning på både nyhets- och ledarplats. Som visades under seminariet är detta något som i viss utsträckning gäller också idag men det som skiljer sig från förr är att tidningarna inte längre har samma partipolitiska lojalitet utan framträder som ett eget intresse (Asp, 2010). Mönstret är i stort sett detsamma i hela Norden. Ett utmärkande drag som framhölls var att tidningarna

inte längre rycker ut till försvar för det egna partiet när det är ifrågasatt, ett annat att den lokala pressen ofta låter de lokala intressena ta över de politiska; "lokalismen" har snarast blivit en ny

*«lokalismen har snarast
blivit en ny politisk
tidningsideologi»*

politisk tidningsideologi. I Finland och Sverige är det ett typiskt drag att de regionala tidningarna blir alltmer lokala och koncentrerar sig på sitt spridningsområde. Den norska A-presskoncernen illustrerar ytterligare ett mönster, där en politisk ägare kan driva tidningar som har en annan politisk färg på ledarplats. I Sverige finns motsvarande situation på de orter där den dominerande borgerliga tidningen tagit över den socialdemokratiska andratidningen och där den senare behållit sin partipolitiska profil. Det som således kunde konstateras är att det inte längre finns något entydigt mönster i förhållandet mellan ägande och politiskt innehåll. Det senare kunde även konstateras i fråga om partipolitisk annonsering. Förändringen har i Norge träffande beskrivits om en fråga om pressens minskande partiloyalitet (Bastiansen, 2009).

Uppluckringen av förhållanden parti och tidning är också mycket tydligt på läsarmarknaden. Om vi utgår från svenska undersökningar är det tydligt att sambandet mellan tidningsval och partival minskat över tid.

Medan över hälften av den svenska allmänheten på 1950-talet läste en tidning med samma partiprofil som man själv hade har andelen fallit, framför allt bland sympatisörer till Socialdemokraterna och Bondeförbundet/Centerpartiet (Weibull, 1982). Uppluckringen mellan tidnings- och partival var utmärkande för de stora tidningarna, där läsekretsen således kom att bli alltmer pluralistisk. För de små partitidningarna var det dock fortsatt ett omvänt förhållande eftersom de som regel lästes av personer som sympatiserade med tidningens partipolitiska linje. Detta har beskrivits som ett förhållande mellan överspridning och inomspridning (Westerståhl och Janson, 1958), där det således är partipolitisk överspridning som utmärker Norden dagspress idag, låt vara med vissa skillnader mellan enskilda tidningar.

Den samlade bilden var att den traditionella partipressen, definierad efter ägande, partilojalitet och partipolitisk läsekrets var borta i samtliga Nordiska länder. Det noterades också att detta skett tidigare i Danmark än i övriga länder och att det möjligen fanns fler kvardröjande drag i Finland och Norge. De tidningar som kom att dominera det nya tidningslandskapet var i de flesta nordiska länder stora liberala tidningar med en stark huvudägare, ofta en familj som t ex Bonnier, Erkkö eller Schibsted. Men, som det framhölls i diskussionen, innebar inte detta att pressen tappat sin politiska anknytning. De dominerande tidningarna ska givetvis betraktas som politiska genom sin opinionsbildande roll, men politiken är inte sällan underordnad publicistiska och ekonomiska mål.

Faktorer som påverkat partipressen nedgång

Den centrala frågan för seminariet var vad som bidragit till den successiva avvecklingen av partipressen. I princip finns det två typer av förklaringar: de som tar sikte på faktorer utanför dagspressen, exempelvis politiska och

ekonomiska samhällsförändringar och de som tar sikte på förändringar inom dagspressen, t ex marknadsutvecklingen. I praktiken hänger de två typerna av förklaringar nära samman, men för tydlighetens skull finns det ändå skäl att särskilja dem.

Låt oss först se på ett par politiska förklaringsmodeller. En förklaring till att partipressen tappat i betydelse är att det reflekterar de politiska partiernas minskade betydelse som drivande politiska aktörer. Den politiska skillnad som fanns mellan partierna då partipressen växte fram finns inte längre och de stora partierna tenderar gå mot mitten i sina åsikter. Under 1920- 1930-talen kunde tidningarna skapa intresse i opinionsbildningen genom sin partianknytning och möjligen också vinna läsare. Under 1950- och 1960-talen stelnade det partipolitiska systemet (Bille och Elklit, 2003) och betydde mindre för tidningarnas ställning i samhället. En närliggande förklaring är att den socialdemokratiska pressens partianknytning fick mindre betydelse då partiet hade regeringsmakten. Som framhölls i diskussionen är det lättare att driva partipolitisk opinionsbildning i opposition än att försvara regeringsbeslut. I Sverige har det också pekats på att Expressen som ledande borgerlig oppositionstidning började sin upplagenedgång kort efter det att de borgerliga partierna efter många år i opposition bildade regering 1973.

En annan politisk förklaring som lyftes fram var minskad legitimitet hos politiken, särskilt partisystemet. Den minskade legitimiteten kan föras tillbaka till 1960-talets samhällskritiska vindar. Kritiken gällde inte minst de stora organisationerna och partierna. Det talades om "pampar" som tappat kontakterna med "vanligt folk". Sociologer som Anthony Giddens (1990) har beskrivit den långsiktiga utvecklingen sedan 1950-talet som en fråga om individualisering, alltså ett successivt uppbrott från de kollektiva modellerna. Den po-

sitiva och ofta konstruktiva uppmärksamhet som dagspressen ännu på 1960-talet ägnade de politiska partierna kom att efter hand försvinna och de enskilda individerna fick större utrymme. Tidningarna skulle inte längre vara politiska språkrör utan ha en egen agenda och kom därmed att minska sin partiloyalitet (Bastiansen, 2009).

1960-talets samhällskritik kom också i andra avseenden att ifrågasätta pressens partianknytning.

I Sverige fick Lars Furhoffs bok *Pressens förräderi* från 1963 ett stort genomslag. I den kritiserades många chefredaktörers dubbla roller, att de kunde vara ansvariga för en tidnings ledarsida och samtidigt sitta i politiska församlingar – riksdag, landsting eller kommun – och fatta beslut. En sådan koppling stod i strid med pressens uppgift som granskare. Det som Furhoff argumenterar för kallar han "övervakarideologin", alltså pressen som en tredje statsmakt och inte som en förlängning av partipolitiken. Synsättet skulle dock inte stå i motsättning till partipressen: partier kunde fortfarande äga tidningar, men motivet för utgivning skulle vara att ge service till läsarna och att vara en tribun för samhällsdebatten (Furhoff, 1963:57f). Furhoffs tankar är i hög grad uttryck för amerikanska ideal och ett nytt sätt att se på nyheter som kom att stå i centrum för den nya svenska, professionella journalistutbildningen som inrättades i början av 1960-talet. Även om redaktörernas politiska uppdrag inte omedelbart upphörde utan var vanliga fortfarande även i början av 1970-talet (Kronvall, 1971; jfr Vallinder, 1968) kom kritiken attsätta spår. Det kom framför allt bli den expanderande skaran av högskoleutbildade journalister, särskilt i Danmark och Sverige, som blev bärare av de nya idéerna om

«Tidningarna skulle inte längre vara politiska språkrör utan ha en egen agenda och kom därmed att minska sin partiloyalitet»

e partipolitiskt oberoende press. Dessa tog sig även till uttryck i att man ansåg att de ledande publicistiska befattningarna på en tidning inte längre kunde tillsättas på politiska meriter utan endast efter journalistisk kompetens. Det som gjorde frågan särskilt intressant var att den nya journalistkåren stod klart till vänster om de stora dagstidningarnas partipolitiska profil. Efter hand kom detta främst att påverka nyhetsjournalistiken och bidra till att göra den mera partipolitiskt neutral. Det var dock

en successiv process. En studie av Vietnamrapporteringen i svensk dagspress 1968 visade fortsatt stora politiska skillnader i nyhetspresentationen.

En faktor som drev på utvecklingen var förändringarna på tidningsmarknaden. De många tidningsnedläggningarna i Danmark, Finland och Sverige på 1950-talet – i Finland delvis redan på 1920-talet – kom att förändra pressens politiska villkor. I Danmark var det främst konservativa och socialdemokratiska tidningar som lades ner, i Finland mest högertidningar men även vänstertidningar och i Sverige främst liberala och konservativa. Denna tidningsdöd som främst drabbade små tidningar, ofta tredje- och fjärdetidningarna, upplagemässigt, på en ort, uppfattades delvis som en strukturalisering, men när nedläggningarna även drabbade även större tidningar, i Sverige främst socialdemokratiska, kom det att påverka de ledande tidningarnas sätt att se på sin roll. Niels Thomsen (1965:17f) pekar på att tidningsutgivarna i den nya situationen betonar den kommersiella sidan av verksamheten och tonar ner den politiska, samtidigt som professionaliseringen av journalistkåren stärker publicistiken. Om en tidning skulle nå en stark ställning handlade det också om att ha en innehållsmässig bredd och framför allt bred-

dar sin politiska bevakning. Något tillspetsat kan det påstås att marknadsorientering och professionell journalistik efter hand "konkurrerar" ut partipolitiken från utgivarnas agenda. Tidningarna valde att i stor utsträckning beteckna sig som oberoende, dock ofta med en efterföljande parti- eller riktningangivelse, t ex oberoende moderat.

Ett steg längre än omnibustidningarna gick de dagliga gratistidningarna. Framgångsrika gratistidningar som bland andra Metro i Sverige, MetroXpress i Danmark och Fréttablaðið i Island signalerade inte bara genom gratisutdelningen utan även genom att de saknade ledarsida att de stod för ny typ av tidning, där politiken var ersatt av kolumner. Det visar sig snart att det var tidningar som kom att attrahera framför allt de yngre (Karlsson, 2004; Wadbring, 2003).

Ytterligare en faktor bedömdes som viktig för att minska legitimiteten hos den nordiska pressens partianknytning, nämligen televisionen. Televisionen i de nordiska länderna hade etablerats som public service på 1950-talet men fick sin stora expansion under 1960-talet. Televisionens utveckling kom att påverka dagspressen på åtminstone två sätt. Det ena sättet var att televisionens nyheter skulle vara balanserade. Balans tolkades som regel så att olika åsikter skulle komma fram. Medan partitidningarna hade en politisk agenda hade televisionen flera. I Norge kom EF-omröstningen 1972 att bli en viktig vattendelare. I stort sett hela dagspressen gick in för JA till EF i linje med vad de ledande partierna stod för. Stödet för JA präglade ofta även nyhetsbevakningen. NRK däremot hade en balanserad rapportering, där NEJ-sidan fick hälften av utrymmet (Westerståhl, 1973). I omröstningen vann

NEJ-sidan, vilket skakade om dagspressen och stärkte argumenten bland dem som ville ha en mindre partipolitisk dagspress. Det är troligt att motsvarande effekt fanns även i andra nordiska länder även om det inte kan föras tillbaka till en enskild politisk fråga.

Den andra effekten av televisionen var att partier och politiker genom tv hade fått tillgång till en ny plattform för sina åsikter. Tv ansågs överlag som mer intressant än tidningarna; det var där nya förslag skulle lanseras och det var där debatten fördes. I Sverige bedömde högerpartiet redan i mitten av 1950-talet att det inte var meningsfullt att subventionera

tidningar, enligt uppgift för att televisionen ändå på sikt skulle bestämma åsiktsbildningen. Resultatet blev ett mindre partipolitiskt intresse för tidningarna, möjligen med undantag av de största, och den PR-verksamhet som partierna byggde upp gick också den i stor utsträckning vid sidan av dagspressen.

Motkrafter och management

Just den dag då jag sökt peka ut de faktorer som försvagat partipressen publicerar 15 svenska socialdemokratiska tidningsledare en debattartikel i Dagens Nyheter (2012-11-18), där de argumenterar för ett ökat presstöd i syfte att bevara medborgarnas "rätt till mångfald". Artikelns lyfter fram presstödet roll för att behålla en pluralistisk tidningsmarknad. Bakom införandet av presstöd var den oro för mångfald på tidningsmarknaden som 1950-talets tidningsdöd skapade. I början av 1960-talet initierades i flertalet länder statliga pressutredningar. Utredningarnas uppgift var att belysa utvecklingen på tidningsmarknaden och föreslå eventuella åtgärder. I Sverige infördes i första steget vissa generella stödåtgärder och

*«Tv ansågs överlag som
mer intressant än
tidningarna»*

1971 ett selektivt presstödet till tidningar med svag ställning på sina marknader, som regel socialdemokratiska tidningar, och så kallade endagstidningar. En likartad stödmodell kom att appliceras i Finland och Norge, medan Danmark valde en mer generell stödform.

Presstödet infördes i en situation då partipressen redan var ifrågasatt. Den studie som i Sverige genomfördes 1973 med ett slumpmässigt urval av journalister visade tydligt att information och granskning uppfattades som betydligt viktigare än politisk aktivering (SOU 1975:78). Anpassningen till det förändrade synsättet framgår tydligt av slutrapporten från den svenska pressutredning som 1975 lade fast stödmodellen. Där markerades fyra mål för pressen som motiverade stöd: information, politiska kommentarer, granskning och grupp-kommunikation. I dessa finns både det gamla och det nya representerat. År 1994 ersattes de två mer partipolitiskt inriktade målen med det samlade målet Forum för debatt.

Det statliga presstödet i Sverige har kommit att bidra till en politisk innehållspluralism i pressen även om ägarstrukturen och de ekonomiska villkoren har förändrats. Majoriteten av de tidningschefer som 2012 kräver ett ökat presstödet arbetar på tidningsföretag, där ägarens huvudtidning har en klart borgerlig profil på nyhetsplats men som på grund av presstödet kan driva den lokala andratidningen och ge den en redaktionell autonomi. När det gäller de så kallade endagstidningarna har i stort sett samtliga partiägda eller partinära tidningar kunnat vidmakthållas genom stödet. De faktorer som bidrog till att försvaga flerdagartidningarna i den traditionella partipressen hade en betydligt större kraft än stödet till enskilda

tidningar. I och med att stödet var ett bidrag på marginalen kom annons- och läsarmarknaderna ändå vara det som kom att bestämma utvecklingen, vilket tvingade ytterligare tidningar till nedläggning. Det kan dessutom diskuteras om inte det statliga stödet i sig kom att förstärka den förändring som redan var på väg. Fram till dess att stödet infördes var flertalet andratidningar beroende av subventioner från ett parti eller någon närstående organisation. Även om detta i sig knappast var en fråga om

medveten påverkan innebar det ändå en fråga om partipolitisk anknytning enligt partipressdefinitionen. När denna ersattes av offentliga medel bortföll den kopplingen och det stärkte tidningens

oberoende. Å andra sidan har presstödet haft en uppenbar betydelse för att upprätthålla pluralism på tidningsmarknaden och även bidragit till att fler åsikter kommit fram., även om den partipolitiska faktorn fått mindre roll och det har blivit något mer av ett branschstöd. När de 15 socialdemokratiska tidningsledarna argumenterar för ökat stöd är det intressant att notera att det ingenstans talas om politik eller parti men däremot om att stödet bör "stimulera affärsutveckling".

Ytterligare en potentiell motkraft uppmärksammades på seminariet – de stiftelseägda tidningarna. Stiftelser har vanligen ett politiskt syfte med sin tidningsutgivning, exempelvis att tidningen ska drivas utifrån en partipolitisk linje eller att representanter för ett visst politiskt parti ska ha säte i styrelsen. På detta sätt har stiftaren sökt säkerställa att tidningen behåller sin partipolitiska hemvist. I Sverige har de stiftelseägda tidningarna blivit fler och svarar idag för nästan 30 procent av den svenska upplagemarknaden. I en detaljerad studie av tre stiftelsetidningars utveckling

«I Sverige har de stiftelseägda tidningarna blivit fler och svarar idag för nästan 30 procent av den svenska upplagemarknaden»

mellan 1955 och 2005 (Ohlsson, 2012) studeras hur politik, ekonomi och journalistik samspelar i förändringen över tid. Slutsatsen är att även om det finns politiska mål för verksamheten är dessa även i stiftelsetidningarna underordnade de ekonomiska. Det är marknadens villkor som gäller och i koncerner där huvudtidningen har en konservativ målformulering kan det idag rymmas liberala och socialdemokratiska tidningar. Att även tidningar vars existens är klart politiskt motiverad kommit att styras av traditionell managementfilosofi är ett mycket starkt belägg för de ekonomiska villkorens överordnade roll i en partipress under avveckling.

*«det blåser en politisk vind som inte
står i samklang med den äldre nordiska
partipresstraditionen»*

Men framgångsrik management har också visat sig kunna gå hand i hand med politiskt ägande. I Sverige har detta gällt den centerpartiägda pressen som varit mycket framgångsrik, men som partiet ändå valde att avyttra 2005. Det intressantaste exemplet är dock den norska A-pressen. Precis som den socialdemokratiska pressen i övriga nordiska länder hade A-pressen i Norge på 1960-talet ekonomiska problem. Genom stöd från framför allt LO centraliserades pressen och de olönsamma tidningarna lades ner. Den som tidigare hette Arbeiderpressen blev 1990 en koncern under namnet A-pressen. När koncernen 2012 köpte pressgruppen Edda Media bytte man namnet till Amedia. Den partipolitiska bakgrunden är i stort sett borta och i koncernen finns både borgerlig norsk press och ryska tryckerier samt under en period norska TV2. Koncernen har varit mycket framgångsrik och har varje år gett överskott tillbaka till ägarna, där Telenor och norska LO är de två största. Det är intressant att göra en parallell med den svenska A-presskoncernen som under 1980-talet centraliserades med uppgift att skapa en kommersiellt fram-

gångsrik pressgrupp. Den satsningen slutade i konkurs 1992 och ledde till att flertalet lokala S-tidningar kom att köpas upp av den ledande, borgerliga, tidningen på respektive marknad. En komparativ studie av A-pressutvecklingen i Norge och Sverige vore av stort intresse för att förstå omdefinieringen av partipressen.

Den nordiska presstraditionen

Det kan diskuteras vad som varit de viktigaste faktorerna i den nordiska partipressens avveckling. Vi måste fråga oss vad som kom först och vad som var en följd av det. Det är samtidigt ingen enkel beräkning, eftersom de nordiska länderna ligger något olika i fas och den nationella politiska situationen skiljer sig något. I samtliga länder utom Island har det funnits ett slags etablerad partipresstruktur enligt den vedertagna definitionen; i Island har dock funnits partiägda tidningar. Partipressens nedgång kommer tidigast i Danmark, början av 1960-talet, och senare i Finland och Norge, slutet av 1970-talet. Det vi kallar nedgång står i praktiken för en situation där dagspressens koppling till det politiska systemet blir mindre framträdande.

De två faktorer som framför allt tycks ha varit de utslagsgivande är partipolitikens förändring och strukturutvecklingen på tidningsmarknaden. Det som skapade partipressen var de stabila politiska och ekonomiska förhållanden med starka partier och framgångsrika företag. Efter 1920-talets politiska och ekonomiska kris var detta ett utmärkande drag i samhällsutvecklingen och situationen var densamma ända in på 1950-talet, låt vara att kriget innebar en starkt negativ påverkan i Finland och Norge. Det som händer på främst 1960-talet är att politiken förändras och ifrågasätts samtidigt som tidningsmarknaden

bryts upp. Det är två parallella processer som inte nödvändigtvis har samband. Effekten är till en början begränsad men under 1970- och 1980-talen slår den nya situationen igenom. Individualisering, avreglering och kommersialisering är andra uttryck som brukar användas för att beskriva för samma tendens. Det kan diskuteras vad som ligger bakom, men det är tydligt att det blåser en politisk vind som inte står i samklang med den äldre nordiska partipressstraditionen. De nya vindarna fångas upp av en allt starkare, professionell journalistkår och marknadsorienterade tidningsledningar. Presstödet som i några länder är tänkt att vidmakthålla den partipolitiska mångfalden utvecklas alltmer som ett branschstöd.

«Det nya är att den politiska bevakningen sker på pressens villkor och har även tidvis en viss kommersiell prägel»

Som framhölls på seminariet blir det efterhand en självförstärkande process. Det har sagts att koncernbildning bidrar till en avveckling av partipressen. Det kan säkert till viss del vara riktigt, men om vi ser närmare på kronologin så är det snarast så att det är det minskade partianknytningen som möjliggör koncernbildning i större skala (Hadenius och Weibull, 1991; Bastiansen, 2009); de äldre koncernerna var framför allt begränsade till tidningar med samma partisympatimedan de nya går på tvärs över äldre partilinjer. En annan tendens är att den minskande partitroheten i nyhetsbevakningen inte bara är en följd av journalistkårens professionalisering. Den har börjat redan tidigare, troligen som en följd av de politiska förändringarna i samhället.

Avvecklingen av partipressen är emellertid inte liktydigt med en avveckling av den politiska pressen. Tvärtom visar studier på att nordisk dagspress även fortsatt ger politiska nyheter stort utrymme och att nyheterna inte sällan är

partipolitiskt färgade. Den stora skillnaden mot tidigare är emellertid att den partipolitiska bevakningen inte längre är förutsägbar, eftersom den politiska lojaliteten inte längre finns, ofta inte heller på ledarplats. Det nya är att den politiska bevakningen sker på pressens villkor och har även tidvis en viss kommersiell prägel. Men situationen förändras långsamt. På de orter i Sverige där det finns en borgerlig och en socialdemokratisk tidning är S-sympatisörerna klart överrepresenterade bland läsarna av den senare (Weibull, 2012). Det socialdemokratiska Aftonbladet läses i större utsträckning bland S-sympatisörer än bland M-sympatisörer, medan det omvända gäller för den liberala Expressen. Det intressant är at

detta gäller pappersversionerna, medan det inte finns för nätversionerna (Weibull, kommande). Med nya generationer och nya digitala medier sker förändringen allt snabbare.

Partipressens roll i Norden under drygt ett sekel – mellan 1870 och 1980 – är en viktig förklaring till den politiska förankringen hos dagens press, alltså den starka politiska parallellism som motiverar Hallin & Mancini (2004) att tala om Norden som "the democratic corporatist model". Den slutsats som kan dras av översikten är att Norden fortfarande befinner sig i en förändringsprocess. Även den politiska pressen ifrågasätts och, menar kritikerna, som en följd kommer den politiska publicistiken att ersättas av en segmentering efter livsstil. Så långt behöver det dock inte gå, men det är rimligt att instämma med Hallin & Mancini (2004:294ff) att den liberala, nordatlantiska mediemodellen är på väg att ta över också i Norden.

Litteratur

- Bastiansen, Henrik G. (2009) *Lojaliteten som brast. Partipressen i Norge fra senit til fall 1945-2000*. Pressehistoriske skrifter nr. 11. Norsk Pressehistorisk Forening.
- Broddason, Þorbjörn och Ragnar Karlsson (2009) *Das Mediensystem Islands i Internationales Handbuch Medien*. Redigerad av C. Matzen & A. Herzog. Baden-Baden: Nomos, s. 369-83.
- Bille, Lars, Jørgen Elklit (red.) (2003) *Partiernes medlemmer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Dahl, Hans Fredrik (red.) (2010) *Norsk presses historie: 1-4*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engwall, Lars (1983) *Från vag vision till komplex organisation : en studie av Värmlands Folkblads ekonomiska och organisatoriska utveckling*. Uppsala universitet: Företags-ekonomiska institutionen.
- Furhoff, Lars (1963) *Pressens förräderi*. Stockholm: Bonniers.
- Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity in association with Blackwell.
- Gustafsson, Karl Erik, Rydén, Per (red.) (2000-2003) *Den svenska pressens historia 1-5*. Stockholm: Ekerlid.
- Hadenius, Stig, Seveborg, Jan-Olof, Weibull, Lennart (1968) *Socialdemokratisk press och presspolitik 1899-1909*. Stockholm: Tiden.
- Hadenius, Stig, Seveborg, Jan-Olof, Weibull, Lennart (1970) *Partipress. Socialdemokratisk press 1910-1920*. Stockholm: Rabén&Sjögren.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (1991) *Partipressens död?* Stockholm: Svensk information.
- Hallin, Daniel, Mancini, Paolo (2004) *Comparing Media Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Høyer, Svennik (1968) *The Political Economy of the Norwegian Press*. Scandinavian Political Studies, Vol. 3.
- Høyer, Svennik (1975-76) *Norsk presse mellom 1865 og 1965 : strukturutvikling og politiske mønstre*. Oslo: Institutt for pressforskning, Unibersitetet i Oslo.
- Høyer, Svennik, Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (1975) *The Politics and Economics of the Press: A Developmental Perspective*. Contemporary Political Sociology Series. Beverly Hills-London 1974, SAGE.
- Jonson, Sverker (1977) *Annonser och tidningskonkurrens: annonsernas roll i tidningsekonomin och betydelse för koncentra-tionsprocessen i Stockholm, Göteborg och Malmö*. Göteborg: Ekonomisk-historiska institutionen. Göteborgs universitet.
- Karlsson, Ragnar (2004) *Iceland: Mapping the Newspaper Market 1980-2003 i Europäische Pressemärkte /European Press Markets*. Redigerad av B. Schneider och W. J. Schütz. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, s. 223-64. (special issue av Relation, N.F. 1, 2004).
- Kronvall, Kai (red.) (1991) *Partipressen idag*. Lund: Studentlitteratur.
- Linderoth, Sven (1981) *Från konkurrens till monopol: en studie av lokal politisk och ekonomisk journalistik*. Lund: Dialog.
- Ohlsson, Jonas (2012) *The Practice of News-paper Ownership*. University of Gothenburg: Department of Journalism, Media and Communication.
- Salokangas, Raimo (1982) *Puolueen aseet. Maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema puolueessa ja sanomalehtimark-kinoilla 1906-1916*. Helsinki: SHS.
- Seymour-Ure, Colin (1968) *The Press, Politics and the Public: An Essay on the Role of the National Press in the British Political System*. London: Methuen.
- Schultz, Ida (2008) *Fra partipresse over omni-buspresse til segmentpresse*. I Journalistica. Tidsskrift for forskning i journalistik, Nr. 5, 2008, s. 5-26.
- SOU 1965:22 *Pressens ekonomiska villkor*. Slutrapport 1962 års pressutredning.

- Stockholm: Fritzes.
- SOU 1969:68 *Dagspressens situation*. Slutrapport från 1968 års pressutredning. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1975:78 *Pressen funktioner i samhället*. En forskningsrapport från 1972 års pressutredning. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1975:79 *Statlig presspolitik*. Slutrapport från 1972 års pressutredning. Stockholm: Fritzes.
- Thomsen, Niels (1965) *Partipressen*. Århus: Institut for presseforskning og samtidshistorie.
- Thomsen, Niels (1972) *Dagbladskonkurrencen 1870-1970 : politik, journalistik og økonomi i dansk dagspresses strukturudvikling*. 1-2. Köpenhamn: Universitetsforlaget i København och GEC Gads Forlag.
- Tommila, Päiviö, Salokangas, Raimo (2000) *Tidningar för alla: den finländska pressens historia*. Göteborg: Nordicom.
- Vallinder, Torbjörn (1962) *I kamp för demokratin: rösträttsrörelsen i Sverige 1866-1900*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Vallinder, Torbjörn (1968) *Press och politik*. Lund: Gleerups.
- Wadbring, Ingela (2003) *En tidning i tiden? Metro och den svenska dagstidningsmarknaden*. Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Weibull, Lennart (1982) *Det politiska tidningsvalet. I Väljare Partier Massmedia. Empiriska studier i svensk demokrati*. Stockholm: Publica
- Weibull, Lennart (2012) *Den lokala morgontidningen igår, idag och imorgon*. I Nilsson, L., Aronsson, L., Norell, P.O. (red) *Värmländska landskap*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Weibull, Lennart (kommande) *Partipress och politisk press*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Westerståhl, Jörgen (1973) *EF i Norsk rikskringkasting: en studie av radio och tv-sändningarna inför folkeavstemningen 1972*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Westerståhl, Jörgen, Janson, Carl-Gunnar (1958) *Politisk press*. Göteborg: Akademiförlaget.
- Østgaard, Einar (red.) (1978) *Pressen i Norden*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Bildet viser Arbeiderbladets redaksjon ved 40-års jubileet i 1924. Caro Olden sitter på fremste rad, nummer to fra høyre. Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

6 Caro Olden «Røyk og genever» En verdensborger fra Oldgrenda

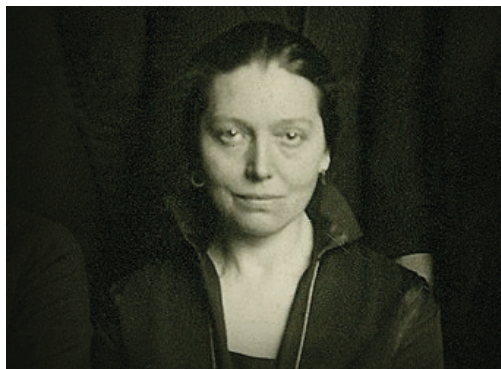

Gudleiv Forr
Tidligere redaktør, journalist og
forfatter
gfo@dagbladet.no

Caro Olden var en gang et begrep i norsk presse. Det omfattet engasjement, presisjon og selvstendighet. Hun var liten og spinkel, men hennes tanke var skarp og hennes vilje ustopkelig. Hennes radikalisme ble mer markant med åra, og hennes skrivemaskin fikk først hvile etter mer enn 60 år i journalistikk og organisasjonsliv.

Caroline Amalie Olden representerte en særpreget tråd i den norske veven: motkulturen, den som levde sitt liv på landsbygda tidvis i konfrontasjon med bykulturen, og som et alternativ til bykulturen med sine danske røtter. Caro Olden var født sist i 1880-åra da Johan Sverdrup nettopp hadde vunnet kampen mot det gamle embetsstyret og et betydelig reformarbeid ble startet for å integrere landsbygdsbefolkningen i norsk politikk og kultur. Skolesystemet ble omkalfatret, og alminnelig stemmerett for menn – og i 1913 også for kvinner – fullførte det formelle demokratiprojektet som startet i 1814.

Caro Olden var åpenbart preget av disse politiske og kulturelle brytningene. Etter hvert smeltet de to kulturene sammen til en norsk

Caro Amalie Olden, her fra 1924. Foto: Arbeiderbladet / Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

*«hennes engasjement omfattet
også kvinnesak og fredssak»*

kultur med internasjonalt perspektiv. Caro Olden ble en sterk representant for denne kulturen i det frie Norge etter 1905, og bidro selv gjennom sitt virke som journalist og organisasjonsleder til å prege den. Hun reiste mye rundt i Europa og hadde kontakter i kulturlivet på kontinentet, der dramatikerne Ernst Toller og Bert Brecht ble hennes

inspiratorer og venner. Teater, malerkunst, musikk og skjønnlitteratur sto hennes hjerte nær, og hun påtok seg tidvis også regioppgaver for teatre. Men hennes engasjement omfattet også kvinnesak og fredssak. Både i kultur og politikk hørte hun hjemme i den radikale del av opinionen.

Klassereise

Men det sto ikke i stjernene at hun skulle bli en

verdensborger og en kulturpersonlighet i det norske samfunnet. Hennes klassereise er mer typisk for åra etter andre verdenskrig enn åra etter 1905.

Hun ble født den 15. september 1887 på en plass under Nilsengården i Oldgrenda ved Lysøysund. Faren var Lorentz Olden fra Nilsengården, og moren var Anna Margrete Lynum fra Trondheim.

Lorentz Olden var sjømann og skipper, og var mye borte fra hjemmet. Caro gikk som sine fem søsken på skolen i Fagerenget. Det var en todelt skole. Barna må ha vært skoleflinke.

Antakelig merket de seg ut i skolekretsen, for da foreldrene solgte huset i Oldgrenda og flyttet til Trondheim mens Caro, barneflokkens nest yngste, ennå gikk i folkeskolen, tok det ikke lang tid før de utmerket seg også i byskolen der de fullførte skolegangen. Samtlige av dem fikk examen artium, og broren, Ole Fredrik, fikk universitetsutdannelse og ble lektor i Stavanger. Det var en sjeldenhet i det sosiale sjiktet som Olden-familien tilhørte den gangen.

Journalist

Caro begynte som journalist i Adresseavisen etter artium i 1908. Hun ville prøve seg litt, som hun sa i et intervju langt seinere. Hun ble «all round»-journalist, og intet menneskelig var henne fremmed. Hennes første jobb var i retten, mintes hun femti år seinere. «Jeg har skrevet om alt – fra mord til sport.» Hun refererte Gråkallrennet og fulgte Oscar Mathisen rundt stadionisen. I 1967 fortalte hun Dagbladets portrettskribent, Bernhard Rostad, at ikke et fotballreferat i radio unngikk henne. Og Rosenborg var favorittlaget.

Åra i Adresseavisen ble hennes virkelig journalistiske, og hun berømmet lenge etterpå redaktør Julius Ars Johanssen for hans frisinn og sterke engasjement. Den radikale ungjenta fant seg derfor godt til rette i det konservative bladet med utspring i Trondheims handelsborgerskap.

Så, da første verdenskrig var slutt, dro hun ut på vandring i norsk presse – først til Ålesund og så til Stavanger, til oftedølenes avis, Stavanger

Aftenblad. Ingen av stedene ble hun lenge.

I 1923 kom hun til Socialdemokraten, som nå ble til Arbeiderbladet under Martin Tranmæls ledelse.

Her traff hun medarbeidere

som Helge Krog, Arnulf Øverland, Rachel Grepp, Karl Johansen og Sigurd Hoel – «riktig en ånds-elite», som hun seinere sa, med en snev av ironi.

I dette radikale miljøet ble hun i fem år. Men til slutt fikk hun nok av Tranmæls autoritære stil med krav om at journalistikken skulle underlegges partiets krav. Da etablerte hun seg som frilanser og gikk for alvor inn i det norske samfunnet også som kjempende aktivist. I 1928 ble hun redaktør for tidsskriftet «Film», som den gang var et pionertidsskrift. Hun redigerte også tidsskriftet «Yrkeskvinnen» til det ble stanset under krigen.

Aktivist

Fra slutten av 1920-åra var hun en aktiv kåsør og intervjuer i kringkastingen, oversatte bøker og dramaer fra flere språk og ledet Oslo Arbeidersamfunns Teater og Oslo Kvinnelige Handelsstands Dramatiske Klubb. Samtidig var hun formann i Oslo Yrkeskvinnens Klubb og i noen år sekretær for Yrkeskvinnenes verdensorganisasjon. I 1938 ble hun organisasjonens visepresident. Organisasjonen sto for et moderne, progressivt kvinnesyn.

*«Jeg har skrevet om alt
– fra mord til sport»*

Bilde fra Lysøysundet 1912. Det sto ikke i stjernene at Caroline Olden skulle bli en verdensborger og en kulturpersonlighet i det norske samfunnet. Familien flyttet til Trondheim rett etter sekelskiftet, noe som skulle bidra til hennes bemerkelsesverdig klassereise. Foto: Avisen Fosna-Folket.

Hennes radikalisme førte henne i tysk fangenskap etter 9. april 1940, og hennes medfanger på Grini har fortalt om den store betydning hun fikk for sine omgivelser der. Hun hadde alltid beske kommentarer til det som hendte, men de var samtidig båret av en ironi og en humor som gjorde det litt lettere å overleve. Erfaringene fra krigen, ja, to kriger, tok hun med seg inn i etterkrigstida da hun engasjerte seg i fredssaken, som unektelig var kontroversielt i den kalde krigens tid. «Fred» var jo et kommunistord. De borgerlige ville kjempe for «frihet».

Fredsengasjementet gjorde nok at hun så gjennom fingrene med negative sider ved Sovjetunionen, mens hun hadde etablert en konsekvent kritisk holdning til USA. Hun var følgelig også kritisk til det norske NATO-

medlemskapet. Men hun talte uopphørlig fredens sak, satte sin lit til FN og fredsarbeidet der og i andre internasjonale fora, og hun engasjerte seg i kampen mot atomvåpen. Da

hadde hun fylt 70. Som fredsaktivist var hun typisk for en engasjert og radikal, men ikke-sosialistisk kvinnegruppe, med åndelige røtter tilbake til

1920-åra. Caro Oldens familie hadde dessuten kveker-bakgrunn, og det forklarer også en del av hennes fredsengasjement.

Fredsforkjemper

Fra 1945 var Caro Olden tilknyttet Dagbladet som kulturmedarbeider. Hun leverte stoff til avisen også før krigen, men ble nå fast ansatt. Hun fortalte seinere at grunnen til at hun valgte Dagbladet, var at avisen «... alltid har vært en levende, tidsbevisst avis, i kamp for

*«Hennes radikalisme førte
henne i tysk fangenskap
etter 9. april 1940»*

Pauline Hall (1917), komponist og kritiker, bodde sammen med Caro Olden, og de to utgjorde en kraft i norsk musikkliv. Foto: Karl Anderson / Nasjonalbiblioteket.

Bilde av Caro Olden fra rundt 1930-35. Foto: Oslo Museum.

framskritt, mot hyklari og moralsk feighet ...». Hun ble i Dagbladet til oppnådd aldersgrense i 1955, men hun fortsatte å levere ukentlige radiokommentarer. Som kulturjournalist i Dagbladet kjempet hun for at ny musikk skulle bli anerkjent. Hun bodde sammen med Dagbladets musikkritiker, komponisten Pauline Hall, og sammen ble de litt av en kraft i den kampen. Men hun var også en radikaler innen så vel malerkunst og skulptur som teater. «Man trives i kampens hete om man har den rette stridslyst og kjemper for saker som har ens tro», framholdt hun. Derfor hadde hun også mot og kraft til å hevde sin selvstendige og markerte profil i mange år.

Da jeg begynte i Dagbladet i 1968, var Caro Olden 81 år, og ute av både redaksjonen og avisens spalter. Men hun er en av dem jeg husker godt fra min første lesning av avisen

mens jeg gikk på gymnaset på Steinkjer i 1950-åra. Som ivrig radiolytter leste jeg hennes ukentlige radiokommentarer med stor interesse både for å bli opplyst, for å få mine synspunkter bekreftet og noen ganger for å la meg irritere fordi jeg var uenig med hennes vurderinger.

«Men vi var nok samtidig litt redde for henne – slik respekt alltid følger med en sterk personlighet som har sine mål krystallklart for seg»

Vennlig og hjelpsom

Blant dem som kjente henne, ble hun omtalt med stor grad av respekt. «... det var en berikelse å snakke med henne, høre

henne fortelle, eller se hvordan hun knapt og klart formulerte en mening. Men vi var nok samtidig litt redde for henne – slik respekt alltid følger med en sterk personlighet som har sine mål krystallklart for seg», skrev Dagbladets tidligere kulturredaktør Simen Skjøsberg i nekrologen i 1981. Hun og Pauline Hall var muntre damer i det redaksjonelle fellesskapet, hjelpsomme og hyggelige, og deres hjem i

Munkedamsveien var ofte åpent for kollegene, minnes andre medarbeidere fra den tida.

Caro Olden var journalist av en art som er borte i vår tid. Hun ville noe med sin skriving: formidle kunnskap og peke ut retning for samfunnsutviklingen, uten tanke på bunnlinje og opplag. Selv så hun konturene av en ny journalistikk mot slutten av sitt liv, en profesjonalisering av selve journalistyrket som hun stilte seg tvilende til. Det ble for mye pjatt, mente hun. Samtidig forsto hun at det samfunnet som da vokste fram, ikke hadde de sterke motsetningene som det hun vokste opp i og ble formet av.

Hun ble 94 år, en oppsiktsvekkende høy alder for en journalist av hennes generasjon. Hun tilbrakte de siste år av sitt liv i Trondheim, der hun hadde mange slektninger.

Da hun ble portrettintervjuet i Dagbladet til sin 80-årsdag, med medfølgende nydelige tegning av Gösta Hammarlund, sa hun på spørsmål om hva som var hemmeligheten bak at hun holdt seg så godt:

– Røyk og genever.

Artikkelen bygger på intervjuer og omtaler av Caro Olden i avisene Dagbladet, Adresseavisen, Friheten og tidsskriftet Kvinner hjemme og ute. Jeg har intervjuet medarbeidere i Dagbladet som hadde henne som kollega, og fått nyttige opplysninger av John Olden, formidlet av Arne Nygaard.

Forfattere

Rune Ottosen (f. 1950)

er sosiolog, professor ved Institutt for journalistikk og mediefag ved Høgskolen i Oslo og Akershus, og leder av Norsk Pressehistorisk Forening. Han er blant annet forfatter av *Fra fjærpenn til Internett* og flere studier av journalistikk i internasjonale konflikter. Ottosen var redaktør for bind 2 av verket *Norsk presses historie* (2010).

Hans Fredrik Dahl (f. 1939)

er presseman, historiker og professor emeritus ved Universitetet i Oslo. Han har tidligere vært kulturredaktør i *Dagbladet*. Som historiker har han forsket på mediehistorie, ideologiene i det 20. århundre og annen verdenskrig. Han mottok Fritt Ords honnør i 2000.

Henrik G. Bastiansen (f. 1964)

har utgitt en rekke bøker og artikler om norske medier. I 2006 tok han doktorgraden ved UiO med avhandlingen «Da avisene møtte TV. Partipressen, politikken og fjernsynet 1960–1972.» Han arbeider nå som førsteamanuensis ved Avdeling for mediefag ved Høgskolen i Volda.

Birgit Røe Mathisen (f. 1962)

er førsteamanuensis ved journalistutdanninga, Universitetet i Nordland. Hun disputerte i 2013 med avhandling i sosiologi om næringslivsjournalistikk i lokalpressen: «Gladsaker og suksesshistorier - en sosiologisk analyse av lokal næringslivsjournalistikk i spenning mellom lokalpatriotisme og granskningsoppdrag.» Hun over 20 års erfaring som journalist før hun begynte i akademia.

Erika Jahr

har arbeidet som journalist, korrespondent og redaktør i NRK i mange år, før det i *Ny Tid* og *Østlendingen*. Hun har arbeidet ved Institutt for Journalistikk som fagmedarbeider og forsker, vært redaktør for flere bøker og har hovedfag i journalistikk fra Institutt for medier og kommunikasjon, UiO.

Gudleiv Forr (f. 1940)

Gudleiv Forr, født på Inderøy, har vært journalist, kommentator og redaktør i *Dagbladet*, og er nå pensjonist. Han er utdannet cand.philol. med historie hovedfag fra Universitetet i Oslo.

Lennart Weibull (f. 1946)

er Professor Emeritus ved SOM-Institutet och Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Mellom 2006 og 2013 var han prorektor ved Göteborgs universitet. Han har blant annet utgitt *Tidningsläsning i Sverige* (1983) og *Spegla, granska, tolka* (2001) skrevet sammen med Monika Djerf-Pierre.

Pressehistoriske skrifter

Nr. 1/2004

Arnhild Skre: «I dag må ingen sitte hjemme». Presse og partiloyalitet 1957–1973.

Nr. 2/2004

Øystein Sande m. fl.: Agitasjon og opplysning

Nr. 3/2004

Else-Beth Roaldsø: Å skrive i motvind. Ruth Thomsen og Stavanger Aftenblad.

Hallvard Tjelmeland:

Aviser som historisk kilde

Nr. 4/2005

Norhild Joleik: Albert Joleik – bladstyrar i brytingstid

Nr. 5/2005

Div. Forfattere: 1905 – Nu gjælder det at holde kjæft

Nr. 6/2006

Anne Hege Simonsen: De der ute – vi her hjemme. Utenlandsdekningen i tre norske aviser 1880–1940

Jo Bech-Karlsen: På sporet av en glemt stil. Litterær journalistikk på 1950- og 60-tallet

Nr. 7/2006

Tor Are Johansen: «Trangen til læsning stiger, selv oppe i Ultima Thule». Aviser, ekspansjon og teknologisk endring ca 1763–1880

Nr. 8/2007

Guri Hjeltne (red): «Har de ikke journalister i Aftenbladet lenger når de sender et kvinnfolk?» Kjønnsperspektiv på pressehistorien

Nr. 9/2007

Tor Are Johansen: Hett bly og raske presser. Teknologisk endring i norsk avisproduksjon

Nr. 10/2008

Sidsel Meyer: Så brøt stormen løs. Debatten om beredskapslovene høsten 1950.

Bernt Ove Flekke: Eit historisk blikk på «Hele Norges sportsavis»

Nr. 11/2009

Henrik G. Bastiansen: Lojaliteten som brast. Partipressen i Norge fra senit til fall. 1945–2000

Nr. 12/2009

Sigurd Høst: Mye mer enn Akersgata. Norsk pressestruktur 1945–2009.

Navneendring til Pressehistorisk tidsskrift f.o.m. 11.6.2010

Nr. 13/2010

Div. forfattarar: Nordisk presse under andre verdenskrigen

Nr. 14/2010

Ivar Andenæs: Halden Arbeiderblad – den siste partiavis

Arnhild Skre: «En kostbar og farlig tid». Vestvendingen i norsk presse 1947–1949

Nr. 15/2011

Leiar: 22/7 – eit pressehistorisk vendepunkt?

Birgitte Kjos Fonn: Da venstresiden ville lage DU-journalistikk

Henrik G. Bastiansen: Portrett av TV-kritikeren Sverre Evensen

Nr. 16/2011

Tor Are Johansen: *Orkla Media 1983 –2006. Et medieselskap i konserndannelsen og eierkonsentrasjonens epoke.*

Nr. 17/2012

Maria Utheim: *Engbret- bevegelsen*

Peter Larsen: *Bergens Tidendes første redaktør*

Nr. 18/2012

Rune Ottosen: *Pressemannen Johan Falkberget*

Jo Bech-Karlsen: *Referatets død og intervjuets seier*

Nr 19/2012

Tor Are Johansen: *Et produksjonssystem i støpeskjeen. Teknologiutvikling i norske aviser 1940 –2010*

Nr 20/2012

Elisabeth Eide og Else-Beth Roalsø: *Kriminelle, kulturelle, kapable kvinner*

Birgitte Kjos Fonn: *Ukebladene i 1913*

Ragnhild Mølster: *«Redaktrices». Kvinnelige redaktører frem til 1913*

Gerd von der Lippe: *Nanna With – et tilbakeblikk på sportsjournalistikk*

Tidligere utgaver av Pressehistoriske skrifter/Pressehistorisk tidsskrift koster mellom 75 og 150 kroner og kan bestilles hos Norsk Pressehistorisk Forening ved Ragnhild Holmen. Send numm-eret på utgaven og antall sammen med bestillers navn og adresse til rh@mediebedriftene.no

Abonnement på Pressehistorisk tidsskrift tegnes samme sted. Det koster kr 300 pr. år og inkluderer medlemskap i Norsk Pressehistorisk Forening. Tidsskriftets arkiv finnes på www.presetidsskrift.no. Nyeste nummer er til en hver tid kun tilgjengelig for betalende abonnenter.

Dette nummeret av Pressehistorisk tidsskrift handler om den norske partipressens utvikling og avvikling.

Hans Fredrik Dahl beskriver den historiske utviklingen gjennom de om lag hundre årene partipressen eksisterte. Henrik G. Bastiansens artikkel om partipressens fall ser også på konsekvensene for journalistikken. Rune Ottosen setter søkelys på Arbeiderbevegelsens Presseforbund. Birgit Røe Mathisen skriver om lokalismen, den journalistikken som oppsto i lokalavisene i tomrommet etter partipressen. Lennart Wibull oppsummerer seminaret om partipressen i Odense, og Gudleiv Forrs presseminne er et portrett av Caro Olden, journalisten som alt som ung takket nei til partipressens krav.

ISSN 1891-9472

Norsk Pressehistorisk Forening

www.presetidsskrift.no